

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI**

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA SAVAŞ SUÇLARI

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Abdulmalik ABUWATFA**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK**

Ekim 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Uluslararası Ceza Hukukunda Savaş Suçları” başlıklı “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Abdulmalik ABUWATFA

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Kamu Hukuku
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Uluslararası Ceza Hukukunda Savaş Suçları

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin 06/10/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %21'dir.

Filtrelemeye **alıntılar** dahil edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme** içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 06/10/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK **Öğrenci:** Abdulmalık ABUWATFA

KILAVUZA UYGUNLUK

“Uluslararası Ceza Hukukunda Savaş Suçları” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Abdulmalık ABUWATFA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK danışmanlığında **Abdulmalik ABUWATFA** tarafından hazırlanan “**Uluslararası Ceza Hukukunda Savaş Suçları**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

06/10/2025

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK** (İmza)

Üye : **Doç. Dr. Mehmet SAYDAM** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2025 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, uluslararası ceza hukuku alanında yürütülen yoğun araştırma ve çalışmanın bir ürünüdür. Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan tüm kişi ve kuruluşlara teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Öncelikle, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK'e, bu çalışmanın her aşamasında sunduğu değerli rehberlik ve destek için teşekkür ederim. Ayrıca, akademik ve moral destekleriyle yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da minnettarım.

Bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nin desteği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sırasında sağladıkları kaynaklar ve katkılar için teşekkür ederim.

Tezimin hazırlanması sürecinde katkıda bulunan diğer akademisyenlere ve araştırmacılara, isimlerini tek tek sayamasam da yardımları ve destekleri için içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca, uluslararası ceza hukuku ve savaş suçları konusunda daha derin bir anlayış geliştirmemi sağlayan tüm kaynaklara ve akademik çalışmalara teşekkür ederim.

Ve son olarak: Bugünlere gelmemde Allah'tan sonra en büyük desteği sağlayan babamı, duaları sayesinde buraya kadar gelmemi sağlayan sevgili annemi, canım kardeşlerimi ve gurbetin ayırdığı kardeşimi unutmam mümkün değil. Lisans dönemimde bana güvenen ilk kişi olan ve Gazze'de yaşanan soykırımda şehit olan en büyük destekçim, şehit Dr. Hazem Al- Jamal'e de teşekkür ederim.

Ayrıca, bu başarıyı şehit amcam Bashir Abuwatfa'nın, büyüklerimin, şehit Başkan Yaser Arafat'ın ve tüm Filistin direnişinin şehitlerinin ruhuna ithaf ediyorum.

Tezin bu noktaya gelmesinde emeği geçen herkese tekrar teşekkür eder, çalışmanın bu alandaki literatüre katkıda bulunmasını dilerim.

Abdulmalik ABUWATFA, Erzincan, 2025

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA SAVAŞ SUÇLARI

Abdulmalik ABUWATFA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2025

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurten ÖZTÜRK

ÖZET

Bu tez çalışmasında, uluslararası ceza hukukunun temel ilkeleri, savaş suçlarıyla ilişkisi ve uluslararası hukuk sistemi içindeki yeri kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Çalışmada öncelikle uluslararası ceza hukuku kavramı tanımlanmış ve bu hukukun tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. Devamında savaş suçlarının tanımı, kapsamı ve uluslararası hukukta oynadığı kritik rol detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bağlamda, Lahey ve Nürnberg gibi uluslararası mahkemelerin yanı sıra Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yapısı, yetkileri ve savaş suçları konusundaki kararları değerlendirilmektedir. Tezin bir diğer odak noktası, savaş suçlarını düzenleyen uluslararası sözleşmelerin ve protokollerin analizi olmuştur. Bu kapsamda, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller gibi temel belgelerin uluslararası ceza hukukuna etkisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma ayrıca, savaş suçlarının tarihsel ve güncel örnekler üzerinden değerlendirilmesini hedeflemiştir. Filistin'deki insan hakları ihlalleri, Gazze'deki krizler ve Doğu Türkistan'da yaşanan durum gibi vakalar, uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliği, sınırları ve etkinliği bağlamında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Özellikle, bu vakaların uluslararası kamuoyunda yarattığı etkiler ve diplomatik süreçlere yansımaları da ele alınmıştır. Bu tez, savaş suçlarının uluslararası hukuk sistemi içinde nasıl ele alındığını anlamayı, bu suçlarla mücadelede karşılaşılan zorlukları ve eksiklikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, uluslararası ceza hukukunun gelecekteki işlevselliği üzerine öneriler sunarak, bu alandaki gelişim süreçlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Hukuku, Savaş Suçları, Uluslararası Mahkemeler, Filistin, Doğu Türkistan

WAR CRIMES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Abdulmalik ABUWATFA

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, October 2025

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nurten ÖZTÜRK

ABSTRACT

This thesis comprehensively examines the fundamental principles of international criminal law, its relationship with war crimes, and its place within the international legal system. Initially, the concept of international criminal law is defined, and its historical development process is discussed. Subsequently, the definition, scope, and critical role of war crimes in international law are elaborated in detail. In this context, the structures, jurisdictions, and decisions of international courts such as The Hague and Nuremberg Tribunals, as well as the International Criminal Court, are evaluated. Another focal point of the thesis is the analysis of international treaties and protocols regulating war crimes. Within this scope, key documents such as the 1949 Geneva Conventions and Additional Protocols are examined in detail for their impact on international criminal law. The study also aims to evaluate war crimes through historical and contemporary examples.

Cases such as human rights violations in Palestine, the crises in Gaza, and the situation in East Turkestan are analyzed comprehensively within the framework of the applicability, limitations, and effectiveness of international criminal law. Furthermore, the impact of these cases on international public opinion and their reflections on diplomatic processes are addressed.

Additionally, it seeks to contribute to the development of this field by presenting practical recommendations and identifying reform needs for establishing international justice.

Keywords: International Criminal Law, War Crimes, International Courts, Palestine, East Turkestan

İÇİNDEKİLER

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA SAVAŞ SUÇLARI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA SAVAŞ SUÇLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Uluslararası Ceza Hukuku Tanımı, Kaynakları ve İlkeleri.....	3
1.1.1. Uluslararası Ceza Hukuku Tanımı	3
1.1.2. Uluslararası Ceza Hukuku Kaynakları	4
1.1.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Temel Statüleri ve Kuralları.....	4
1.1.2.2. Geçerli Anlaşmalar.....	5
1.1.2.3. Uluslararası Teamül Hukuku	6
1.1.2.4. Uluslararası Ceza Hukukundaki Genel İlkeler ve Uluslararası Hukuk ile İlgili Olanlar	8
1.1.2.5. Yerel Hukuk Sistemlerinde Uygulanan Uluslararası Ceza Hukukunun Genel İlkeleri.....	8

1.1.2.6. Uluslararası Hukukta Yardımcı Kaynaklar	9
1.1.2.6.1. Yargı veya Hakemlik Organlarının Kararları.....	10
1.1.2.6.2. Öğreti.....	10
1.1.3. Yerel Hukuk Sistemlerinde Benimsenen Ceza Hukukunun Genel İlkeleri	11
1.1.3.1. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi.....	11
1.1.3.1.1. Uluslararası Ceza Hukukunda Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi	13
1.1.3.1.2. Nesnel Adalet İlkesinin İlk Olarak Benimsenmesi	13
1.1.3.2. Mülkilik İlkesi	15
1.1.3.2.1. Tanımı	15
1.1.3.2.2. Mülkilik İlkesinin Teorik Temelleri	16
1.1.3.2.2.1. Sosyal Sözleşme Teorisi	16
1.1.3.2.2.2. Egemenlik Teorisi.....	16
1.1.3.2.3. Mülkilik İlkesinin Maddi Nedenleri	17
1.1.3.2.3.1. Yargılama İhtiyaçlarını Karşılama	17
1.1.3.2.3.2. Cezanın Etkinliği	18
1.1.3.2.3.3. Uluslararası Düzene İlişkin Dayanaklar.....	18
1.1.3.2.4. Mülkilik İlkesinin Kendi İçindeki Yetki Çatışmaları	19
1.2. Savaş Suçları	20
1.2.1. Savaş Suçlarının Genel Özellikleri	21
1.2.2. Savaş Suçlarının Şartları	23
1.2.2.1. Silahlı Çatışma ile İlişki	23
1.2.2.2. Korunan Kişiler	25
1.2.3. Suçun Unsurları	26
1.2.3.1. Manevi Unsur	26
1.2.3.2. Maddi Unsur.....	27

1.2.4. Savaş Suçu Fiilleri.....	27
1.2.4.1. Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Savaş Suçları.....	27
1.2.4.2. Uluslararası Nitelik Taşımayan Silahlı Çatışmalarda İşlenen Suçlar.....	35
1.3. Savaş Suçları İçin Cezai Sorumluluk	42
1.3.1. Devlet Sorumluluğu.....	43
1.3.2. Bireysel Sorumluluk	44
1.3.3. Komuta Sorumluluğu.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ SUÇLARIYLA İLGİLİ ULUSLARARASI MAHKEMELER VE ANLAŞMALAR

2.1. Uluslararası Mahkemeler.....	47
2.1.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)	48
2.1.1.1. Mahkemenin Yetki Alanları.....	49
2.1.1.1.1. Yargı Yetkisi	49
2.1.1.1.2. Zamansal Yetki	49
2.1.1.1.3. Mekânsal Yetki	49
2.1.1.1.4. Kişisel Yetkisi.....	50
2.1.1.2. Savaş Suçlarının Kovuşturulmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Savcının Rolü	51
2.1.1.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü	51
2.1.1.2.2. Başsavcının Rolü.....	51
2.1.1.3. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Karşılaştığı Zorluklar ve Savcılık Ofisi'nin Durumu	52
2.1.1.4. Örnek Dava İncelemeleri	56
2.1.1.4.1. Thomas Lubanga Dyilo Davası.....	56
2.1.1.4.2. Jean-Pierre Bemba Gombo Davası.....	56

2.1.1.4.3. Ahmad Al-Faqi Al-Mahdi Davası (Mali)	57
2.1.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi Kararlarının Üye Devletler Tarafından Uygulanması	57
2.1.1.5.1. Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki Dayanağı	57
2.1.1.5.2. Taraf Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki Dayanağı	57
2.1.1.5.3. Taraf Olmayan Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki Dayanağı.....	58
2.1.1.5.4. İş Birliği İçin Özel Düzenleme veya Anlaşma.....	58
2.1.1.5.5. BMGK Kararı ile İş Birliği Yükümlülüğü.....	59
2.1.1.5.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi Önünde Tutuklama ve Teslim Emri Uygulaması.....	59
2.1.1.5.7. Teslim ve İade Arasındaki Fark	59
2.1.1.5.8. Tutuklama ve Teslim Emirlerinin Uygulama Süreci.....	60
2.1.1.5.9. Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Yakalama ve Teslim Emirlerinin Yerine Getirilmesi Konusundaki İş Birliği Eksikliğinin Sonuçları.....	61
2.1.1.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Beklentileri ve Rolü Geliştirilmesi.....	62
2.1.1.6.1. Mahkemenin Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Anlaşması.....	62
2.1.1.6.2. Birleşmiş Milletlerle İlişkilerin Geliştirilmesi	62
2.1.1.6.3. Diğer Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşlarla İş birliği.....	63
2.1.2. Uluslararası Adalet Divanı	64
2.1.2.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Yetkisi.....	65
2.1.2.1.1. Yargı Yetkisi	65
2.1.2.1.2. Uluslararası Adalet Divanı Davalarına Örnekler	66
2.1.2.1.2.1. Korfu Boğazı Davası (Birleşik Krallık v. Arnavutluk), 1949 ...	66
2.1.2.1.2.2. Balıkçılık Davası (1951)	67

2.1.2.1.3. Uluslararası Adalet Divanı'nın Danışma Yetkisi	67
2.1.2.1.4. Hukuki Görüşler veya Mütalaalara Örnekler	68
2.1.2.1.4.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Filistin Topraklarındaki Ayrım Duvarına İlişkin Görüşü.....	68
2.1.2.1.4.2. Uluslararası Adalet Divanı'nın Batı Sahra'nın Durumu Hakkındaki Görüşü.....	69
2.1.2.2. Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Uygulanmasında Güvenlik Konseyi'nin Rolü	69
2.1.2.2.1. Başvurunun Hukuki Niteliği	70
2.1.2.2.2. Başvurunun Hukuki Sonuçları	71
2.1.3. Özel Uluslararası Mahkemeler	72
2.1.3.1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu	72
2.1.3.1.1. Eski Yugoslavya Mahkemesinin Yasal Dayanağı	73
2.1.3.1.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Kuruluşu ve Yetkisi	74
2.1.3.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Uluslararası Adalet Divanı Arasındaki Fark	74
2.2. Uluslararası Anlaşmalar	75
2.2.1. Cenevre Sözleşmeleri.....	76
2.2.1.1. Birinci Cenevre Sözleşmesi.....	77
2.2.1.2. İkinci Cenevre Sözleşmesi.....	78
2.2.1.3. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi.....	79
2.2.1.4. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi	80
2.2.1.5. Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol I (1977)	80
2.2.1.6. Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol 2 (1977)	81
2.2.2. Roma Statüsü	82
2.2.3. Diğer Anlaşmalar	83

2.2.3.1. Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (1972)	83
2.2.3.2. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme	84
2.2.3.3. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme	84
2.2.3.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	85
2.2.3.5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokoller: Kapsamı, Hukuki Niteliği ve Uygulama Mekanizmaları	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ÇATIŞMALAR VE SAVAŞ SUÇLARI FİLİSTİN VE DOĞU TÜRKİSTAN (UYGUR TÜRKLERİ) ÖRNEĞİ

3.1. Filistin	90
3.1.1. Filistin Nakbası	92
3.1.1.1. Nakba ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı	92
3.1.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı ile Toprak Bütünlüğü İlkesi Arasındaki Hukuki Gerilim	95
3.1.3. Nakba ve Zorla Göç Ettirme	96
3.1.4. Filistinli Mültecilerin Durumu	99
3.1.5. Uluslararası Toplumun Sorumluluğu ve Hukuki Hesap Vermenin Mekanizmaları	102
3.2. Uygur Müslümanları	104
3.2.1. Uluslararası Hukuki Çerçeve	105
3.2.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Raporuna Göre Sincan'daki İhlallerin Hukuki Niteliği	109
3.2.3. Hukuki Hesap Verebilirlik Mekanizmaları	110
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	114
ÖZGEÇMİŞ	123

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C	: Cenevre
E.T	: Erişim Tarihi
EY	: Eski Yugoslavya
EYUCM	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
GK	: Güvenlik Konseyi
ICC	: International Criminal Court
M	: Madde
MK	: Mahkeme Kararı
P	: Paragraf
Roma Statüsü	: RS
RUCM	: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UCH	: Uluslararası Ceza Hukuku

GİRİŞ

İnsanlık, tarih boyunca silahlı çatışmalar sırasında işlenen ve tüm insanlığa büyük zararlar veren trajik olaylara ve vahşi suçlara tanıklık etmiştir. Bu suçlar arasında en korkunç olanlar, savaş suçları olarak adlandırılanlardır. Bu suçlar; kitlesel katliam, işkence, sistematik tecavüz, mülklerin yok edilmesi ve uluslararası düzeyde yasaklanmış silahların kullanımı gibi eylemleri içerir ve uluslararası insancıl hukukun ve uluslararası teamül hukukunun ağır ihlalleri olarak kabul edilir. Bu tür suçların işlenmesi yalnızca mağdur olan bireyler ve toplumlar üzerinde değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği tehdit ederler ve küresel düzenin temelinı zayıflatırlar.

Bu korkunç gerçekler karşısında, uluslararası toplum, bu suçları işleyenlerin cezadan kaçmasını engellemek ve onları sorumlu tutmak amacıyla uluslararası ceza hukukunu gerekli bir yanıt olarak geliştirmiştir. Uluslararası ceza hukukunun kökeni, uluslararası toplumun yüzyıllardır silahlı çatışmaları düzenleme ve savaşlardaki şiddetin kullanımını sınırlama çabalarına dayanmaktadır. Zamanla bu çabalar, sivillerin ve çatışmalardan çekilen savaşçıların korunmasını ve mağdurlara adalet sağlanmasını amaçlayan karmaşık bir hukuk sistemi hâline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden ve Nürnberg ile Tokyo yargılamalarının başlamasından bu yana, modern uluslararası ceza hukukunun temel taşları atılmıştır. Bu mahkemeler, uluslararası hukuk tarihinde bir dönüm noktası olmuş ve ilk kez devlet komutanları ve askeri personel, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle yargılanmıştır. Bu yargılamalar, sadece bir yargı süreci olmaktan öte, uluslararası toplumun insanlığı tehdit eden suçlara karşı hoşgörüsüzlük ilanı olarak görülmüştür.

Ancak, uluslararası adalete ulaşma süreci, zorluklardan arınmış değildir. Uluslararası ceza mahkemeleri, işlevsellikleri ve uyguladıkları adaletin seçiciliği konularında eleştirilere maruz kalmış, ayrıca bazı güçlü devletler tarafından dayatılan siyasi zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bazı devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliği yapmayı reddetmesi ve yargı yetkisini tanınamaması, bu hukuk sisteminin karşılaştığı en büyük zorluklar arasında yer almaktadır. Ayrıca, devletlerin egemenlik hakları ve savaş suçlularını yerel olarak yargılama hakkı gibi konular, hukuk ve siyaset çevrelerinde süregelen tartışmalara yol açmaktadır. Zamanla, uluslararası ceza hukuku, eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda için Uluslararası

Ceza Mahkemesi gibi özel uluslararası ceza mahkemelerinin kurulması ve nihayetinde 2002 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasıyla gelişmeye devam etmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması, uluslararası adalet yolunda bir dönüm noktası olarak kabul edilir; zira bu mahkeme, uluslararası suçları işleyenlerin yargılanması için kalıcı ve etkili bir yasal çerçeve sunmaktadır.

Bu bağlamda, uluslararası ceza hukukunda savaş suçlarını incelemenin önemi, bu suçları düzenleyen yasal çerçeveleri ve standartları anlamak ve uluslararası ceza mahkemeleri tarafından ele alınan güncel davaları analiz etmektir. Bu çalışma, uluslararası adaletin sağlanmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi ve diğer özel mahkemelerin önemine ışık tutmayı amaçlamakta ve bu hukuk sisteminin karşılaştığı zorlukları araştırarak, uluslararası ortamın değişen dinamikleri ışığında etkinliğini nasıl artırabileceğini incelemektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve özel uluslararası ceza mahkemeleri tarafından ele alınan çeşitli davaların analizi, siyasi ve coğrafi faktörlerin uluslararası ceza hukukunun uygulanması üzerindeki etkisini anlamak için önemli görüşler sunmaktadır. Bu çalışma ayrıca, Gazze, Suriye ve Bosna gibi çatışma bölgelerinde işlenen suçlar için adalet ve hesap verilebilirliğin sağlanmasında karşılaşılan zorlukları derinlemesine ele alacaktır.

Sonuç olarak bu çalışma, savaş suçlarıyla mücadelede mevcut uluslararası hukuki mekanizmaların ve kurumların etkinliğini değerlendirmeyi, bu bağlamda uluslararası ceza hukukunun insanlığı koruma işlevini daha güçlü bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedeflerinden biri, geçmişte yaşanan ağır uluslararası hukuk ihlallerinin —özellikle sivillere yönelik işlenen sistematik suçların— tekrarlanmasının önlenmesi için gerekli hukuki, yapısal ve iş birliğine dayalı mekanizmaların geliştirilmesine katkı sunmaktır. Bu çerçevede, savaş suçlarına karşı yürütülen yasal süreçlerde karşılaşılan sorunlar ile Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kurumların rollerine dair eleştirel bir bakış açısı geliştirilmiş, aynı zamanda uluslararası hukuk sisteminde kalıcı, kapsayıcı ve adil bir sorumluluk düzeninin nasıl inşa edilebileceğine dair önerilerde bulunulmuştur. Derinlemesine yapılan bu analiz yoluyla, uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ile mağdurların adalete erişimi arasında bağ kurularak, uluslararası toplumu daha adil ve hesap verebilir bir yapıya taşıma yönündeki çabalara akademik düzeyde katkı sağlanması hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA SAVAŞ SUÇLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Uluslararası Ceza Hukuku Tanımı, Kaynakları ve İlkeleri

1.1.1. Uluslararası Ceza Hukuku Tanımı

Uluslararası Ceza Hukuku, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım, işkence, saldırganlık ve uluslararası terörizm gibi bazı ağır suçları önlemeyi amaçlayan uluslararası kurallar bütününden oluşan bir hukuk dalıdır. Bu hukuk dalı, söz konusu suçları işleyen bireylerin cezai sorumluluğunu belirler ve bu kişilerin yargılanması ile cezalandırılmasına ilişkin esasları düzenler. Aynı zamanda, devletlere bu suçları işleyenleri kovuşturma ve cezalandırma yetkisi tanır ya da bu yönde yükümlülük getirir.

Bu hukuk alanının en önemli kısmını ise maddi ceza hukuku oluşturur. Maddi ceza hukuku; hangi fiillerin suç teşkil ettiğini, bu fiilleri gerçekleştiren kişilerin hangi şartlarda cezai sorumluluk taşıyacağını ve hangi durumlarda bu sorumluluğun ortadan kalkabileceğini düzenleyen kuralları içerir. Ayrıca, bu kurallar uyarınca, suç oluşturan fiillerin objektif unsurları, failerin sorumluluğunu etkileyen hukuki nedenler ve devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde bu kişileri kovuşturma ve yargılama yükümlülükleri açıkça ortaya konur.¹

Uluslararası ceza mahkemeleri önündeki tüm prosedürleri düzenleyen kurallar bütünü, ceza usul hukukunu oluşturur ve yargı yetkilerinin ve çeşitli uluslararası ceza yargılamalarının aşamalarında alınan önlemleri denetler.

¹ Antonio Cassese, *International Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 3–4.

1.1.2. Uluslararası Ceza Hukuku Kaynakları

Uluslararası Ceza Hukuku, uluslararası hukukun bir dalı olarak kabul edilir. Bu nedenle, etkili kuralların elde edilebileceği kaynaklar, uluslararası hukuka özgü kaynaklardır ve bu kaynaklara uluslararası hukuka uygun olarak başvurulmalıdır. UCH kaynakları, ana kaynaklar (antlaşmalar ve uluslararası teamül hukuku) ile ikincil kaynaklar (uluslararası teamül hukukunun kuralları veya antlaşmalardan gelen hükümler gibi yasa yapma süreçleri, örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından verilen bağlayıcı kararlar) ve uluslararası hukuka ilişkin genel prensipleri içerir.

1.1.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Temel Statüleri ve Kuralları

Uluslararası ceza mahkemeleri belirli görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmuş olup, bu nedenle uluslararası yetki ilkesine tabidir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından uluslararası kuruluşlarla ilgili olarak tanımlanan bu ilke, kuruluşları oluşturan devletlerin onlara yetki verdiği, ancak bu yetkilerin devletlerin teşvik ettiği ortak çıkarlarla sınırlı olduğu görüşüne dayanır. Bu bağlamda, uluslararası ceza mahkemeleri öncelikle kendi temel statülerini uygulamalıdır.

Örneğin, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) gibi mahkemeler, “ikincil düzenlemeler” olarak kabul edilen, yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan bağlayıcı kararlar çerçevesinde kurulmuştur. Bu durum, uluslararası ceza mahkemelerinin temel statülerinin taraf devletler için bağlayıcı olduğu anlamına gelirken, EYUCM ve RUCM temel statüleri, BM üye devletleri için bağlayıcıdır ve BM Sözleşmesi'nin 25. maddesine dayanmaktadır.²

Uluslararası ceza mahkemelerinin en önemli temel statüleri arasında, 8 Ağustos 1945 tarihinde imzalanan Londra Anlaşması ile kurulan Uluslararası Askeri Mahkeme (UAM) için belirlenen maddi ve usul hukukun yanı sıra, 1998 yılında kabul edilen UCM Temel Statüsü yer alır. Bu belge, UCM'nin yetki alanındaki suçları ve bazı uluslararası

² Birleşik Krallık gibi bazı ülkelerde bilgi, kast ile aynı değere sahip sayılmaktadır. Ancak aralarındaki fark, kastın suçun sonucu ile (örneğin, kasıtlı cinayette ölüm) ilgili olması, bilginin ise suçun tanımına dahil olan koşullarla (örneğin, mala zarar verme suçunda mülkiyetin başkasına ait olduğunu bilmek) ilgili olmasıdır. Ceza kuralı belirli bir koşula odaklandığında bilgi, bu koşulun farkında olmayı ifade ederken; sonuca odaklandığında bilgi, eylemin zararlı bir sonuca yol açacağına dair farkındalık ve yüksek risk bilincini ifade eder. Bu bağlamda bilgi, bilinçli taksirle benzerlik göstermektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 30(2). maddesi her iki bilgi biçimini de içermektedir. Cassese, *International Criminal Law*, 13.

hukuk ilkelerini detaylandıran uzun ve kapsamlı bir hukuki metindir. Ayrıca, UCM önünde alınacak temel prosedür kurallarını da içerir.

Önemli diğer temel statüler arasında, 16 Ocak 2002 tarihinde BM ile Sierra Leone arasında imzalanan anlaşmanın ekinde yer alan Sierra Leone Özel Mahkemesi Temel Statüsü ve 10 Haziran 2007 tarihinde BM ile Lübnan arasında imzalanan Lübnan Özel Mahkemesi Temel Statüsü bulunmaktadır. Lübnan Özel Mahkemesi'nin hükümleri, BM Güvenlik Konseyi'nin 1757 (2007) numaralı kararı ile yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin söz konusu kararında şu ifadelere yer verilmiştir:

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca, ekli belgenin ve eklerinin içeriğinde yer alan özel Lübnan Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin hükümlerinin, Lübnan Hükümeti'nin ekli belgenin madde 19(1) uyarınca bu tarihten önce bildirimde bulunmaması halinde, 10 Haziran 2007 tarihinde yürürlüğe gireceğine karar verilmiştir. Mahkemenin yeri, Lübnan Hükümeti ile istişare içinde belirlenecek ve Mahkeme'ye ev sahipliği yapacak Devlet ile Birleşmiş Milletler arasında bir Merkez Antlaşması'nın akdedilmesine tabi olacaktır. Genel Sekreter'den, gerektiğinde Lübnan Hükümeti ile koordinasyon içinde, Mahkeme'nin zamanında kurulmasını sağlamak için gerekli adımları atması ve 90 gün içinde ve sonrasında düzenli olarak Konsey'e uygulamaya ilişkin rapor sunması istenmiştir.³

Ayrıca, 1993 ve 1994 yıllarında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen kararlar da sırasıyla Eski Yugoslavya ve Ruanda için uluslararası ceza mahkemelerinin temel statülerini düzenleyen bağlayıcı uluslararası metinlerdir.

1.1.2.2. Geçerli Anlaşmalar

Uluslararası ceza mahkemelerinin yetkisi, belirli anlaşmalara dayanmaktadır. Örneğin, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin temel statüsünün 2. maddesi, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine yönelik ciddi ihlalleri kapsayan mahkemenin yetkisini ele alırken, bu sözleşmelerin “korunan kişiler” ve “korunan mülkler” kavramlarına açıkça atıfta bulunur. Benzer şekilde, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 4. maddesi, 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesi'nin ve savaş

³ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1757 (2007) Sayılı Karar, (New York: Birleşmiş Milletler, 2007).

çatışmalarındaki savaş suçlarını ele alan İkinci Ek Protokolü'nün ihlallerine mahkemenin yetkisini verir ve bu İkinci Ek Protokolü'nün ve Ortak 3. Madde'nin temel hükümleri, bu belgede özlü bir şekilde yer almaktadır. Bu metinler, uluslararası insancıl hukukun koruma ilkelerini ve savaş sırasında sivillere yönelik sorumlulukları net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴

Bazen anlaşmalar, farklı bir bakış açısıyla değerlendirilerek önemli bir rol oynar. Anlaşmalar, tanımlarına göre yalnızca taraf devletler ve bu anlaşmalarla kurulan uluslararası organlar için bağlayıcıdır. Ancak, hukuki olarak kabul edilebilir olduğunda, uluslararası teamül hukukunun kurallarının oluşumuna dair bir gösterge olarak alınabilirler.

Bu bağlamda, ilgili anlaşmalar, uluslararası insancıl hukukun maddi kurallarını açıkça tanımlar ve belirler, böylece hukuki çerçeve netleşir.

Örneğin, 1907 tarihli Lahey Dördüncü Sözleşmesi ve 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesi ile 1977 tarihli Ek Protokoller ve son zamanlarda imzalanan belirli silahların kullanımını yasaklayan anlaşmalar, ciddi ihlallerin savaş suçları olarak değerlendirilmesine veya Cenevre Sözleşmeleri ve Birinci Ek Protokol'de belirtilen "ciddi ihlaller" olarak kabul edilmesine olanak tanır. Diğer anlaşmalar, farklı uluslararası suçları ele alır; örneğin, 1948 tarihli Soykırım Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi (Soykırım Sözleşmesi) (bu sözleşmenin önemli hükümleri, daha sonra uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline gelmiştir. 1984 tarihli İşkenceye Karşı Sözleşme (Sözleşme, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelerin yasaklanmasını amaçlayan bir belgedir) ve çeşitli terörle mücadele anlaşmaları, bu grupta yer alan diğer örneklerdir.⁵

1.1.2.3. Uluslararası Teamül Hukuku

UCM hakkında yazılı kurallar sınırlıdır ve bu nedenle, yazılı hükümlerin içeriğini netleştirmek veya bu hükümlerdeki boşlukları doldurmak için uluslararası teamül hukukuna başvurulması gerekmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ceza hukuku, İngiltere gibi Anglo-Sakson hukuk sistemlerini benimseyen ülkelerdeki ceza hukukuyla bazı

⁴ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü* (New York: Birleşmiş Milletler, 1994), (Erişim Tarihi 28.2.2025) https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_ef.pdf

⁵ Kevin Riordan, *International Criminal Law* (New York: United Nations, 2017), 9–10.

yönlerden benzerlik göstermektedir. Bu durum, Roma Statüsü'nün 21. maddesinde de belirtildiği üzere, uluslararası ceza hukukunun başlıca hukuk sistemlerinden türetilmiş genel ilkelere dayanmasıyla açıklanabilir. Bu sistemlerde, sadece yazılı kurallar değil, aynı zamanda teamül hukuku ve içtihatlar da hukukun önemli bir kaynağını oluşturmaktadır.⁶

Ceza hukukunun gelişiminde, yüzyıllar boyunca oluşan içtihatlar, yerleşmiş yargı hiyerarşisi ve içtihatlara bağlılık ilkesi, hukuki öngörülebilirlik ve belirlilik ilkelerinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Uluslararası ve ulusal mahkemelerin rolü, daha gelişmiş ve sistematik bir hukuki kurallar setinin oluşturulmasında temel bir önem taşımaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, teamül hukuku kuralları geçmişte büyük ölçüde yerel ceza mahkemelerinin kararlarından türetilmiştir. Ancak bugün, uluslararası ceza mahkemelerinden gelen önemli bir içtihat yelpazesi de teamül hukukunun şekillenmesine ve gelişimine kayda değer katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, hukuki yaklaşımlardaki farklılıklar, uluslararası ceza mahkemelerindeki yargıçların kararlarını etkileyebilir, çünkü içtihatların hukuk üretimindeki önemi büyüktür. Anglo-Sakson sistemlerinde eğitim almış yargıçlar, genellikle “İçtihat” oluşturma niteliği taşıyan davalara büyük önem verir ve bu içtihatları, diğer mahkemelerin anlaşmalar veya teamül hukuku kurallarının doğru bir yorumu olarak mı, yoksa teamül hukukunun bir kuralının oluşumu olarak mı kabul etmeleri gerektiğini sorgulamadan uygularlar. Buna karşılık, Roma-Germen hukuk sistemini takip eden ülkelerde, içtihatların önemi daha azdır ve ceza hukuku yasaları belirleyici bir nitelik taşır; bu yargıçlar, genellikle, yargı kararlarını değerlendirmeden önce uluslararası işlemler bakımından bu kararların hukuki önemini sorgulayabilirler.

Bu kültürel ve hukuki eğitim farklılıkları, uluslararası yargı kararlarında farklılıklara yol açabilir.⁷

⁶ “ Roma Statüsü”.(Erişim Tarihi 26.5.2025) <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

⁷ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009), 57–60.

1.1.2.4. Uluslararası Ceza Hukukundaki Genel İlkeler ve Uluslararası Hukuk ile İlgili Olanlar

Uluslararası ceza hukukunun genel ilkeleri, bu hukuk dalını ayırt eden bir dizi ilkeyi içerir. Bunlar, yasallık ilkesi, uzmanlık ilkesi, masumiyet karinesi, taraflar arasında silahların eşitliği ve komutanların sorumluluğu gibi ilkelerden oluşur. Özellikle, uluslararası ceza hukukundaki “komutan sorumluluğu” ilkesi, uluslararası insancıl hukukta yer alan “komutanın sorumluluğu” ilkesine karşılık gelir. Bu ilkelerin uluslararası düzeyde uygulanması, zaman içinde yerel hukuk sistemlerinden uluslararası sisteme aşamalı olarak dönüşüm sürecinin bir sonucudur ve artık uluslararası ceza hukukunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.⁸

Uluslararası hukukun genel ilkeleri, uluslararası hukuk sistemine içkin olan temel kurallara dayanır. Bu nedenle, bu ilkelerin belirlenmesi için dünya çapındaki tüm temel hukuk sistemlerinin derinlemesine karşılaştırmalı bir çalışması gerekli değildir; bu ilkeler, uluslararası hukuk sisteminin temel özelliklerinden yapılan genelleme ve çıkarım yoluyla tespit edilebilir. Uluslararası ceza hukukuyla yakından ilişkili olan uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri, insan haklarına saygı ilkesidir. Bu ilke, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (Furundžija) davasında Birinci Derece Mahkemesi’nin kararında “insan onuruna saygı” olarak adlandırılmıştır.⁹

Uluslararası ceza hukukunda, uygulanacak olan statüde veya antlaşmalarda ya da uluslararası örf ve adet hukukunda yer alan kurallar belirsiz ya da eksik olduğunda, genel ilkelere başvurulabilir. Eğer bu ilkeler de yeterli gelmezse, o zaman var oldukları durumda uluslararası hukukun genel ilkelerine başvurulabilir.¹⁰

1.1.2.5. Yerel Hukuk Sistemlerinde Uygulanan Uluslararası Ceza Hukukunun Genel İlkeleri

Uluslararası ceza hukukunun genel ilkeleri, yalnızca uluslararası mahkemelerde değil, aynı zamanda çok sayıda ülkenin yerel hukuk sisteminde de uygulanmaktadır. Bu ilkeler; suçta ve cezada kanunilik, masumiyet karinesi, insan onuruna saygı, suçun şahsiliği ve adil yargılanma hakkı gibi evrensel nitelikler taşır. Birçok devletin anayasal

⁸ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 61.

⁹ ICTY, 10.12.1998, IT-95-17/1-T, Prosecutor v. Zejnil Delalić et al.

¹⁰ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 62.

düzenlemelerinde ve ceza kanunlarında bu ilkelere açıkça yer verilmektedir. Ayrıca, ulusal yüksek mahkemelerin içtihatlarında da bu ilkelerin uluslararası nitelik taşıdığı vurgulanmakta ve iç hukuka yön veren normatif kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Böylelikle, uluslararası ceza hukukunun temel ilkeleri ile yerel hukuk arasındaki etkileşim artmakta ve hukuk sistemleri arasında normatif uyum sağlanmaktadır. Bu ilkeler, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 15. maddesinin 2. fıkrası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 7. maddesinin 2. fıkrası da açıkça belirttiği gibi yasallık ilkesi ve ceza hukukunun geriye yürümezliği ilkesini vurgulamakta olup, bireylerin uluslararası toplumda kabul gören genel ilkelere göre yargılanabileceğini belirtmektedir. Bu kaynak, ikincil bir nitelik taşımakta olup, yalnızca mahkemelerin esas tüzükleri, uygulanabilir anlaşmalar, uluslararası teamül kuralları ve uluslararası ceza hukukunun genel ilkeleri gibi diğer kaynakların yetersiz olması durumunda başvurulabilir. Bu aşamada, dünya çapındaki hukuk sistemleri arasında ortak olan genel ilkeler aranabilir. Uluslararası ceza mahkemeleri, özellikle Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi yerel sistemlerin özel hukuki yorumlarının, uluslararası hukukun karakteristik özellikleriyle uyumlu olmadığına, bu yorumların ithal edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. EYUCM, bazı davalarında, diğer kaynakların belirsiz veya yetersiz olduğu durumlarda genel hukukun ilkelerine başvurmuştur.

Bu ilkelerin, Anglo-Sakson hukuk sistemi, Roma-Cermen hukuk sistemi, İslam hukuku ve bazı Asya ülkelerinin hukuk sistemleri gibi farklı büyük hukuk geleneklerinde de ortak olarak benimsenmiş olması, söz konusu ilkelerin evrensel nitelik taşıdığını ve uluslararası toplum tarafından genel hukuk ilkeleri olarak kabul edildiğini göstermektedir.¹¹

1.1.2.6. Uluslararası Hukukta Yardımcı Kaynaklar

Uluslararası hukuk kurallarını oluşturma yetkisi yalnızca devletler ve uluslararası organizasyonlar gibi kişilik sahibi birimlere tanınmıştır. Bu nedenle, uluslararası hukuk kurallarının varlığı ve içeriği, bu birimlerin kararlarına ve çalışmalarına dayanmaktadır. Bu kararlar, uluslararası hukuk normları olarak kabul edilmektedir.¹²

¹¹ Cassese, *International Criminal Law*, 15-16.

¹² Birleşmiş Milletler, *Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü* (San Francisco: Birleşmiş Milletler, 1945). (Erişim Tarihi 6.5.2025). <https://www.icj-cij.org/statute>

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü'nün 38/1 (d) maddesinde belirtildiği gibi, uluslararası hukukun yardımcı kaynakları, yargı organları veya hakemlik organlarının kararları ve öğretiden oluşmaktadır.¹³

1.1.2.6.1. Yargı veya Hakemlik Organlarının Kararları

İçtihat, uluslararası hukukun yardımcı kaynaklarından biri olarak, uluslararası hukukla ilgili tüm yargı organlarının kararları ve hakemlik kararlarını kapsamaktadır. Örneğin, 26 Temmuz 1927 tarihinde verilen Chorzow (Yetki) Davası kararı, bir hukukun genel ilkesinin varlığını belirlerken, uluslararası hakemlik kararları ve ulusal yargı organlarının kararlarına dayandırılmaktadır. Bu karar, Milletler Cemiyeti Daimî Adalet Divanı tarafından verilmiştir.¹⁴

Yargı veya hakemlik organının prestijine bakılmaksızın, bu kararlar yalnızca davaya taraf olanlar arasında bağlayıcıdır ve üçüncü şahıslara karşı bağlayıcı nitelik taşımaz. Bu durum, UAD tarafından birçok davada doğrulanmıştır.¹⁵

Sonuç olarak, uluslararası hukukta, Anglo-Sakson hukuk sisteminde kabul edilen “stare decisis” ilkesinin aksine, önceki yargı kararlarının gelecekteki davalarda geçerli olacağı kabul edilmemektedir. Bunun yerine, yargı kararlarının etkisi, uluslararası hukuk kurallarını belirlemek için hukuk organlarının çalışmalarıyla kademeli olarak ortaya çıkar.¹⁶

1.1.2.6.2. Öğreti

Öğreti, UAD Statüsü'nün 38/1 (d) maddesinde belirtildiği gibi, farklı uluslardan uzman yazarların görüşlerini ifade etmektedir. Bu yazarlar, uluslararası hukukta ne kadar yetkin ve uzman olurlarsa olsunlar, doğrudan uluslararası hukuk kurallarını oluşturma yetkisine sahip değildirler. Bu nedenle, uluslararası hukukun oluşumuna katkıları dolaylı yoldan, bir yardımcı kaynak olarak mümkündür.

Öğreti, bir hukuk kuralının varlığını araştırmada, bu kuralı yorumlamada ve diğer kurallar ve kurumlarla değerlendirmede başvurulacak bir kaynak olarak kabul edilir.

¹³ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1* (Ankara: Türkmen Kitabevi, 1999), 239.

¹⁴ Permanent Court of International Justice, Temmuz 1927, The Factory at Chorzów (Claim for Indemnity) (Jurisdiction).ET.6-5-2025 <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup17/Batch%201/FactoryAtChorzow.pdf> .

¹⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1*,240.

¹⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1*,240.

Örneğin, 7 Eylül 1927'deki Lotus Davası kararında, öğretinin bu işlevi açıkça belirtilmiştir.¹⁷

Bu bağlamda, öğreti, yalnızca uzman yazarların bireysel görüşlerini değil, aynı zamanda bilimsel kurumların rapor ve görüşlerini, uluslararası yargıçların veya hakemlerin çeşitli davalarda verdikleri “ayrı görüşlerini” ve “karşıt görüşlerini”de içermektedir.¹⁸

1.1.3. Yerel Hukuk Sistemlerinde Benimsenen Ceza Hukukunun Genel İlkeleri

Ceza hukukunun genel ilkeleri, çeşitli ülkelerdeki hukuk sistemlerinin temelini oluşturur. Bu ilkeler, meşruiyet ilkesi, cezaların geriye yürümezliği ilkesi ve masumiyet karinesi gibi kavramları kapsar ve bireylerin haklarını korumayı ve adaleti sağlamayı amaçlar. Bu ilkeler, uluslararası alanda kabul görmüş standartlara dayanır ve adalet ve hakkaniyeti sağlama hedefinde olan herhangi bir hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir.

1.1.3.1. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi

Kanunilik ilkesi, ceza hukukunun temel prensiplerinden biri olup, “kanuni bir hüküm olmadıkça suç ve ceza olmaz” şeklinde özetlenir. Bu ilke, herhangi bir fiilin suç sayılabilmesi ve bu fiil nedeniyle ceza verilebilmesi için öncelikle yasada açık ve kesin bir hükmün bulunmasını zorunlu kılar. Böylece bireylerin hangi davranışlarının suç teşkil ettiğini önceden bilmeleri ve keyfi cezalandırmanın önüne geçilmesi amaçlanır.

Ulusal hukuk sistemlerinde bu ilkenin uygulanmasında iki temel yaklaşım görülür: Nesnel adalet ilkesi ve katı kanunilik ilkesi. Nesnel adalet ilkesine göre, işlenme anında suç olarak tanımlanmamış olsa bile toplumun güvenliğini ve menfaatlerini tehdit eden davranışlar soruşturulabilir, yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Bu yaklaşımda toplumun menfaati, bireysel menfaatlerin önünde tutulur.

Buna karşılık katı kanunilik ilkesi, ancak kanunda açıkça suç olarak tanımlanmış fiillere ve önceden belirlenmiş cezalara dayanılarak işlem yapılmasını öngörür. Bu ilke,

¹⁷ PCIJ, 7 Eylül 1927, *The Case of the S.S. "Lotus" (France v. Turkey)*. ET.6-5-2025. <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup16/Batch%201/TheLotusCase.pdf>

¹⁸ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri* 1,241.

bireylerin hukuki güvenliği ve adil yargılanma haklarının korunması açısından büyük önem taşır.

Türkiye’de Anayasa’nın 38. maddesinde düzenlenen bu ilke, son dönemde Anayasa Mahkemesi’nin 11 Şubat 2025 tarihli ve 2025/41 sayılı kararıyla da tekrar vurgulanmıştır. Bu kararda Mahkeme, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nun 7. maddesinde düzenlenen idari yaptırımların kanunilik ilkesine uygun olup olmadığını incelemiş, ceza ve yaptırımların ancak kanunda açıkça belirtilmesi halinde uygulanabileceği hususunu ortaya koymuştur.¹⁹

Bu ilkenin aşırı bir şekilde uygulanmasına, Sovyetler Birliği (1918-1958) ve Nazi Almanyası (1933-1945) hukuk sistemlerinde tanık olunmuştur,²⁰ bu sistemlerde bireylerin hakları, sistemi koruma adına göz ardı edilmiştir.²¹ Aynı zamanda, bu ilkenin farklı şekillerde uygulamaları, insan haklarını ihlal eden baskıcı hükümetlere tepki olarak gelişen “nesnel adalet” ilkesinin modern Demokratik Almanya’da uygulanmasında görülmüştür. Burada, Alman hukukçu Gustav Radbruch tarafından 1946 yılında ortaya konan “Radbruch formülü”ne atıfta bulunulabilir. Bu formül, hukukun adaletle uyumlu olma zorunluluğunu tartışmış ve hukukun adaletle açıkça çeliştiği durumlarda adaletin lehine hukukun uygulanmaması gerektiğini savunmuştur.²²

Öte yandan, katı kanunilik ilkesi, bir kimsenin yalnızca işlediği fiilin işlendiği anda yürürlükte olan hukuka göre suç sayılması halinde cezai sorumluluk altına alınabileceğini ve cezalandırılabilirliğini varsayar. Bu ilkenin tarihi kökleri, asillerin ve şövalyelerin kralların keyfi yetkilerine karşı çıkışına kadar uzanır; bu karşı çıkışlar, “Büyük Özgürlükler Sözleşmesi’nin 39. maddesinde” somutlaşmıştır.²³

Aydınlanma Çağı filozoflarının kanunilik ilkesinin felsefi ve siyasi temellerini keşfetmeleri için beklemek gerekliydi.²⁴

¹⁹ Anayasa Mahkemesi, 11.02.2025, E. 2024/163, K. 2025/41. Kararda 5580 sayılı Kanun’un 7. maddesindeki yaptırımların Anayasa’nın 38. maddesinde yer alan kanunilik ilkesi ile uyumlu olup olmadığı tartışılmıştır. Mahkeme, yaptırımların açık ve kesin kanuni düzenlemelere dayanması gerektiğini ifade etmiştir.

²⁰ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 118.

²¹ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 119.

²² Cassese, *International Criminal Law*, 22.

²³ İstanbul Barosu, *Magna Carta’nın 800. Yılı: Büyük Özgürlükler Fermanı ve Hukukun Üstünlüğü* (İstanbul: İstanbul Barosu, 2015).4. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/magna2017-2.pdf>

²⁴ “Montesquieu ve Aydınlanma Felsefesine Etkileri”, (*felsefe.gen.tr.*) (Erişim Tarihi 06.5.2025)

Baron Montesquieu ve onu takiben 1774 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile 1789 Fransız Devrimi Bildirgesi, kanunilik ilkesinin katı bir şekilde uygulanmasını, yöneticilerin yetkilerini sınırlama ve yasama ile yargı erklerinin bağımsızlığını sağlama aracı olarak gördüler.²⁵

1.1.3.1.1. Uluslararası Ceza Hukukunda Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi

Uluslararası ceza hukuku da örf ve adet hukukuna dayandığından, doğası itibarıyla Fransız, Alman, Arjantin veya Çin hukukundan ziyade İngiliz hukukuna benzemektedir. Ancak, bu durum onun yapısını tamamen açıklamak için yeterli değildir. Temel sorun, nesnel adalet ilkesinin uzun bir süre boyunca, hatta yakın zamana kadar uluslararası ceza hukukunda baskın olmasıdır. Katı kanunilik ilkesine geçiş ise ancak son zamanlarda gerçekleşmiş olup, bu geçiş kademeli olarak ve sadece bazı temel unsurlar açısından sınırlı bir şekilde uygulanmıştır.²⁶

1.1.3.1.2. Nesnel Adalet İlkesinin İlk Olarak Benimsenmesi

Uluslararası ceza hukukunda nesnel adalet ilkesinin uygulanması, bu ilkenin uluslararası toplumda otoriter ya da diktatöryel bir hakimiyet kurduğu anlamına gelmez. Bu ilkenin benimsenmesinin temel nedenleri arasında, ilgili dönemde devletlerin ceza hukukuna ilişkin uluslararası anlaşmalara taraf olmaya istekli olmamaları ve bu alanda yeterince gelişmiş uluslararası örf ve adet hukukunun bulunmaması yer almaktadır. Uygulamada ise savaş suçlarını yasaklayan ve bu suçlara cezai yaptırımlar öngören düzenlemeler, basit ve ilkel düzeyde dahi olsa, esas olarak uluslararası örf ve adet hukukuna dayandırılmıştır.²⁷

Özellikle barışa ve insanlığa karşı işlenen yeni ve tehlikeli suçların ortaya çıkması, nesnel adalet ilkesinin benimsenmesini zorunlu kılmıştır. Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi, özellikle Hermann Göring ve diğer sanıkların yargılanması sırasında bu ilkeyi açıkça vurgulamıştır. Ancak mahkeme, yargılamaların başından itibaren Alman savunma avukatlarının güçlü itirazlarıyla karşılaşmıştır. Savunma avukatları, mahkemenin yasaları geriye dönük olarak uygulama yetkisine sahip olmadığını

<https://www.felsefe.gen.tr/montesquieu-ve-aydinlanma-felsefesine-etkileri/>

²⁵ “26 Ağustos 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi,” *Die Gaste*, Mayıs-Temmuz 2011 (Erişim Tarihi 06.5.2025) <https://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1712.html>

²⁶ Cassese, *International Criminal Law*, 24.

²⁷ Cassese, *International Criminal Law*, 24.

savunmuşlar; özellikle barışa karşı işlenen suçlar ve saldırı savaşlarının planlanmasının, suç olarak o dönemde uluslararası hukukta açık bir biçimde tanımlanmadığını ileri sürmüşlerdir.

Bu itirazlar, Roma-Alman hukuk sistemini benimseyen ülkelerin ceza yasalarındaki yerleşik hukuk ilkelerine dayanıyordu ve Almanya, Nazi dönemi öncesinde ve sonrasında bu ilkelere bağlı kalıyordu.²⁸

Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi yargıçlarından biri olan Fransız hukukçu Henri Donnedieu de Vabres, özellikle katı pozitivist hukuk anlayışına getirilen eleştiriler bağlamında önemli bir yaklaşım sergilemiştir.²⁹ Dondieu de Vabres, insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili olarak, sanıkların yalnızca ulusal hukuk normlarına göre değil, evrensel hukuk ilkeleri temelinde de yargılanabileceğini savunmuştur. Mahkeme de bu doğrultuda, mevcut yazılı yasaların ötesine geçerek, doğal hukuk ve vicdan ilkelerine dayanan dikkat çekici bir mantıksal gerekçelendirme benimsemiştir. Bu yaklaşım, dönemin hukuki tartışmalarında ceza hukukunun geriye yürümezliği ilkesine karşı getirilen istisnai bir uygulamayı temsil etmektedir.³⁰

Mahkeme, öncelikle 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Antlaşması'na ekli Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi Tüzüğü'ne bağlı olarak hareket ettiğini belirtmiştir. Bu sistemin, yalnızca zafer kazanan devletlerin keyfi bir güç dayatması olmadığı; aksine, tüzüğün kabul edildiği dönemde yürürlükte olan uluslararası hukukun bir yansıması olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, saldırı savaşının planlanması ve yürütülmesi ile uluslararası anlaşmaların ihlali tüzükte açıkça suç olarak tanımlandığından, bu eylemlerin o dönemde suç sayılıp sayılmadığının ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.³¹

Mahkeme, bu yaklaşımıyla sanıklar tarafından ileri sürülen hukuki itirazları reddetmiştir. Ancak, konunun taşıdığı hukuki önemi göz önünde bulundurarak, bu mesele hakkında ayrıca değerlendirmede bulunmuştur. Uluslararası uygulamaları inceleyen mahkeme, insanlığa karşı suçların uzun süredir yasaklanmış olduğuna kanaat getirmiştir.

²⁸ Cassese, *International Criminal Law*, 24.

²⁹ Cassese, *International Criminal Law*, 25

³⁰ Cassese, *International Criminal Law*, 25

³¹ Nürnberg Mahkemesi Tüzüğü'nde kabul edilen uluslararası hukuk ilkeleri, Mahkemenin 1950 tarihli kararıyla belirlenmiştir (Erişim Tarihi 26.5.2025)

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/nuremberg-principles-1950>

Bununla birlikte, bu değerlendirme bazı eleştirilere konu olmuştur; zira saldırı savaşlarının yasaklanmasına ilişkin uygulamalar esasen devletlerin sorumluluğuna yönelik olup, bireylerin cezai sorumluluğuna doğrudan dayanak oluşturmamaktadır. Yine de mahkeme, bu tür eylemler işlendiği sırada açıkça suç olarak tanımlanmamış olsalar bile, uygulanan cezaların adil ve meşru olduğunu vurgulamıştır.³²

1.1.3.2. Mülkilik İlkesi

1.1.3.2.1. Tanımı

Mülkilik ilkesi, ceza hukukunda, bir suçun işlendiği ülkenin bu suça ilişkin yargılama yetkisini elinde bulundurduğunu ifade eder. Bu ilkeye göre, suçun işlendiği yerin devleti, failin ya da mağdurun vatandaşlığından bağımsız olarak ceza yargılamasını kendi yasalarına göre yürütür. Vatandaşlık değil, suçun işlendiği yer belirleyici kriterdir. Buna karşılık, bir devletin vatandaşı başka bir ülkede suç işlerse, bu devletin ceza yasaları genellikle uygulanmaz; yetki, suçun işlendiği devlete aittir.³³

Mülkilik ilkesi, devletin ceza yetkisinin kendi egemenlik alanı içinde kullanılmasını ifade eder ve başka bir devlete kendi topraklarında yargılama yetkisi tanınmasına engel olur. Bu ilke, suçun işlendiği yerin belirlenmesinde temel bir ölçüt olup, Türk Ceza Kanunu'nun yer bakımından uygulama alanını tayin eder. Türkiye sınırları içinde işlenen suçlar doğrudan bu ilke kapsamında değerlendirilirken, ülke dışındaki suçlara ise koruma, şahsılık ve evrensellik ilkeleri çerçevesinde yaklaşılr. Bu bağlamda, suçun işlendiği yerin belirlenmesi yalnızca coğrafi sınırlarla değil, aynı zamanda devletin ceza yetkisini ne şekilde kullanacağı ile de doğrudan ilişkilidir. Ülkenin uygulanması, yabancı ülkelerde veya ülke kavramı dışında kalan alanlarda (örneğin uluslararası uzay istasyonu gibi) cezalandırma yetkisinin sınırlarını da ortaya koyar. Böylece mülkilik ilkesi, sadece teorik bir dayanak değil, aynı zamanda yargılama yetkisinin fiilen nerede başlayıp nerede sona ereceğini gösteren pratik bir ölçüt olarak karşımıza çıkar.³⁴

Eğer mülkilik ilkesi sıkı bir şekilde yorumlanırsa, devletin başka ülkelerde

³² Cassese, *International Criminal Law*, 25-26.

³³ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 79.

³⁴ Ercan Yaşar, "Ceza Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması Bağlamında Ülke Kavramının Doğurduğu Tartışma ve Mülkilik, Koruma, Şahsılık ve Evrensellik İlkelerine Yeni Bir Bakış," içinde *Hukukun Güncel Meseleleri Erzincan Sempozyumu*, (Erzincan: 2022), 111-112.

işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanamaması, bu ilkenin etkinliğini sorguladır.

Bu nedenle, devletler yalnızca yerel suçlarla ilgilenmekle yetinmeyip, yurtdışında işlenen suçlarla ilgili olarak yargı yetkisi sağlamaya yönelik hukuki ilkeleri yasalarına dahil etme çabasındadırlar. Bu sistemler, kişisel, koruma ve adalet gibi ilkelerle desteklenen “yarı mülkilik sistemi” olarak adlandırılmaktadır.³⁵

1.1.3.2.2. Mülkilik İlkesinin Teorik Temelleri

1.1.3.2.2.1. Sosyal Sözleşme Teorisi

Mülkilik ilkesi, diğer adıyla ulusallık ilkesi, bir devletin ceza yasalarının, failin veya mağdurun vatandaşlığına bakılmaksızın, sadece suçun işlendiği yerde uygulanmasını ifade eder. Bu ilke, suçun işlendiği devletin yargı organlarının, kendi yasaları çerçevesinde yargılama yapmasına izin verir ve vatandaşlık durumu bu bağlamda dikkate alınmaz. Öte yandan, bu ilke, failin o devletin vatandaşı olsa bile, suçun işlendiği ülke dışında işlenen suçlar için o devletin yasalarının uygulanmayacağını belirtir.³⁶

Ancak bu teori, sözleşmeye taraf olmayan yabancı suçluların durumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yerel vatandaşlar, yasalarla daha fazla ilişkiye sahip olsalar da bu durum mülkilik ilkesinin uygulanması açısından önemli değildir.³⁷

1.1.3.2.2.2. Egemenlik Teorisi

Devletin en temel unsurlarından biri egemenliktir. Belirli bir toprak parçası ve insan topluluğu devletin maddi temelini oluştururken, esas ve belirleyici unsur egemenliktir. Devlet, egemenliğini dış ilişkilerde diğer devletlerle eşit ve bağımsız bir şekilde kullanır; iç ilişkilerde ise halkına karşı mutlak ve sürekli bir yetki olarak uygular. Egemenliğin kaynağına ilişkin farklı teoriler bulunur. Başlangıçta teokratik egemenlik teorileri egemenliği Tanrı’ya dayandırırken, demokratik düşüncenin gelişmesiyle egemenliğin kaynağı halka veya millete yönelmiştir. Günümüzde çoğu demokratik devlet, halk egemenliği veya milli egemenlik anlayışına dayanır.³⁸

³⁵ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 80.

³⁶ Burak Kaya, “Uluslararası Sözleşmelerde Mülkilik İlkesi,” *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi* 2/1 (2020): 34-35. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1160911>

³⁷ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 80 - 81.

³⁸ Sabahattin Nal ve Furkan Çirkin, “Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık,” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 79/2 (2021): 602.

Egemenliğin kaynağı ne kadar geniş bir tabana yayılırsa, egemenliği kullanan iktidarın sınırları o kadar belirginleşir. Anayasacılık, sadece devletin örgütlenmesini düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda iktidarı sınırlar ve bireylerin özgürlüklerini güvence altına alır.

Bu çerçevede anayasacılık, sınırlı iktidar anlayışı olarak bilinir. Ancak anayasacılık, devletin egemenliğini zedeleyen dışarıdan müdahaleleri kapsamaz. Devletin egemenliği, içerde iktidarı sınırlandırma yoluyla korunur. Ayrıca anayasacılık, halkın çoğunluğunun iradesini de sınırlandırmayı amaçlar. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesi ve azınlık haklarının korunması ile dengelenmiş sınırlı bir iktidar sistemi hedeflenir.

Devletin kendi iradesiyle iktidarını sınırlandırması, milli egemenlik anlayışının temelidir. İktidarın sınırlandırılması ve birey özgürlüklerinin güvence altına alınması da milli egemenlik anlayışı ile uyumludur.³⁹ Egemenlik, temel olarak milletin ve onun tüzel kişiliğini temsil eden devletin sahip olduğu tüm yetkiler olarak tanımlanır. Bunun yanında, egemenlik, bir devletin sahip olduğu insan gücünün bütünlüğü ve bu gücün fiilen uygulanması olarak da ifade edilebilir. Ayrıca, egemenlik, devletin kendi toprakları üzerinde herhangi bir dış müdahaleye gerek kalmadan istediği her şeyi yapabilme yetkisidir. Özetle, egemenlik bir devletin en üstün ve mutlak otoritesidir. Bu kavramın temeli siyasi olup, egemenlik hakkında yapılan tanımlar genellikle siyasi bir perspektifle ortaya konmuştur.⁴⁰

1.1.3.2.3. Mülkilik İlkesinin Maddi Nedenleri

1.1.3.2.3.1. Yargılama İhtiyaçlarını Karşılama

Mülkilik ilkesi, devletlerin ceza yargılamasında yetki alanını belirlemede temel bir sistem olmakla birlikte, mutlak biçimde uygulanması bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Özellikle, bir devletin kendi vatandaşının sınırları dışında işlediği suçlara ilişkin ceza kanunlarını uygulayamaması, failin cezalandırılmaması ve bu durumun doğurduğu cezasızlık sorunu ciddi bir eksikliktir. Ayrıca, vatandaşın iadesinin mümkün olmaması durumunda etkin bir yargılamanın sağlanması engellenebilir. Bu nedenle, mülkilik ilkesinin tek başına uygulanması yerine, diğer yetki ilkeleri olan şahsılık ve evrensellik ilkeleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu bütünleşik yaklaşım, devletlerin

³⁹ Nal ve Çirkin, “Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık,”. 602.

⁴⁰ Nal ve Çirkin, “Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık,”607.

yargılama yetkilerini en etkin şekilde kullanmalarına olanak sağlayarak, cezasızlık sorunlarının önüne geçilmesini hedefler ve yargılama süreçlerinin ihtiyaçlarına daha uygun çözümler sunar.⁴¹

1.1.3.2.3.2. Cezanın Etkinliği

Bu ilke, cezanın amacı açısından da uygundur. Cezanın hedefi ister caydırma ister kişiyi ıslah etme olsun, mülkilik ilkesi bunu en iyi şekilde sağlamaktadır. Ayrıca, suçun işlendiği yerin yasası uygulandığında, sanık suç işlerken bu yasaların kendisine uygulanacağını bilir. Bu, toplumun çıkarına uygundur; zira suç yeri yasası uygulandığında, ceza yargılaması eksiksiz gerçekleştirilmiş olur. Böylece, sanık nerede yargılanırsa hem toplum hem de sanık aynı yasaların kendisine uygulanacağını bilir.⁴²

1.1.3.2.3.3. Uluslararası Düzene İlişkin Dayanaklar

Devletlerin, genellikle kendi topraklarında işlenen suçları yargılayarak ulusal çıkarlarını gerçekleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda uluslararası topluma karşı da yükümlülüklerini yerine getirdikleri kabul edilir. Bu nokta, 21 Mart 1862 tarihli “De Meyer” davasında Fransız Yargıtayının verdiği tarihi bir kararla pekiştirilmiştir.⁴³ Kararda, “Yabancı bir toprakta suç işleyen bir Fransızı yargılama hakkını veren Fransız yasası, kendi ülkesindeki ‘mülkilik egemenliği’ ilkesine saygı göstermeyi de gerektirir; bu, diğerlerinin haklarına da saygı duymak demektir.” denilmiştir.⁴⁴

Mülkilik ilkesinin en önemli avantajlarından biri, ceza yetkisini ulusal egemenlik çerçevesinde sınırlayarak devletler arasındaki yargı çatışmalarını önlemesidir. Böylece, devletlerin yetkilerini kendi topraklarıyla sınırlaması, eşitlik ve bağımsızlık ilkeleriyle daha iyi uyum sağlar. Ancak, mülkilik ilkesinin, devletin yalnızca kendi sınırları içinde gerçekleşen eylemler üzerindeki ceza yetkisini kısıtladığı anlamına gelmemesi gerektiği unutulmamalıdır. Uluslararası Adalet Divanı, “Bozkurt-Lotus” kararında, bu ilkenin

⁴¹ Ahmet Ulutaş, “Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği,” içinde *Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Sempozyumu Tebliğleri, Antalya, 13-14 Nisan 2018* (Ankara: Açık Ceza İnfaz Kurumu Matbaası, 2020), 35-36.

⁴² Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 83.

⁴³ André Giudicelli, “Droit pénal international,” *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 2018/2: 558.

(Erişim Tarihi 6.5.2025) <https://droit.cairn.info/revue-de-science-criminelle-et-de-droit-penal-compare-2018-2-page-557?lang=fr>

⁴⁴ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 83.

mutlak olmadığını ve ulusal egemenlik ile eşit tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁵

1.1.3.2.4. Mülkilik İlkesinin Kendi İçindeki Yetki Çatışmaları

Devletler arasında yetki dağılımını düzenleyen bir anlaşma imzalandığında, suçu işleyen kişinin bulunduğu ülke genellikle birinci derecede yetkili ülke olarak kabul edilir. Suçun sonuçlarından ayrı olarak ele alınabileceği veya sürekli suçlar söz konusu olduğunda, birden fazla ülke, suçun işlendiği yerin belirlenmesi için farklı teoriler veya karma teoriler benimseyerek kendilerini yetkili olarak görebilirler. Örneğin, bir kişi belirli bir ülkeden elektronik dolandırıcılık yaparsa ve bunun sonuçları başka bir ülkede meydana gelirse, her iki ülke de karma mülkilik ilkesi çerçevesinde aynı suç için kendilerini yetkili ilan edebilir. Bu durum, aynı kişinin iki farklı ülkede aynı suçtan yargılanmasına neden olabilir ve bu da hukuki açıdan adil olmayabilir. Sınır ötesi suçlarda devletler arasında yetki çatışmalarını önlemek amacıyla, en azından Avrupa Birliği üyesi ülkeler için, her ülkenin ceza yasalarını yalnızca kendi topraklarında işlenen suçlarla sınırlandırması gerektiği önerilmiştir.⁴⁶ Sınır ötesi suçlar söz konusu olduğunda ise suçun işlendiği yer olarak ya fiilin gerçekleştiği ya da sonucun ortaya çıktığı yer kabul edilmelidir. Ancak, Avrupa Birliği içerisinde bu yaklaşımı benimsemeleri için devletleri zorlayacak etkin bir mekanizma henüz oluşturulmamıştır.⁴⁷

Her devletin ceza hukuku, aynı suçu kovuşturmak için (bölgesellik, kişisellik veya evrensellik gibi) çeşitli bağlantı noktalarına dayanmaktadır. Bu da yetki çatışmalarına yol açabilir ve bir kişinin aynı suçtan birden fazla ülkede yargılanmasına neden olabilir.⁴⁸

Uluslararası seyahatlerin artması ve küreselleşmenin etkisiyle, aynı kişinin aynı suç için birden fazla kez yargılanması haksız bir durum olarak görülebilir. Ceza politikası açısından ise, bir kişinin aynı suçtan birden fazla kez cezalandırılması, kişinin topluma kazandırılması çabalarını zayıflatır.⁴⁹

Bir kişinin aynı suçtan iki kez yargılanmaması ilkesi, adaletin bir gereğidir. Kişi

⁴⁵ Barış Çiftçi, “Bozkurt-Lotus Davası’nın Hukuki Değerlendirmesi ve Türkiye İçin Önemi,” *Journal of Political Administrative and Local Studies* (2023): 48.

⁴⁶ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 83.

⁴⁷ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 84.

⁴⁸ Hüseyin Aydın, “Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Türk Mahkemelerinin Yetkisi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21 (2019): 349.

⁴⁹ Ahmet Tutar, “Ne Bis in Idem İlkesinin Yargı Kararları Işığında Türk Vergi Hukukuna Uyumu,” *Danıştay Dergisi* 153 (2021): 184.

bir suçtan dolayı cezalandırıldıktan sonra, aynı suç için ikinci kez cezalandırılması bu ilkeye aykırıdır. Ayrıca, hukuki güvenlik ilkesi de aynı fiilden dolayı bir kişinin ikinci kez yargılanmaması gerektiğini öngörür.⁵⁰

1.2. Savaş Suçları

İkinci yarısında yavaş yavaş gelişen savaş suçları kavramı, uluslararası hukuk doktrininde bu ilkenin ilk önemli istisnası olarak “kolektif sorumluluk” kategorisine dâhil edilmesiyle kendini göstermiştir. Bu kavrama göre, devletler, kendi adlarına hareket eden bireyler tarafından işlenen ve uluslararası hukuk açısından hukuka aykırı olan fiilleri önlemedikleri veya faileri cezalandırmadıkları durumlarda sorumluluk taşır.⁵¹

Böylelikle, devlet bir topluluk olarak bu fiillerin sonuçlarını üstlenmekte ve zarar gören devlete tazminat ödemekle yükümlü olmaktadır. Savaş suçları kategorisi, uluslararası alanda iki temel etkenin katkısıyla belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi, savaş hukukunun gerek özel düzeyde gerekse genel uluslararası düzeyde ilk kez resmî olarak kodifiye edilmesidir.⁵²

Bu bağlamda, 1863 yılında ABD Başkanı Abraham Lincoln’ün emriyle yayımlanan “Lieber Code”, Amerikan İç Savaşı (1861–1865) sırasında savaş hukukuna dair Amerikan hükümetinin ilk resmî yönergesi olarak öne çıkmıştır. Uluslararası düzeyde ise, 1880 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından kabul edilen “Oxford Kılavuzu” ile 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri, uluslararası insancıl hukukun gelişimine zemin hazırlamıştır. İkinci etken ise, silahlı çatışmaların ardından ilk uluslararası yargılamaların gerçekleştirilmesidir. Bu gelişme, savaşların sadece iç meseleler değil, aynı zamanda uluslararası hukuki boyutları olan olaylar olarak ele alınmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, 1865 yılında Amerikalı subay Henry Wirz’in savaş esirlerine kötü muamelede bulunmakla suçlandığı ve Amerikan askerî komisyonu önünde yargılandığı dava öne çıkmaktadır. Ayrıca, 1899–1901 yılları arasında gerçekleşen Amerika-Filipinler Savaşı’nın ardından, Filipinli direnişçiler ve askerî komutanlara karşı yürütülen yargılamalar da bu sürece dâhil edilmiştir. Tüm bu gelişmeler, savaş suçları kavramının

⁵⁰ Tezcan, Erdem ve Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 85.

⁵¹ Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 124.

⁵² Cassese, *International Criminal Law*, 63.

anlaşılması ve sonraki yüzyılda ortaya çıkan düzenlemelere temel oluşturması açısından hukuki ve tarihsel bir zemin hazırlamıştır.⁵³

1945 yılında Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Tüzüğü, savaş suçlarını “savaş yasaları ve geleneklerinin ihlalleri” olarak tanımlamıştır.⁵⁴ Bunlar arasında, işgal altındaki bölgelerde sivillerin öldürülmesi veya kötü muamele görmesi, savaş esirlerinin öldürülmesi veya kötü muameleyle maruz kalması, rehinelerin öldürülmesi, özel mülkiyetin yağmalanması ve askeri açıdan gereksiz yıkım gibi suçlar yer almaktadır. Uluslararası toplum, savaş suçlarını cezalandırma fikrini kolayca kabul etmemiştir; bu fikir, 1919 Versailles Antlaşması'ndan başlayarak, 1945 Londra Antlaşması ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile birçok aşamadan geçmiştir.⁵⁵ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş yasalarının bazı ihlalleri suç olarak kabul edilmiş ve 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri'nde değişiklikler yapılmıştır.⁵⁶

1.2.1. Savaş Suçlarının Genel ÖzellikleriNürnberg Uluslararası Askerî Mahkemesi'nden bu yana savaş suçlarının uluslararası düzeyde yargılanması, mahkemenin kurucu statüsüne dayanılarak düzenlenmiştir. Savaş suçları genel olarak uluslararası hukukta tanınmış olsa da, bazı sözleşmeler bu suçların yargılanmasını ulusal mahkemelere bırakmakta ya da yetkili mahkemeyi açıkça belirtmemektedir. Bu çerçevede, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ilgili hükümleri, 1954 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin savaş zamanında kültürel varlıkların korunmasına dair 28. maddesi, 1976 tarihli Çevrenin Askerî veya Diğer Düşmanca Amaçlarla Değiştirilmesi Tekniklerinin Yasaklanması Sözleşmesi'nin 4. maddesi ile 1977 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No'lu Protokol'ün 11/4 ve 85. maddeleri, savaş suçlarının tanımı ve yargılanmasına ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir.⁵⁷

Savaş suçlarının siyasi suç sayılıp sayılmayacağı konusu tartışmalıdır. Bazı görüşlere göre savaş suçları, devlet desteğiyle veya devlet adına işlendiğinden, siyasi suç

⁵³ Cassese, *International Criminal Law*, 64

⁵⁴ “Suçlar Nasıl Tanımlanmıştır?” *Holocaust Encyclopedia*, son güncelleme 17 Nisan 2023, E.T 26-5 2025, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/how-were-the-crimes-defined>

⁵⁵ “Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeleri.” *INSAMER*. E.T 26-5 2025. <https://www.insamer.com/tr/?output=pdf&type=post&id=4505>

⁵⁶ Fatima Batul Sehrawala, “IV No'lu Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Sivillerin Korunması,” *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* (2023): 321-322. ET.26-5-2025.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3320254>

⁵⁷ Yasin Aslan, *Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları*, 2. baskı (Ankara: Bilge Yayınevi, 2014), 78.

niteliği taşıyabilir. Bu görüşe göre, bu tür eylemler yalnızca uluslararası hukuk düzeninde suç olarak kabul edilmekle kalmaz, aynı zamanda devletin varlığını ve güvenliğini koruma araçları olarak da değerlendirilebilir. Özellikle Carl Schmitt gibi düşünürler, savaşın doğası gereği siyasi bir eylem olduğunu savunarak, savaş sırasında işlenen fiillerin de siyasi nitelik taşıyabileceğini ileri sürmüştür.⁵⁸

Ancak, bu yaklaşıma karşı çıkan hâkim görüş, savaş suçlarının esasen siyasi suçlar olmadığı yönündedir. Bu görüş, uluslararası ceza hukuku uygulamaları ve mahkeme kararlarıyla da desteklenmektedir. Özellikle Nürnberg Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası yargı organları, savaş suçlarını ciddi uluslararası suçlar olarak tanımlamış ve bu suçların siyasi nitelikle meşrulaştırılmayacağını açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 20. maddesi, suçun siyasi niteliğine dayanarak sorumluluktan kaçınılamayacağını belirtmektedir.

Ayrıca, savaş suçları ile ilgili uluslararası düzenlemelerde, savaş suçlarının siyasi suç olarak kabul edilmemesi gerektiği görüşü hâkimdir. Örneğin, Soykırım Sözleşmesi'nde soykırımın, siyasi suç olarak kabul edilmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Gerçekten de savaş suçlarında kullanılan yöntemlerin vahşeti ve tehlikesi, bu suçların siyasi saiklerinin ötesine geçerek, söz konusu suçların temel insan haklarına karşı olma yönünü ön plana çıkarır, bu nedenle savaş suçlarının siyasi suç olarak kabul edilmemesi gerekir. Ayrıca, savaş suçları, savaş nedeniyle işlenen suçlardan farklı bir nitelik taşır ve burada siyasi amaç tamamen geri planda kalmaktadır.⁵⁹

Savaş suçlarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, savaş suçlarının affedilmesine dair sözleşmeler, savaş suçlarının yargılanmasına yönelik sözleşmelere göre daha özel bir nitelik taşımaktadır. Özel normların genel normlara üstün tutulması düşüncesiyle, savaş sonrasında savaş suçlarının affedilmesi alışılmış bir uygulama olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, barış anlaşmalarında savaş suçlarına yönelik genel af uygulanması öngörülmüştür. Ancak 1945 yılından itibaren savaş suçlarının sistematik bir şekilde yargılanmaya başlanmasıyla, öğretide devletlerin savaş suçlarını cezalandırma yükümlülüğü ve savaş suçlarının “jus cogens” kurallarına aykırı olduğu

⁵⁸ Carl Schmitt, *The Concept of the Political* (Chicago: University of Chicago Press, 2007), 11.

⁵⁹ Başol Erol, *Uluslararası Hukukta Savaş Suçları ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024), 63.

görüşü giderek hâkim olmuştur. Artık uluslararası silahlı çatışmalarda savaş suçlarının affedilmesinin, uluslararası hukuka göre mümkün olmadığı kabul edilmektedir.⁶⁰ Özellikle 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde, devletlerin savaş suçu teşkil eden fiilleri cezalandırmak zorunda olduklarının kabul edilmesi ve bu fiiller için zaman aşımı uygulanmaması nedeniyle, uluslararası silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçlarının affedilmesinin uluslararası hukuka göre mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.⁶¹

1.2.2. Savaş Suçlarının Şartları

1.2.2.1. Silahlı Çatışma ile İlişki

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, silahlı çatışmanın uluslararası bir niteliğe sahip olmasını, Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri teşkil eden eylemlerin yargılanabilmesi için şart koşmaktadır. Ancak mahkeme, bu konuda tutarlı kararlar almamıştır. Örneğin, “Tadić” davasında, Yugoslavya'daki silahlı çatışmanın hem uluslararası hem de iç niteliğe sahip olduğu belirtilmiştir.⁶²

Farklı değerlendirmelerin nedeni, silahlı çatışmaya katılan grupların, Yugoslavya adına hareket eden ajanslar olup olmadıkları konusunda zaman ve mekâna göre değişen görüşlerin varlığıdır. Sonuç olarak, temyiz mahkemesi, silahlı çatışmanın doğasının her bir dava açısından ayrı ayrı incelenmesine karar vermiştir.⁶³

Dört Cenevre Sözleşmesi'nin Ortak üçüncü maddesinin uygulanabilmesi için, öncelikle bir silahlı çatışma durumu olmalıdır. Çatışma, devletler arasında olabileceği gibi, hükümet güçleri ile organize silahlı gruplar arasında süregelen bir çatışma da olabilir. Örneğin, Orta Doğu'da hükümetler ile silahlı grupların çatıştığı durumlar veya Afrika'da belirli hükümetlerle isyancı gruplar arasındaki süregelen çatışmalar buna örnek gösterilebilir. Çatışmanın uluslararası niteliği ne olursa olsun, üçüncü maddenin uygulanması gereklidir.

Ayrıca, Roma Statüsü, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalar bakımından farklı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu tür çatışmalarda, 1949 tarihli

⁶⁰ Aslan *Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları*, 78

⁶¹ Aslan *Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları*, 78-79

⁶² Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. Maddesi ve Ek Protokol II, E.T. 6.5.2025
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

⁶³ Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. Maddesi ve Ek Protokol II, E.T. 6.5.2025 ,
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesinin ağır ihlalleri, doğrudan çatışmalara katılmayan ya da artık çatışmalara katılma imkânı bulunmayan (yaralı, hasta, teslim olmuş) kişilere karşı işlendiğinde, savaş suçu olarak değerlendirilmektedir.⁶⁴

Silahlı çatışmanın dışında kalan kişilerin, renk, ırk, din, cinsiyet veya doğum gibi herhangi bir kritere dayalı olarak ayrımcı muameleye tabi tutulmamaları gerekmektedir.⁶⁵ Ayrıca, ilgili tarafların yaralı ve hasta kişilere sağlık hizmetleri sağlaması zorunludur; bu, Suriye veya Yemen gibi iç savaş yaşayan birçok ülkede sivil halkın sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı zorluklar göz önüne alındığında son derece önemlidir.⁶⁶

Eylem ile silahlı çatışma arasında yakın bir ilişki bulunması gerektiği de vurgulanmıştır. Bu bağlamda, temyiz mahkemesi eylemlerin silahlı çatışma ile yakın bir şekilde bağlantılı olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Roma Statüsü, uluslararası niteliği taşımayan silahlı çatışmalar için farklı bir yaklaşım öngörmektedir. Bu tür çatışmalarda, Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesine yönelik ağır ihlaller, silahlı çatışmalara aktif olarak katılmayan veya bunların bir parçası olup hastalık veya yaralanma nedeniyle teslim olan bireylere karşı gerçekleştirildiğinde, bu eylemler savaş suçu sayılmaktadır. Silahlı çatışmanın dışında kalan kişilerin, renk, ırk, din, cinsiyet veya doğum gibi herhangi bir kritere dayalı olarak ayrımcı muameleye tabi tutulmamaları gerekmektedir. Ayrıca, ilgili tarafların yaralı ve hasta kişilere sağlık hizmetleri sağlaması zorunludur; bu, Suriye veya Yemen gibi iç savaş yaşayan birçok ülkede sivil halkın sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı zorluklar göz önüne alındığında son derece önemlidir.⁶⁷

Eylem ile silahlı çatışma arasında yakın bir ilişki bulunması gerektiği de vurgulanmıştır. Bu bağlamda, temyiz mahkemesi eylemlerin silahlı çatışma ile yakın bir

⁶⁴ R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Divanı'nı Kuran Roma Statüsü ile Türk Ulusal Mevzuatının Maddî Ceza Hukuku Kuralları Yönünden Uyumuna Dair Rapor* (Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu Yayını, 2010), 38.

⁶⁵ İNSAMER, *Suriye'de İhlaller ve Halep Raporu* (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 16 Ocak 2017). E.T. 6.5.2025. https://www.insamer.com/tr/suriyede-ihlaller-ve-halep-raporu_485.html,

⁶⁶ Ömer Faruk Madanoğlu, "Yemen'de yıllardır süren iç savaş nedeniyle çöken sağlık sisteminden en çok kadınlar etkileniyor," *Anadolu Ajansı*, 11 Mart 2024. E.T. 6.5.2025 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-yillardir-suren-ic-savas-nedeniyle-coken-saglik-sisteminden-en-cok-kadinlar-etkileniyor/3161270>,

⁶⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), "Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi İçtihatı: III) Savaş Suçları (Madde 4)" (Şubat 2004).

E.T. 6.5.2025 <https://www.hrw.org/reports/2004/ij/ictr/5.htm>

şekilde bağlantılı olması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁸ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki bazı davalarda, savaş suçları işlendiğine dair iddialar olmasına rağmen, bu suçlarla silahlı çatışma arasında açık bir bağ kurulamamıştır. Örneğin, Kayishema ve Ruzindana davasında, mahkeme, silahlı çatışmanın soykırım için bir zemin oluşturduğunu kabul etmiş, ancak suçların doğrudan çatışma bağlamında işlendiğini gösteren yeterli kanıt bulunamamıştır. Buna karşılık, Rutaganda davasında temyiz dairesi, sanığın eylemlerinin silahlı çatışmayla yeterince bağlantılı olduğu sonucuna varmış ve savaş suçlarından mahkûmiyet kararı vermiştir. Bu örnekler, RUCM'nin savaş suçlarının yargılanmasında suç ile silahlı çatışma arasındaki bağın ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁹

Roma Statüsü, bölüm 8, fıkra (f), belirli bir devletin sınırları içinde hükümet güvenlik güçleri ile organize silahlı gruplar arasında uzun süreli silahlı çatışmalara fıkra (e)'nin uygulanabileceğini belirtmektedir.

1.2.2.2. Korunan Kişiler

Eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ile Ruanda için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, silahlı çatışmalar sırasında bireylerin korunmasına yönelik düzenlemeler içermektedir. Silahlı çatışmanın dışında kalan kişilerin, renk, ırk, dil, din, cinsiyet veya doğum gibi herhangi bir özelliğe dayanarak ayrımcı muameleye tabi tutulmamaları gerekmektedir.⁷⁰

Uluslararası hukuk kuralları, yaralı ve hasta bireylere koruma ve bakım sağlanması gerektiğini de belirtmektedir. Örneğin, günümüz çatışmalarında, Ukrayna'daki çatışmada, sivil halk sürekli saldırılar nedeniyle temel sağlık hizmetlerine erişimde büyük zorluklar yaşamaktadır; bu durum, silahlı çatışmalara katılmayan kişilerin korunmasının ve haklarının güvence altına alınmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.⁷¹

⁶⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Tüzüğü'nün 74. Maddesi Uyarınca Karar*, ICC-01/04-01/06-2842.

E.T.26.5.2025 <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-2842>

⁶⁹ Birleşmiş Milletler Uluslararası Ceza Mahkemeleri Artık Mekanizması, "RUCM İlk Savaş Suçları Mahkûmiyetini Verdi," 26 Mayıs 2003.E.T.6.5.2025 <https://unictr.irmct.org/en/news/ict-rhands-down-first-war-crimes-conviction>

⁷⁰ Fausto Pocar, *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, (United Nations, 2010). E.T.1-3-2025 https://legal.un.org/avl/pdf/ha/icty/icty_e.pdf

⁷¹ Cengiz Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar* (Ankara: Turhan, 2003), 180.

1.2.3. Suçun Unsurları

1.2.3.1. Manevi Unsur

Fail, mağdurlara insani bir acı yaşattığını bilmek zorundadır ister bunu doğrudan yapmış olsun ister bu gerçeği görmezden gelmiş olsun.⁷² Ayrıca, “Finta” davasında mahkemenin nesnel bir bakış açısı benimsemesi, sağduyulu kişilerin vicdanında bir şok etkisi yaratabilir; bu da failin, hukuku ihlal eden eylemlerinin neden olduğu maddi gerçekleri içerecek şekilde hareket etmesi gerektiği anlamına gelir. Bu dava, Kanada’nın Ontario Eyalet Mahkemesi’nde 1990’lı yıllarda görülmüş olup, sanık Imre Finta, II. Dünya Savaşı sırasında Macaristan’da Yahudilere karşı işlenen suçlara iştirak etmekle suçlanmıştır. Kanada’da savaş suçları kapsamında görülen ilk dava olan bu örnek, uluslararası ceza hukukunun iç hukukta nasıl uygulanabileceğine dair önemli bir içtihat oluşturmuştur.⁷³

Eğer bu şartlar manevi unsura uymuyorsa, fiil savaş suçu veya insanlığa karşı suç olarak kabul edilmeyecek, bunun yerine ulusal hukuk çerçevesinde cezai yargılamaya konu olabilecek sıradan bir suç olarak değerlendirilebilecektir.

Savaş suçları, yalnızca bir ülkeyi ilgilendiren meseleler değildir; aynı zamanda uluslararası toplumu da etkileyen eylemlerdir. Bu ihlallerin, sağduyulu insanlık üzerinde sarsıcı bir etki yaratması gerekir. Manevi unsorda temel nokta, failin mağdura karşı işlediği eylemin, tarif edilemeyecek kadar büyük bir trajediye yol açacağını bilmesidir. Bu, öznel bir testin uygulanmasıdır. Finta davasında hâkimin jüriye sunduğu tanımlara göre, insanlık dışı eylemler; doğal insan niteliklerini taşımama, merhametten yoksun olma ve acılara karşı duyarsız kalma hâli olarak değerlendirilmiştir. Bu tür eylemler aynı zamanda medeni olmamayı, zalimce ve barbarca bir tutum sergilemeyi, yani temel insanlık değerlerine aykırı davranışları ifade etmektedir.⁷⁴

Alternatif kastta fail, kendi tasavvuruna göre birden fazla suç konusu zarar görebileceğini kabul eder. Her ne kadar zararın sadece muhtemel suç konularından biri üzerinde gerçekleşeceğini bilse bile, hepsine yönelik somut tehlikenin farkında olarak

⁷² David Matas, “The Case of Imre Finta,” *UnB Law Journal* 43 (1994): 285.

⁷³ *R v. Finta*, 1 S.C.R. 701 (Kanada Yüksek Mahkemesi, 1994).E.T.6.5.2025 <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1124/index.do>

⁷⁴ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 181.

hareket eder. Alternatif kast, tek bir kast türü olmayıp, birden fazla kastın bileşimidir. Bu birleşim, birden fazla doğrudan kastın bir araya gelmesi ya da doğrudan kast ile olası kastın birlikte bulunması şeklinde gerçekleşebilir.⁷⁵

1.2.3.2. Maddi Unsur

Savaş suçu teşkil eden eylemler, icrai eylemlerle ya da ihmal yoluyla işlenebilir. Maddi unsur ile ilgili olarak, savaş suçu teşkil eden her eylemin ayrı ayrı ele alınarak unsurlarının belirlenmesi gerekir. Ayrıca, bu suçların uluslararası nitelik taşıyan silahlı çatışmalarda kabul edilen türleri ile uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçu eylemlerinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.⁷⁶

1.2.4. Savaş Suçu Fiilleri

1.2.4.1. Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Savaş Suçları

1. Savaş Suçu Olarak Kasten Öldürme

Silahlı çatışmalar sırasında, sivillerin ya da uluslararası hukuka göre korunan kişilerin, örneğin yaralıların ve esirlerin öldürülmesi, Cenevre Sözleşmeleri'ne göre savaş suçu sayılır. Bu kişilerin öldürülmesi, önceki askeri faaliyetlerine bakılmaksızın yasaktır. Bu tür eylemler, Cenevre Sözleşmeleri ve Roma Statüsü kapsamında ciddi ihlaller olarak kabul edilir. Silahlı çatışmalar sırasında, sivillerin ya da uluslararası hukuka göre korunan kişilerin, örneğin yaralıların ve esirlerin öldürülmesi, Cenevre Sözleşmeleri'nin göre savaş suçu sayılır. Bu kişilerin öldürülmesi, önceki askeri faaliyetlerine bakılmaksızın yasaktır. Örneğin, Cenevre Sözleşmesi III. (1949) 13. madde, savaş esirlerinin her zaman insanlık onuruna uygun biçimde muamele görmesini şart koşar ve hayatlarına kasten son verilmesini kesin olarak yasaklar. Benzer şekilde, Cenevre Sözleşmesi I. (1949) 12. madde, savaş alanındaki yaralıların öldürülmesini yasaklayarak, her koşulda korunmalarını öngörmektedir. Bu tür eylemler, Cenevre Sözleşmeleri ve Roma Statüsü kapsamında ciddi ihlaller olarak kabul edilir.⁷⁷

Örneğin, EYUCM'nde görülen "Milosevic" davasında, sanık, Kosova'daki

⁷⁵ Burhan Caner Hacıoğlu ve Mustafa Çiçek, "Ceza Hukukunda Alternatif Kast (Dolus Alternativus)," *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, no. 4 (Ekim 2023): 451.

⁷⁶ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 182.

⁷⁷ Roma Statüsü (1998), Madde 8: "*Ciddi Cenevre Sözleşmeleri ihlalleri savaş suçları kapsamındadır*". E.T.6.5.2025 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

çatışmalar sırasında sivillere yönelik toplu katliamların sorumlusu olarak yargılanmıştır. Uluslararası hukukun koruması altındaki birçok sivilin öldürülmesi belgelenmiş ve sanık kasten adam öldürme suçundan mahkûm edilmiştir.⁷⁸

Roma Statüsü'ne göre, kasten adam öldürme fiili bazı koşulların varlığı halinde savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, failin bir ya da birden fazla kişiyi öldürmüş olması, öldürülen kişinin 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesinden biri uyarınca koruma altında bulunması ve failin, mağdurun bu korumadan yararlandığını bilerek hareket etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu eylemin, uluslararası bir silahlı çatışma bağlamında ya da bu çatışma ile bağlantılı şekilde işlenmiş olması şartı da aranmaktadır.⁷⁹

2. İşkence

İşkence, silahlı çatışmalar sırasında işlenen en ağır uluslararası hukuk ihlallerinden biridir ve hem Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. maddesi ve IV. Sözleşme'nin 147. maddesi hem de Roma Statüsü'nün 8. maddesi uyarınca savaş suçu sayılır. İşkence, genellikle bilgi almak, itirafa zorlamak, cezalandırmak veya aşağılamak amacıyla uygulanır.

Örneğin, Alman mahkemelerinde görülen “John Demjanjuk” davasında, sanığa, Nazi toplama kamplarında gardiyan olarak çalıştığı dönemde esirler işkence edilmesine karıştığı suçlamaları yöneltilmiştir. Deliller, sanığın esirlere hem fiziksel hem de psikolojik acılar yaşatan işkence eylemlerine katıldığını göstermiş ve bu suçlardan dolayı yargılanmıştır.⁸⁰

Roma Statüsü'ne göre işkence suçu, mağdura ciddi fiziksel veya zihinsel zarar verilmesi, bu fiilin silahlı çatışma bağlamında işlenmesi, amacının mağdurdan bilgi veya itiraf almak, onu cezalandırmak ya da aşağılamak olması ve failin, gerçekleştirdiği eylemin uluslararası hukukta işkence suçu olarak kabul edildiğini bilmesi koşullarıyla oluşur.

⁷⁸ *Milosevic ve Diğerleri (Kosova), İkinci Değiştirilmiş İddianame, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM), 16 Ekim 2001.E.T.6.5.2025*
https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-2ai011029e.htm

⁷⁹ Roma Statüsü'nün 8. Maddesi.

⁸⁰ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 183.

3. Kötü Muamele

Kötü muamele, hem Eski Yugoslavya İçin Kurulmuş Olan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 2. maddesi hem de Roma Statüsü'nün 8. maddesi uyarınca, Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi ihlalleri arasında değerlendirilmektedir. Bu maddelerde, savaş esirlerine, sivillere veya çatışmaya doğrudan katılmayan diğer kişilere yönelik insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleler açıkça yasaklanmıştır.

Düşman güçler tarafından esir alınan ya da sivil nüfus içinde bulunan ve koruma altındaki kişilere karşı kötü muamele yasaktır. Bu kişilerden bilgi elde etmek amacıyla maddi ya da manevi baskı uygulanamaz.

Cenevre Sözleşmeleri, bu konuya ilişkin genel düzenlemeler içermektedir. Örneğin: “Çatışmalara aktif olarak katılmayan veya hastalık, yaralanma, esir alınma ya da başka sebeplerden dolayı çatışmalara katılmayı bırakmış olan kişilere her durumda insanca davranılmalıdır. Bu kişiler, renk, ırk, dil, din, cinsiyet, doğum, zenginlik veya başka bir ölçüte dayalı olarak ayrımcılığa maruz kalmamalıdır.” Esir düşenlerle ilgili olarak da Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, savaş esirlerine her zaman insanca davranılması gerektiğini düzenlemektedir.⁸¹

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, insanlık dışı muameleyi yasaklamakta ve kasıtlı olarak vücuda zarar vermeyi savaş suçu olarak kabul etmektedir. Ruanda İçin Kurulmuş Olan UCM Statüsü de benzer ifadelerle bu fiilleri suç kabul etmiştir.⁸²

4. Biyolojik Deneyler Uygulamak

Biyolojik deneyler uygulamak, hem Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'ne hem de Roma Statüsü'ne göre, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi ihlalleri arasında değerlendirilmektedir. Roma Statüsü'nün Suç

⁸¹ Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. Maddesi ve Ek Protokol II, “silahlı kuvvetler”den bahseder. Ek Protokol II ayrıca “ayrılıkçı silahlı kuvvetler ve diğer örgütlü silahlı gruplardan” da bahseder (Cenevre Sözleşmeleri, 1949). E.T. 1.3.2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

⁸² Fausto Pocar, *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, (United Nations, 2010). https://legal.un.org/avl/pdf/ha/icty/icty_e.pdf E.T.1.3.2025

Unsuruları bölümünde yer alan 8(2)(2)(i)-3 numaralı maddeye göre, bu suçun oluşabilmesi için bazı koşulların gerçekleşmiş olması gerekir.

Öncelikle failin bir veya birden fazla mağdura biyolojik deney uygulamış olması gerekmektedir. Uygulanan bu deneyin, mağdurun fiziksel veya zihinsel sağlığını ciddi şekilde etkilemiş olması şarttır. Ayrıca, bu deneyin tedavi edici bir amaç taşımaması ve tıbbi bir gereklilik ya da mağdurun yararına yapılan bir eylem niteliğinde olmaması gereklidir. Mağdurların, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri tarafından korunan kişilerden olmaları gerekir. Failin, bu kişilerin korunma statüsü'nde olduğunu bilmesi de aranılan bir unsurdur. Son olarak, söz konusu fiilin uluslararası silahlı çatışma bağlamında veya bu tür bir çatışmayla ilgili olarak gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. ⁸³

5. Kasıtlı Bedensel veya Sağlık Zararı Verme

Kasıtlı olarak ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 147. maddesi⁸⁴ ve Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2/a-iii bendi uyarınca, Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi ihlallerinden biridir, Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi ihlallerinden biridir. Bu ihlaller, hem Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 2. maddesi hem de Roma Statüsü'ne göre cezalandırılabilir. Bu eylem, insan onuruna zarar vermekten farklı olarak, mağdurun bedensel veya psikolojik bütünlüğüne ciddi zararlar verir.⁸⁵ Ayrıca, bu suç yalnızca failin kasıtlı olarak hareket etmesi ve ortaya çıkan zararın ciddi olması durumunda oluşur.⁸⁶

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendinin (i) alt bendi uyarınca, kasıtlı olarak bedensel veya psikolojik zarar verme fiili belirli koşullar altında savaş suçu olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, failin bir veya birden fazla mağdura kasten ciddi bedensel ya da ruhsal zarar vermesi, mağdurların 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında koruma altında bulunan kişiler olması ve failin, mağdurların bu korumadan yararlandığını bilerek hareket etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu fiilin uluslararası silahlı çatışma sırasında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak işlenmiş olması

⁸³ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 185.

⁸⁴ 1949 Tarihli Sivillerin Savaş Zamanında Korunmasına İlişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi,

⁸⁵ *Torture in International Law: A Guide to Jurisprudence* (APT & CEJIL, 2014), 12–13.E.T.6.5.2025 <https://www.apc.ch/sites/default/files/publications/jurisprudenceguide.pdf>

⁸⁶ *Elements of Crimes*, (Uluslararası Ceza Mahkemesi, 2011), 17. E.T.6.5.2025 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/ElementsOfCrimesEng.pdf>

şartı da aranmaktadır.

6. Mülk Yıkımı veya Kanunsuz El Koyma

Mülklerin yıkımı veya kanunsuz olarak el konulması, Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi ihlallerinden biridir; bu ihlaller, hem Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statüsüne hem de Roma Statüsü'ne göre cezalandırılabilir.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Uluslararası Ceza Mahkemesi davalarında, milis komutanları, çatışma sırasında köyleri yıkmaya ve mülklere kanunsuz olarak el koyma suçlamasıyla mahkûm edilmiştir. Bu davalardan birinde, bu el koymanın yerel toplulukları zayıflatmak ve kaynaklar üzerinde kontrol sağlamak amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir.⁸⁷

Roma Statüsü'nün 8(2)(a)(iv) maddesi uyarınca, uluslararası silahlı çatışma bağlamında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak gerçekleştirilen mülk yıkımı veya el koyma eylemleri, belirli koşullar altında savaş suçu teşkil eder. Bu suçun oluşabilmesi için, failin koruma altındaki mülklere hukuka aykırı şekilde zarar vermesi veya el koyması; bu eylemlerin askerî açıdan zorunlu olmaması; geniş çaplı, kasıtlı biçimde gerçekleştirilmiş olması, failin ve söz konusu mülklerin 1949 Cenevre Sözleşmeleri kapsamında korunduğunu bilmesi gerekir.

7. Bireyleri Düşman Kuvvetlere Hizmet Etmeye Zorlamak

Cenevre Sözleşmeleri, korunan kişilerin düşman kuvvetlere hizmet vermeye zorlanmasını veya herhangi bir askeri faaliyete katılmalarını kesinlikle yasaklamaktadır. Tek istisna, hizmetin tamamen gönüllü olmasıdır.

Sierra Leone iç savaşında, çocukların isyancı gruplara katılmaya ve ön cephede savaşmaya zorlandığı bilinmektedir; bu durum, bir savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, güncel bir örnek olarak, devam eden çatışma sırasında bazı esirlerin Rus güçlerinin ikmal hatlarında çalışmaya zorlandığı durumlar bulunmaktadır.⁸⁸

Eğer bireyler, özgür iradeleri olmadan bu hizmetleri sunmaya zorlanıyorsa, bu

⁸⁷ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 187.

⁸⁸ *Prosecutor v. Charles Taylor*, Özel Sierra Leone Mahkemesi (SCSL), 2007; ayrıca bkz. Human Rights Watch, "Sierra Leone: Landmark Convictions for Use of Child Soldiers," 20 Haziran 2007. E.T.6.5.2025 https://www.hrw.org/news/2007/06/20/sierra-leone-landmark-convictions-use-child-soldiers?utm_source=

durum, uluslararası hukuk tarafından açık bir savaş suçu olarak değerlendirilmektedir.⁸⁹

8. Adil Yargılanma Hakkından Mahrum Etmek

Koruma altındaki kişilerin yargılanması gerektiğinde, hukuka uygun bir yargısal prosedürün tarafsız mahkemelerde yürütülmesi gerekmektedir. Bu prosedürün, uluslararası kabul görmüş standartlara uygun olması zorunludur. Savunma hakları ve yargı sürecinin işleyişi ile ilgili gereklilikler, I Numaralı Ek Protokol’de belirtilmiştir.

Ayrıca, işgal altındaki bölgelerde yapılacak yargılamaların adil yargılanma hakkına riayet edilerek düzenlenmiş olması gerekmektedir.

Savaş esirlerini veya diğer korunan kişileri adil yargılanma hakkından mahrum etmek, Cenevre Sözleşmeleri’nde ciddi ihlaller olarak kabul edilmektedir. Bu, hem Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü hem de Roma Statüsü açısından geçerlidir.⁹⁰

Roma Statüsü’nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendinin (vi) alt bendi uyarınca, savaş suçu teşkil eden “adil yargılanma hakkından mahrum etme” fiilinin oluşabilmesi için bazı unsurların birlikte gerçekleşmiş olması gerekir. Buna göre, failin bir veya birden fazla mağdurun, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri tarafından tanınan adil ve düzenli bir yargılamaya ilişkin asgari yargısal güvencelerden yararlanmasını engellemiş olması gerekmektedir. Ayrıca, bu mağdurların Cenevre Sözleşmeleri kapsamında korunan kişilerden olması ve failin, bu kişilerin koruma statüsünde olduklarını bilmesi şarttır. Bunun yanı sıra, söz konusu eylemin uluslararası bir silahlı çatışma sırasında veya böyle bir çatışma ile bağlantılı olarak gerçekleştirilmiş olması ve failin, bu çatışmanın varlığına dair bilince sahip olması gerekir

9. Hukuka Aykırı Olarak Göçe Zorlama veya Nakletme

Hukuka aykırı olarak kişilerin nakledilmesi yasaktır. Ancak, öncelikli askeri gereklilik durumlarında, bireyler kısa mesafelere ve mümkün olan en az sayıda kişi ile nakledilebilir; bu durumda sağlık, güvenlik ve beslenme koşullarının sağlanması

⁸⁹ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 188.

⁹⁰ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol ve Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Protokol I), 8 Haziran 1977.E.T. 2.3.2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.34_AP-I-EN.pdf

zorunludur.

Zorla yerinden etme veya nakil, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri uyarınca ciddi bir ihlal sayılmakta ve savaş suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Bu, hem Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü hem de Roma Statüsü için geçerlidir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, polis şefi Todorovic'in Bosnalı Hırvatları göçe zorladığına dair kabulünü, diğer kanıtlarla birlikte değerlendirerek sorumluluğunu belirlemiştir.⁹¹

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendinin (vii) alt bendi, hukuka aykırı olarak göçe zorlama veya nakletme, belirli unsurların birlikte gerçekleşmesi hâlinde savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, failin bir veya daha fazla mağduru başka bir bölgeye ya da ülkeye zorla göç ettirmiş veya nakletmiş olması gerekmektedir. Mağdurların 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında korunan kişilerden olması ve failin bu kişilerin korunma altında olduklarını bilmesi zorunludur. Ayrıca, bu fiilin uluslararası silahlı çatışma sırasında ya da böyle bir çatışmayla bağlantılı olarak gerçekleştirilmiş olması gerekir.

10. Rehin Tutma

Korunan kişilerin rehin alınması, uluslararası anlaşmalara göre yasaklanan bir eylem olup, Cenevre Sözleşmeleri'ne göre ciddi bir ihlal olarak kabul edilmektedir. Bu eylem, hem Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin içtihatlarında hem de Roma Statüsü'nde savaş suçu olarak tanımlanmıştır.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, korunan kişilerin rehin alınmasını savaş suçu olarak değerlendirmiştir. Blaškić davasında, iddia makamı, Bosnalı Müslüman sivillerin rehin alındığını ve bu kişilerin esir takaslarında kullanıldığını ileri sürmüştür. Mahkeme, yargılama sürecinde bu eylemleri değerlendirerek, EYUCM Statüsü'nün 3. maddesi uyarınca savaş hukukunun ciddi bir ihlalinin söz konusu olduğuna hükmetmiştir.⁹²

Mahkeme, sivillerin rehin alınmasını hukuka aykırı bir özgürlükten yoksun

⁹¹ EYUCM, *Stevan Todorovic Hapis Cezasını Çekmek Üzere İspanya'ya Nakledildi*, 11 Aralık 2001. E.T.7.5.2025 <https://www.icty.org/en/press/stevan-todorovic-transferred-spain-serve-prison-sentence>

⁹² ICTY, 3.03.2000, IT-95-14-T (Blaškić).

bırakma eylemi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, rehin alınan sivillerin fiziksel veya psikolojik güvenliklerini tehdit eden koşullar altında tutulmaları gerektiği belirtilmiştir. Blaškić davasında, bu eylemin belirli hedeflere ulaşmak amacıyla baskı kurmak için bir araç olarak kullanıldığı ve rehin alma suçunun, fail tarafından bir fayda veya avantaj elde etmek amacıyla işlendiği sonucuna varılmıştır.⁹³

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendinin (viii) alt bendi uyarıncabendi, rehin alma eylemini uluslararası silahlı çatışmalar bağlamında bir savaş suçu olarak tanımlamakta ve bu suçun oluşabilmesi için bir dizi unsurun birlikte gerçekleşmesini aramaktadır. Buna göre, failin bir veya birden fazla mağduru kaçırmayı, kontrol altına alması ya da başka yollarla özgürlüklerinden yoksun bırakması gerekmektedir. Ayrıca failin, bu mağdurları öldürme, yaralama ya da tutmaya devam etme tehdidinde bulunmuş olması şarttır. Bu eylemin, bir devleti, uluslararası bir kurumu ya da gerçek veya tüzel bir kişiyi belirli bir eylemi gerçekleştirmeye ya da bir eylemden kaçınmaya zorlamak amacıyla yapılmış olması gerekmektedir. Rehin alınan mağdurların, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri uyarınca “korunan kişiler” statüsünde bulunmaları ve failin de bu kişilerin bu statüye sahip olduğunu bilerek hareket etmiş olması şarttır. Son olarak, bu fiilin uluslararası bir silahlı çatışma sırasında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

11. Sivillere Yönelik Saldırılar

Sivil nüfus, silahlı çatışmalar sırasında mağdur olabilir; yaralanmalar veya ölümler meydana gelebilir ve işgal altındaki bölgelerde yaşayan siviller, işgalci kuvvetlerin saldırılarına maruz kalabilir. Sivillere yönelik kasten yapılan saldırılar, Uluslararası İnsancıl Hukuk uyarınca yasaktır ve Uluslararası Adalet Divanı bu küresel kuralı doğrulamıştır. Bu kural, sivilleri korumanın temel bir şartıdır ve siviller bu hakkı kötüye kullanırlarsa, bu durum kaybına yol açabilir.

Örneğin, eğer siviller silahlanıp düşmana karşı savaşılmaya başlarsa, meşru hedefler haline gelebilirler. Askeri hedeflere yönelik saldırılar sırasında, sivillerin zarar görmesini, yaralanmasını veya kabul edilemeyecek kayıpları önlemek için gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca, sivil ve askeri hedefler arasında ayırım yapmayan yöntem

⁹³ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 194.

ve araçların kullanılması da yasaktır.⁹⁴

Ayrıca, uluslararası hukuk kuralları uyarınca, sivillere yönelik intikam saldırıları da yasaklanmıştır. Bu tür saldırılar, silahlı çatışmalar sırasında da yasaktır.

1949 Cenevre Sözleşmesi, sivillerin korunmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir, ancak 1977 tarihli Ek Protokol 1, bu bağlamda önemli değişiklikler getirmiştir; bu protokol, sivil toplum ve bireylere askeri operasyonlardan kaynaklanan tehlikelerden genel bir koruma sağlamaktadır. 1868 St. Petersburg Deklarasyonu, çatışma taraflarının savaş yöntemlerini ve araçlarını belirlemede mutlak bir yetkiye sahip olmadığını belirtmektedir.⁹⁵

Korunması gereken kişilerin tanımını göz önünde bulundururken, işgale karşı direnenlerin özel askeri bir statüye sahip olmaları gerektiği unutulmamalıdır. Silahlı kuvvetlere dahil olmayan bireyler sivil korumasına sahip değildir ve doğrudan çatışmaya müdahale eden sivil bireyler korumasız kişiler olarak değerlendirilir.

Sivillere yönelik saldırıları yasaklayan uluslararası hukukun ihlali, Roma Statüsü uyarınca bir savaş suçu olarak kabul edilir, bu durum eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statüsünde doğrudan belirtilmemiş olsa bile, Cenevre Sözleşmeleri sivillere doğrudan bir koruma sağlamaktadır.⁹⁶

1.2.4.2. Uluslararası Nitelik Taşımayan Silahlı Çatışmalarda İşlenen Suçlar

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 3. maddesi, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda da uygulanabilir. Mahkeme, Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası olduğunu belirtmiştir. Ruanda'nın, 5 Mayıs 1964 ve 19 Kasım 1984 tarihlerinde Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokol'e taraf olduğu, dolayısıyla bu yasaların Ruanda'nın iç hukukunun bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu suçlar Ruanda'daki ulusal mahkemelerde de yargılanabilir. Aynı şekilde, Uluslararası Ceza Mahkemesi de Ek

⁹⁴ Başol Erol, *Uluslararası Hukukta Savaş Suçları ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024), 52.

⁹⁵ 400 Gramdan Daha Hafif Patlayıcı Mermilerin Savaş Zamanında Kullanımından Vazgeçildiğine Dair Beyanname, Saint Petersburg, 29 Kasım / 11 Aralık 1868.

E.T.2.3.2025 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868>

⁹⁶ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 195.

Protokol II'yi uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalar için uygulayabilir.

Ek Protokol II'nin 1. maddesinin birinci fıkrasına göre, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalara bu protokolün uygulanabilmesi için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Buna göre; çatışma, bir devletin silahlı kuvvetleri ile örgütlü ve sorumluluk taşıyan silahlı gruplar arasında gerçekleşmelidir. Bu grupların belirli bir komuta zinciri içerisinde örgütlenmiş olmaları, belirli bir toprak parçasını fiilen kontrol altında tutmaları ve sürekli ve planlı askeri operasyonlar yürütebilecek yeterliliğe sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu grupların, Protokol hükümlerini uygulayabilecek kapasitede olmaları da zorunludur.⁹⁷

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendi uyarınca, doğrudan çatışmalara katılmayan sivillere, yaralıları ve gözaltında bulunan kişilere karşı işlenen fiiller savaş suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalar bağlamında savaş suçu sayılan bazı eylemler arasında; sivillere karşı kasten gerçekleştirilen saldırılar, yaralı veya hasta kişilere yönelik saldırılar, tecavüz, cinsel kölelik, fuhşa zorlama ve benzeri cinsel şiddet fiilleri, yağma ve zorla yerinden etme yer almaktadır.

1. Öldürme

Öldürme suçu, Roma Statüsü'ne göre hem uluslararası hem de uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Uluslararası olmayan çatışmalarda işlenen öldürme suçunun unsurları; failin bir veya daha fazla kişiyi öldürmesi, mağdurların doğrudan çatışmaya katılmayan siviller, sağlık personeli veya dini görevliler olması, failin mağdurların korunmuş statüsünü bilmesi ve çatışmanın varlığını fark etmesi gerekmektedir. Bu unsurlar, savaş suçlarının tanımını netleştirerek uluslararası hukukun savaş koşullarında bireylerin korunmasına dair temel kurallarını güvence altına almaktadır.⁹⁸

⁹⁷ 1977 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol II, Madde 1: Bu Ek Protokol, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerinin Ortak Madde 3'ünü, onu değiştirmeden geliştirir ve tamamlar ve 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol'ün Madde 1'i tarafından kapsanmayan tüm silahlı çatışmalara uygulanır.. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.35_AP-II-EN.pdf E.T.3.3.2025

⁹⁸ Cansu Koç, *Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015), 104.

2. Uzun Kaybına Neden Olma

Bir uzvun kaybına neden olan fiiller, Roma Statüsü'ne göre savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Roma Statüsü'nün "Suçların Unsurları" bölümünde bu suçun unsurları belirlenmiştir. Bu unsurlar arasında, failin bir veya daha fazla mağdurun uzvunu kaybetmesine neden olması, eylemin geçerli bir tıbbi sebep olmaksızın gerçekleştirilmesi, fiilin uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışma bağlamında yapılması ve failin çatışmanın varlığının farkında olması gerekmektedir. Bu unsurlar, savaş suçlarının tanımını netleştirirken, çatışma sırasında insan haklarının ihlalini engellemeye yönelik hukuki bir çerçeve sunmaktadır.⁹⁹

3. Zalimane Muamele

Zalimane muamele, uluslararası insan hakları belgelerinde ve ceza hukuku metinlerinde açıkça yasaklanmış en ağır muamele biçimlerinden biridir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 5. maddesi ve AIHS'in 3. maddesi, işkenceyle birlikte zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi yasaklamaktadır. Roma Statüsü'nün 8/2 (c) (i) maddesi ise çatışma dışı kalan kişilere yönelik ciddi fiziksel veya zihinsel acı çektirmeyi savaş suçu sayar. Çelebiç Davası'nda zalimane muamele, insanlık dışı muameleyle eşdeğer kabul edilmiştir. Bu çerçevede, savaş zamanında dahi insan onurunu ihlal eden bu tür uygulamalara karşı bireysel ceza sorumluluğu doğmaktadır.¹⁰⁰

4. İşkence

"İşkence" kelimesi, dilsel anlamıyla bir kişiye fiziksel ya da psikolojik olarak yoğun acı çektirme eylemini ifade eder. Bu tanım, hukuki olmaktan çok duygusal ve ahlaki bir niteliğe sahiptir ve kişiye nedenine bakılmaksızın ciddi acı veya ıstırap verilmesini kapsar.

Hukuki açıdan bakıldığında ise işkence kavramı, pozitif hukuk düzenlemelerinden kaynaklanmakta ve failin sıfatı, eylemin saiki ya da korunmak istenen hukuki değer gibi unsurlara göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu nedenle, işkence suçunun hangi

⁹⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'nün 8. maddesi savaş suçlarını, Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlalleri ve uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri de dahil olmak üzere tanımlamaktadır. E.T. 2.3.2025 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

¹⁰⁰ Hüseyin Meccek, "İnsan Haklarında Semantik Bozum: 'İşkence'den 'Kötü Muamele'ye," *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 2 (2021): 345–370. <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.940026>

unsurlardan oluştuğunu belirlemek ve buna uygun net bir tanım geliştirmek karmaşık bir sorundur. Sonuç olarak, işkenceye dair standart ve evrensel bir hukuki tanıma ulaşmak oldukça güçtür.¹⁰¹

5. Kişisel Onura Aşağılayıcı Davranış

Hakaret, dilsel ve kültürel olarak tanımlandığında, yalnızca birinin değerini küçümsemekle kalmayıp, insanı küçük düşürmeye ve onurunu zedelemeye yönelik davranışları da kapsar. Bu tür eylemler; utanç, öfke ve özsaygı kaybı gibi derin psikolojik etkiler bırakır. Bu davranışların izlerine, antik dönemlerden beri uygulanan “potlaç” gibi toplumsal ritüellerde rastlamak mümkündür. Bu ritüellerde üstünlük, rakibi aşağılayarak veya malları alenen yok ederek gösterilirdi; böylece onur ve şeref, korunması ya da rekabetle geri kazanılması gereken semboller hâline gelirdi. Biçimleri farklı olsa da bu tür davranışlar insanın topluluk içinde kendi değerini koruma ve tanınma çabasını yansıtır.¹⁰²

Roma Statüsü’nün “Suçların Unsurları” bölümündeki Roma Statüsü’nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (c) bendinin (ii) alt bendi, aşağılayıcı muamele suçunun unsurlarını şu şekilde belirler: Fail, bir veya daha fazla mağdurun onurunu aşağılamış veya küçük düşürmüş olmalıdır. Mağdur, çatışmaya katılmayan biri olmalı; bu kişi sivil, sağlık personeli veya dini görevli olabilir. Fail, mağdurun çatışmaya katılmayan biri olduğunu bilmelidir. Suç, uluslararası nitelikte olmayan silahlı bir çatışma bağlamında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak işlenmiş olmalıdır. Ayrıca, fail, silahlı çatışmanın varlığını bilmelidir. Bu unsurlar, aşağılayıcı muamele suçunun hukuki sınırlarını çizirken, insan haklarının korunmasını amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır.

6. Rehin Alma

Roma Statüsü, silahlı çatışma ortamında rehin almayı bir savaş suçu olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde, Eski Yugoslavya İçin Kurulmuş Olan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün üçüncü maddesi de rehin almayı savaş hukukunun kurallarına ve geleneklerine aykırı bir insanlık hukuku ihlali olarak değerlendirmektedir.

¹⁰¹ İsa Başbüyük, “Türk Ceza Kanunu’nda İşkence Suçu,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/2012: 1444.

¹⁰² İlker Özdemir ve Tarık Özbek, “Aşağılama, Haysiyet ve Saygı,” *Kültür ve İletişim* 26/1 (Mart 2023 – Eylül 2023): 144–145.

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (c) bendinin (iii) alt bendi, rehin alma suçunun unsurlarını şu şekilde tanımlar: Fail, bir veya daha fazla kişiyi rehin olarak almış veya kaçırmış olmalıdır. Fail, rehineyi öldürmek, yaralamak ya da tutmaya devam etmekle tehdit etmelidir. Fail, bir devleti, uluslararası örgütü, kişiyi veya grubu bir eylemi gerçekleştirmeye ya da eylemden kaçınmaya zorlamak amacıyla bu rehineyi kullanmayı hedeflemelidir. Mağdurlar, sivil, sağlık personeli veya dini görevliler gibi çatışmaya katılmayan kişiler olmalıdır. Ayrıca, fail, silahlı çatışmanın varlığının farkında olmalıdır. Bu unsurlar, rehin alma suçunun tanımını yaparak, çatışma esnasında insan haklarını ihlal eden eylemleri cezalandırmaya yönelik hukuki bir çerçeve sunmaktadır.¹⁰³

7. Hukuki Bir Prosedüre Tabi Olmadan Yargılama ya da İdam Etme

Roma Statüsü, hukuki bir prosedüre tabi olmaksızın yargılama veya idam etme fiilini savaş suçu olarak kabul etmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün üçüncü maddesi de bu tür fiilleri insanlık hukukuna aykırı savaş suçları olarak görmektedir.

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (c) bendinin (iv) alt bendi, yargısız infaz suçunun unsurlarını şu şekilde tanımlar: Fail, bir veya daha fazla kişiyi yargılamış veya idam etmiş olmalıdır. Mağdurlar, sivil, sağlık personeli veya dini görevliler gibi çatışmaya katılmayan kişiler olmalıdır. Fail, mağdurların çatışmaya katılmayan kişiler olduğunun farkında olmalıdır. Ayrıca, fail, silahlı çatışmanın varlığının farkında olmalıdır. Bu unsurlar, yargısız infaz suçunun tanımını yaparak, savaş sırasında hukukun ihlalini ve insan haklarını korumayı amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır.¹⁰⁴

8. Sivillere Saldırı

Roma Statüsü, silahlı çatışma sırasında sivillere saldırmayı bir savaş suçu olarak kabul etmektedir. Eski Yugoslavya İçin Kurulmuş Olan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü de sivillere yönelik saldırıları savaş hukukunun ihlali olarak değerlendirir.

Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendinin (i) alt bendi, sivillere saldırı suçunun unsurlarını şu şekilde tanımlar: failin bir saldırı düzenlemiş olması,

¹⁰³ Hivren Özkol, Gülay Arslan ve Devrim Aydın, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi: Roma Statüsü, Suç Unsurları, Usul ve Delil Kuralları* (Ankara, 2006), 97.

¹⁰⁴ Özkol, Arslan ve Aydın, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi: Roma Statüsü, Suç Unsurları, Usul ve Delil Kuralları*, 114.

saldırının hedefinin çatışmaya doğrudan katılmayan siviller olması, suçun uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma sırasında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak işlenmiş olması ve failin silahlı çatışmanın varlığının farkında olması gerekir.¹⁰⁵

9. Cenevre Sözleşmeleri Tarafından Tanınan Amblemleri Taşıyan Kişilere veya Nesnelere Saldırmak

Roma Statüsü, Cenevre Sözleşmeleri tarafından korunan amblemleri taşıyan kişilere veya nesnelere yapılan saldırıları savaş suçu olarak kabul etmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü de bu tür saldırıları savaş hukukunun ihlali olarak değerlendirir. Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendinin (ii) alt bendi, Cenevre Sözleşmeleri tarafından koruma altında olan amblem taşıyan kişilere veya nesnelere saldırı suçunun unsurlarını şu şekilde tanımlar: failin bu kişilere veya nesnelere saldırı düzenlemiş olması, özellikle bu amblemi taşıdıkları için saldırmış olması, suçun uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma sırasında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak işlenmiş olması ve failin silahlı çatışmanın varlığının farkında olması gerekir. Bu unsurlar, savaş sırasında korunan kişilerin ve nesnelerin ihlaliyle ilgili olarak, uluslararası hukukun temel ilkelerinin korunmasına yönelik bir çerçeve sunmaktadır.

10. İnsani Yardım, Barışı Koruma Misyonlarındaki Bireylere veya Hedeflere Saldırı

İnsani yardım veya barışı koruma misyonları çerçevesinde çalışan bireylere veya hedeflere yapılan saldırılar savaş suçu olarak kabul edilir. Bu, Birleşmiş Milletler barışı koruma misyonları ve insani kuruluşlar için çalışan bireyleri, eğer sivil veya askeri olmayan unsurlar olarak görev yapıyorlarsa, korur.

Ancak, bu koruma, bu bireylerin doğrudan silahlı çatışmalara karışması durumunda sona erer. Roma Statüsü, insani yardım veya barışı koruma misyonlarında çalışan bireylere yönelik saldırıları savaş suçu olarak tanımaktadır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 3. maddesine bakıldığında, bu maddede 2, 4 ve 5. maddelerde belirtilmeyen tüm savaş hukuku ve geleneklerinin uygulanacağı belirtilmiştir; bu nedenle, Roma Statüsü'nün hükümlerinin eski Yugoslavya'da işlenen suçlara da

¹⁰⁵ Roma Statüsü, md. 8/2-e-i.

uygulanabileceği söylenebilir.¹⁰⁶

11. Koruma Altında Olan Yerlere Saldırı

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statüsü'ne göre, eğitim, sanat, bilim, din, tarih veya hayır kurumlarına tahsis edilmiş olan yerler üzerinde yapılan saldırılar savaş suçu olarak kabul edilir. Roma Statüsü ise bu kavramı hastaneler veya hasta ve yaralıların toplandığı yerleri kapsayacak şekilde genişletmektedir.¹⁰⁷

Roma Statüsü'ne ekli “Suçun Unsurları”nın, Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendinin (iv) alt bendi kapsamında koruma altında olan hedeflere saldırı suçunun unsurları şu şekilde belirlenmiştir: failin saldırıyı gerçekleştirmiş olması, saldırının hedefinin eğitim, sanat, bilim, din, tarih, hayır kurumları, hastaneler veya hasta ve yaralıların toplandığı yerler olması, failin bu yerleri saldırısının hedefi olarak belirlemiş olması, saldırının uluslararası bir silahlı çatışma çerçevesinde veya ona bağlı olarak gerçekleştirilmiş olması ve failin silahlı çatışmanın varlığından haberdar olması gerekir. Bu unsurlar, savaş sırasında korunması gereken sivil yapıları ve hizmetleri hedef almanın hukuki ihlali olarak tanımlanırken, uluslararası hukukta insancıl bir çerçeve sunmaktadır.

12. Yağma

Yağma ile ilgili savaş suçu unsurları, Roma Statüsü'nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendinin (v) alt bendi uyarınca şu şekilde belirlenmiştir: Fail, mülk sahibinin izni olmaksızın belirli mallara el koymuştur. Bu eylem, failin, mülk sahibinin mülkiyet hakkını sona erdirmeyi ve bu mülkü kişisel veya özel amaçlarla kullanmayı hedeflediğini göstermektedir. El koyma işlemi, sahibinin açık rızası olmadan gerçekleştirilmiştir. Suç, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma sırasında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak işlenmiştir. Bu unsurlar, savaş zamanında özel mülkiyetin korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk ilkelerine dayanmaktadır.

13. Cinsel Özgürlüğe Karşı İşlenen Suçlar

Silahlı çatışmalar sırasında, kadınlar çeşitli cinsel saldırılara maruz kalma riski altındadır. “Furundzija” davasında, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi, tecavüzün zorla veya kuvvet kullanılarak ya da tehdit yoluyla yapılması gerektiğine karar

¹⁰⁶ Roma Statüsü, md.2,4 ve 5.

¹⁰⁷ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 238.

vermiştir. Ancak “Konarac” davasında Mahkeme, güç ve otorite kötüye kullanımının, mağdurun rızasını geçersiz kılmak için yeterli olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle tecavüz, yalnızca fiziksel güç kullanımı ile sınırlı olmayıp, failin mağdur üzerinde kontrol sağladığı her durumu kapsar.

Ayrıca, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, “zorla” kavramını, kuvvet kullanma tehdidinin veya mağdurun reddetmesini zorlaştıran diğer koşulların varlığını kapsayan bir durum olarak tanımlamıştır. Tecavüzle yargılanmak için, eylemin mağdurun rızası olmaksızın gerçekleşmiş olması ve failin bu eylemi, mağdurun rızasının bulunmadığını bilerek gerçekleştirmiş olması gerekmektedir.¹⁰⁸

Buna ek olarak, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 3. maddesi ve İkinci Ek Protokol’e dayanarak, tecavüz, cinsel kölelik ve diğer tüm cinsel saldırı türlerinin savaş suçu teşkil ettiğine hükmetmiştir.¹⁰⁹

Roma Statüsü’nün 8. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendinin (vi) alt bendi uyarınca, cinsel saldırılar savaş suçu olarak kabul edilmekte ve bu suça ilişkin unsurlar açıkça tanımlanmaktadır. Buna göre, failin mağdur üzerinde fiziksel bir saldırı gerçekleştirmiş ya da mağdurun bedenine cinsel bir organ veya bir alet sokmuş olması gerekir. Ayrıca, failin mağdurun özgür iradesiyle rızasını ifade etmesini engelleyen zorlayıcı bir ortamdan faydalanmış olması aranır. Söz konusu fiil, uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışma bağlamında veya bu çatışmayla bağlantılı olarak gerçekleşmiş olmalı ve fail, silahlı çatışmanın varlığının bilincinde olmalıdır.

1.3. Savaş Suçları İçin Cezai Sorumluluk

Cezaî sorumluluk, uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerini işleyen kişilerin eylemlerinden dolayı hesap vermesi anlamına gelir.¹¹⁰ Bu ihlaller, savaş suçları veya insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilir. Ancak, uluslararası insancıl hukukun her ihlali savaş suçu olarak kabul edilmez. Bu kapsam, yalnızca ciddi ihlaller ve Cenevre Sözleşmeleri ile Roma Statüsü’nde belirtilen ağır ihlallerle sınırlıdır.¹¹¹ Ciddi olmayan ihlaller bu kategoriye girmez. Örneğin, bir silahlı çatışma sırasında taraflardan biri

¹⁰⁸ ICTY, 12.06.2002, IT-96-23 ve IT-96-23/1-A (Kunarac).

¹⁰⁹ Başak, *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, 239.

¹¹⁰ Knut Dörmann, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court* (Cambridge University Press, 2003), 9.

¹¹¹ Cenevre Sözleşmeleri, Ortak Madde 3; Roma Statüsü, Madde 8.

düşman topraklarında bir parça kek çalarsa, bu savaş suçu olarak değerlendirilmez.¹¹² Öte yandan, savaş suçlarının çoğu öldürme, yıkım, yaralama veya mülkün yasa dışı şekilde alınmasını içerir.¹¹³ Ancak, fiziksel saldırı içermeyen bazı eylemler de savaş suçu olarak kabul edilir. Örneğin, ölü bedenlere kötü muamelede bulunmak veya 15 yaşın altındaki çocukları savaşçı olarak askere almak.¹¹⁴

Roma Statüsü, savaş suçlarıyla ilgili en ayrıntılı hukuki metinlerden biri olup, 38 tür ağır ihlal içeren kapsamlı bir liste sunar. Ancak, bu statü tam kapsayıcı olmamakla eleştirilmiştir. La Rosa ve Tafur gibi bazı araştırmacılar, bu metinde hukuki boşluklar bulunduğunu öne sürmektedir.¹¹⁵ Ayrıca, Roma Statüsü'nün uluslararası hukukun sürekli gelişimini dikkate almadığı, yani statünün kabul edildiği dönemde savaş suçu sayılmayan bazı eylemlerin gelecekte bu kapsama girebileceği eleştirisi getirilmiştir. Bununla birlikte, bu görüşün doğruluğu kesin değildir. Zira Roma Statüsü, mevcut veya gelecekteki tüm ağır ihlalleri kapsayan geniş bir tanım içermektedir. Bu bağlamda, 'uluslararası hukukun mevcut çerçevesi içinde uluslararası silahlı çatışmalara uygulanabilen diğer ciddi ihlaller'de Statü'nün 8. maddesinin 2(b) fıkrasında belirtildiği üzere suç kapsamında değerlendirilmiştir.

Savaş suçları genellikle ulusal yargı sistemleri, örneğin askerî mahkemeler aracılığıyla yargılanır. Bunun yanı sıra uluslararası mahkemeler de savaş suçlarını kovuşturur. Son yıllarda bu tür mahkemelere örnek olarak Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gösterilebilir.¹¹⁶

1.3.1. Devlet Sorumluluğu

Devlet sorumluluğu, bir devletin uluslararası insancıl hukuka karşı ciddi ihlallere

¹¹² Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (Cambridge University Press, 2016), 240.

¹¹³ Roma Statüsü, Madde 8(2).

¹¹⁴ O. S. Oyelade ve A. Abuloye, "Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court," *African Journal of Law and Justice System* 3/1 (2024): 47.

¹¹⁵ Anne-Marie La Rosa, "Sanctions as a Means of Obtaining Greater Respect for Humanitarian Law: A Review of Their Effectiveness," *International Review of the Red Cross* 90/878 (2008): 123–134.

¹¹⁶ Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 48.

karışmasının hesap verebilirliğidir.¹¹⁷ Uluslararası insancıl hukukun bir kuralı ihlal edildiğinde, ihlal eden devlet için açık sonuçlar doğar. Bu ilkenin dayandığı mantık, devletlerin bu ihlallerden sorumlu tutulmasıdır. Devletin uluslararası hukuk uyarınca iki düzeyde yükümlülüğü vardır: (a) uluslararası hukuku ihlale yol açan eylemi veya ihmali durdurmak için gerekli adımları atma yükümlülüğü ve (b) uygun tazminat sağlama yükümlülüğü.¹¹⁸

Furundžija davasında, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) şunları söylemiştir: “Mevcut uluslararası insancıl hukuk uyarınca, bireysel cezaî sorumluluğun yanı sıra, devlet sorumluluğu, devlet yetkililerinin işkenceye karışması veya işkenceyi engellememe ya da işkence yapanları cezalandırmama durumunda söz konusu olabilir.”¹¹⁹

1.3.2. Bireysel Sorumluluk

Uluslararası insancıl hukuka aykırı hareketlerin hukuki sonuçları sadece devletlerle sınırlı değildir. Uluslararası hukukun ciddi ihlalleriyle ilgili suçlar işleyen, yardım eden, kışkırtan, emir veren, denetleyen veya suçu ortaklaşa işleyen kişiler bireysel olarak sorumlu tutulabilirler. Böyle bir davranış, bireysel cezaî sorumluluğa yol açabilir.¹²⁰

Uluslararası hukukta suçlar genellikle başkalarıyla iş birliği içinde işlenir; her birey, planlamadan fiili suçun işlenmesine kadar bir rol oynar. Bu tür suçlar genellikle devlet veya orduyu içeren, iyi organize olmuş ve koordine edilmiş karmaşık bir ağın parçasıdır. Bu koordineli suçlar ağında, her bireyin sorumluluğu, işlenen ciddi suçlara yol açan suç ağındaki rolüne göre belirlenmelidir.¹²¹

¹¹⁷ Uluslararası Hukuk Komisyonu, *Devletlerin Uluslararası Haksız Eylemlerinden Dolayı Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler, Yorumlarla Birlikte*, madde 40 (2001).. E.T.7.5.2025 <https://www.refworld.org/legal/otherinstr/ilc/2001/en/20951>

¹¹⁸ Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 50.

¹¹⁹ *Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü* (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1993). E.T.3.3.2025

https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

¹²⁰ *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü*, madde 25(3).E.T.6-5-2025 <https://www.ohchr.org/ar/instruments-mechanisms/instruments/rome-statute-international-criminal-court>

¹²¹ M. Yasin Aslan, “Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 73 (2007): 239.

Bireysel sorumluluk, bir grubun kolektif eylemleriyle bile belirlenebilir. Önemli bir nokta, fiili suçu doğrudan işlemiş olan bireyin, suçlu olma derecesinin düşmediğidir. Gerçekten de çoğu durumda bazı bireylerin, mağdurları belirleyip onlara saldırıyı organize edip uyguladıkları tespit edilmiştir. Örneğin, Adolf Hitler, milyonlarca kişinin ölümünden sorumluydu, ancak onlarla doğrudan iletişimde değildi.¹²² Aynı şekilde, Adolf Eichmann, Avrupa'daki Yahudilerin kitlesel soykırımından sorumluydu, onlarla doğrudan teması olmamakla birlikte, Berlin'deki ofisinden bu eylemleri gerçekleştirdi.¹²³

Roma Statüsü çerçevesinde, bireysel sorumluluk, suçla ilgili katılımın türüne ve şekline göre belirlenir. Bu durum, Roma Statüsü'nü önceki yasal çerçevelerden ayıran bir özelliktir.¹²⁴

1.3.3. Komuta Sorumluluğu

Komuta sorumluluğu, bireysel sorumluluğun bir türüdür. Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH), kurallarını ihlal eden bireyleri yaptıkları eylemlerden dolayı cezaî sorumluluk taşıyan kişiler olarak kabul eder. Askerî komutanlar veya silahlı grupların komutları, altlarında bulunan ve onların komutasına verilen subayları'nın eylemleri veya hareketsizliklerinden dolayı bireysel sorumluluk taşır. Buna bağlı olarak, komutanların, altlarındaki askerleri'nin ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlallerini işlemelerini engellemek için gerekli önlemleri almakta başarısız olmaları durumunda bireysel olarak sorumlu olmaları gerekir. Devletlerin, komutanların böyle durumlarda harekete geçmemeleri halinde ulusal yasalarında cezai yaptırımlar belirlemeleri gerekmektedir. Komuta sorumluluğu, komutanların cezaî sorumluluğunu belirlerken iki ana kavrama ayrılır.

Birinci olarak, komutan, altlarına verdiği emirler dolayısıyla sorumlu tutulabilir.¹²⁵ Bu durumda, altlarındaki bireyler, komutanlarının emirlerine uyarak cezaî sorumluluktan kaçınmaya çalışabilirler. Ancak bu, verilen emirlerin belirli koşullarda

¹²² Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 51.

¹²³ Amerika Birleşik Devletleri Holokost Anıt Müzesi, "Adolf Eichmann", *Holokost Ansiklopedisi*, E.T.7.5.2025 <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/adolf-eichmann>

¹²⁴ *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü* (Birleşmiş Milletler, 1998). E.T.3.3.2025 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

¹²⁵ Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 51.

yerine getirilip getirilmemesi gerektiğine bağlıdır. İkinci kavram, dolaylı bir sorumluluk türüdür; burada komutan veya üst düzey yetkili, bir altındakinin yasadışı eylemi nedeniyle cezaî sorumluluğa tabi tutulur.¹²⁶ Bu durum, komutanın eylemsizliğine dayanır ve uluslararası insancıl hukukta yer alır.

Üst düzey yetkililer, altlarındaki askerlerin yasa dışı eylemlerini önlemek veya ilgili makamlara bildirmek gibi görevlerini yerine getirmediklerinde sorumlu tutulurlar. Üst düzey yetkili, altındaki subaylarının eylemlerinden sorumlu olacak kişidir. Ancak, üst düzey yetkilinin altındaki subayların eylemleri veya niyetleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olması gerektiği kolayca belirlenemez. Üst düzey yetkilinin bilgi sahibi olduğunu varsaymak zordur, ancak bu bilgi, çevresel koşullara göre tespit edilebilir. Gerçek bilgiye sahip olmak zorunlu değildir, çünkü bilgi “koşullu bilgi” olarak da kabul edilebilir. Bununla birlikte, üst düzey yetkili, bilmesi gereken şeyler hakkında yeterli özen göstermediği durumlarda sorumlu tutulacaktır. Komuta sorumluluğu, katı sorumluluk taşıyan bir suç türü değil, çünkü üst düzey yetkililerden yalnızca altlarındaki kişilerin suç işlemesini engellemek için yetkileri dâhilinde hareket etmeleri beklenir.¹²⁷

¹²⁶ Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 52.

¹²⁷ Oyelade ve Abuloye, *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*, 51-53.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ SUÇLARIYLA İLGİLİ ULUSLARARASI MAHKEMELER VE ANLAŞMALAR

2.1. Uluslararası Mahkemeler

Uluslararası mahkemeler, özellikle savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi uluslararası hukukun en ağır ihlalleri karşısında adaletin sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu mahkemeler, uluslararası toplumun, ulusal sınırları aşan ve küresel barış ve güvenliği tehdit eden ciddi suçlara karşı bireyleri ve grupları cezalandırma ihtiyacından doğmuştur. İnsanlık açısından utanç kaynağı sayılabilecek iki büyük Dünya Savaşı'nın ardından, devletler, uluslararası toplumun birlikte yaşama ilkeleri doğrultusunda koruyucu hukuki mekanizmalar geliştirmiştir. Bu çerçevede, uluslararası suç işleyen devlet yetkililerinin ve bireylerin kişisel sorumluluğu kabul edilerek yargılanmalarının önü açılmıştır. Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri ile Ad Hoc mahkemeler, bireysel cezai sorumluluğun gelişiminde önemli birer kilometre taşı olmuş, bu özel mahkemelerde oluşan içtihatlar ise Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların faillerinin cezalandırılması, uluslararası hukukun etkili bir şekilde işlemesi açısından zaruri kabul edilmektedir.¹²⁸

Bu mahkemelerin en önemlileri Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM). Bu mahkemeler, uluslararası insancıl hukuk ve ceza hukuku

¹²⁸Makbule Ezgi Erten, “Bireysel Cezaî Sorumluluğun Gelişimi: Ad Hoc Mahkemelerden Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne Geçiş,” *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 4/1 (2024): 253.

alanında ciddi ihlallerin yargılanması ve faillerin cezalandırılması amacıyla kurulmuştur.¹²⁹

2.1.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)

Uluslararası örgütler, devletler arasında yapılan anlaşmalarla kurulan, üye devletlerden bağımsız hukuki kişiliğe sahip, kendi kuralları ve yönetim organları bulunan varlıklardır. Uluslararası bir örgüt bir anlaşma ile kurulduğunda, bağımsız bir hukuki kişilik kazanır ve kendine özgü yönetim yapısına ve idari organlara sahip olur.¹³⁰

Bu bağlamda, 17 Temmuz 1998’de imzalanan Roma Statüsü ile kurulan “Uluslararası Ceza Mahkemesi” 1 Temmuz 2002’de Hollanda’nın Lahey şehrinde faaliyete geçmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, uluslararası hukuki kişiliğe sahip daimî bir mahkeme olarak soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumlu olan bireyleri yargılamakla görevlidir. Bu mahkeme, bu suçları işleyenlerin cezasız kalmamasını sağlamak ve uluslararası düzeyde adaletin tesisine katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde uluslararası ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku henüz istikrar aşamasının başındadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurulmasından önce, Nürnberg ve Tokyo gibi savaş sonrası yargılamalar ile Ruanda ve Eski Yugoslavya için oluşturulan özel mahkemeler, geçici nitelikleri ve süreklilikleri’nin olmaması sebebiyle eleştirilmekteydi. Bu nedenle, uluslararası toplum, önceden belirlenmiş yetkilere sahip, sürekli bir yargı organı olarak faaliyet gösterecek bir mahkemenin kurulmasına karar vermiştir.¹³¹

Bu mahkemenin uluslararası alanda kabul görmesi için yargı yetkisini adil ve etkili bir şekilde kullanması ve uluslararası toplumun mahkemenin kararlarını uygulamada kararlılık göstermesi gerekmektedir.¹³²

¹²⁹Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Karar 827 (1993), S/RES/827; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Karar 955 (1994), S/RES/955.

¹³⁰ Ersan Şen, *Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009), 32–33.

¹³¹ M. Uğur Bozkurt, “Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi,” *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 5/19 (2009): 25–45., E.T.8-5-2025 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84528>

¹³² Şen. *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 32-33.

2.1.1.1. Mahkemenin Yetki Alanları

2.1.1.1.1. Yargı Yetkisi Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi, uluslararası toplumun tümünü ilgilendiren en ağır suçlarla sınırlıdır. Roma Statüsü'ne göre mahkemenin yargılama yetkisi; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu olmak üzere dört ana kategoriye yöneliktir. Soykırım suçu, bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubun kısmen ya da tamamen yok edilmesini amaçlayan fiilleri kapsar. İnsanlığa karşı suçlar, sivil nüfusa karşı yaygın ve sistematik şekilde işlenen cinayet, işkence, köleleştirme ve zorla kaybetme gibi ağır eylemleri içerir.

Savaş suçları ise silahlı çatışmalar sırasında uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerini, örneğin sivillere yönelik saldırılar veya savaş esirlerine kötü muameleyi kapsamaktadır. Son olarak saldırı suçu, bir devletin başka bir devlete karşı toprak bütünlüğü ya da siyasi bağımsızlığını ihlal ederek kuvvet kullanması ve bu şekilde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlal edilmesi durumunu ifade eder. Bu suçlar, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin en ciddi uluslararası suçları yargılama ve sorumlularını cezalandırma yetkisini tanımlayan temel unsurlardır.¹³³

2.1.1.1.2. Zamansal Yetki

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama yetkisi, Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlarla sınırlıdır. Bir devlet, Statü'ye taraf olduktan sonra, Mahkeme yalnızca bu Statü'nün o devlet bakımından yürürlüğe girdiği tarihten sonraki suçlar hakkında yargı yetkisini kullanabilir. Ancak, istisnai olarak, bir devlet Roma Statüsü'nün 12. maddesinin 3. fıkrası uyarınca bir beyan sunarsa, taraf devlet olmaksızın da Mahkeme'nin yargı yetkisini tanımış sayılır. Bu durum, Mahkeme'nin geçmişte işlenen belirli suçlara ilişkin olarak da yargı yetkisini kullanabilmesine imkân tanır.¹³⁴

2.1.1.1.3. Mekânsal Yetki

Roma Statüsü'nün 4 ve 12. maddelerine göre, mahkeme, taraf devletlerin topraklarında işlenen suçları yargılama yetkisine sahiptir. Ayrıca, yetkisi taraf olmayan bir devlete veya o devletin bayrağını taşıyan gemi ya da uçakta işlenen suçlara kadar genişleyebilir, bu da mahkemenin ana statüsü'nün 5. maddesinde belirtilen suçları kapsar.

¹³³ Ersan Şen, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 136-148.

¹³⁴ Hamat Al Haq, *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yetki Alanı* (Amman, 2021), E.T.4.3.2025 <https://jordan-lawyer.com/2021/12/01/jurisdiction-of-the-international-criminal-court/#Toc63071744>

Taraf olmayan bir devlet, mahkemenin yetkisini kabul ettiğini belirten özel bir beyanla mahkemenin yetkisine tabi olabilir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından, taraf devlet veya taraf olmayan bir devlette işlenen suçlarla ilgili olarak mahkeme'ye davalar sevk edilebilir. Bu durumda mahkeme, ilgili devletin kabul edip etmemesine bakmaksızın davayı incelemekle yetkilidir.

2.1.1.1.4. Kişisel Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kişisel yetkisi, suçu işleyen bireyin tam sorumluluğunu esas alır. Bireyler, suçu bireysel olarak işlemeleri, suça iştirak etmeleri, teşvik etmeleri, teşebbüs etmeleri veya suçun tamamlanmasına yönelik herhangi bir eylemde bulunmaları hâlinde cezai sorumluluk altına girerler.¹³⁵ Bu bağlamda, suçun gerçekleşmesine doğrudan katkı sağlayan her birey, cezai sorumluluk taşır. Ancak Mahkeme'nin kişisel yetkisi 18 yaş altı bireyleri kapsamaz.¹³⁶

Hukuk önünde eşitlik ilkesine göre, Mahkeme'nin kişisel yetkisi, sanıkların resmi sıfatlarını dikkate almaz; kişi ister devlet başkanı ister kamu görevlisi olsun, unvanından bağımsız olarak şahsen Mahkeme önünde bulunmak zorundadır.¹³⁷ Mahkeme, kişinin yetkili konumda bulunmasını af veya ceza indirimi sebebi olarak değerlendirmez. Roma Statüsü'nün 28. maddesi, komutan ve liderlerin sorumluluğunu açıkça düzenler; “askeri komutan veya fiilen komutanlık görevini yürüten kişi, kendi komutasında ve kontrolünde olan veya fiilen yetki ve kontrolünde bulunan kuvvetler tarafından işlenen, mahkemenin yetkisine giren suçlardan dolayı cezai olarak sorumludur.”

Roma Statüsü, bazı bireyleri cezai sorumluluktan muaf tutar, çünkü bu kişilerin gerekli hukuki yeterliliğe sahip olmadığı kabul edilir. Bunlar; akıl hastalığı nedeniyle fiilinin hukuka aykırılığını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği ortadan kalkmış kişiler, manevi olarak zorlananlar, zorla sarhoş edilenler, 18 yaşından küçük olanlar ve suç teşkil eden bir eylemi gerçekleştirirken bu eylemin yasadışı olduğunu bilmeyen kişiler gibi bireylerdir.¹³⁸ Ayrıca, devlet veya askeri bir yetkilinin veya sivil bir

¹³⁵ *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü*, madde 25(3).E.T.8.5.2025
<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

¹³⁶ Roma Statüsü, Madde 26:

¹³⁷ Roma Statüsü, Madde 27(1): “Bu Tüzük, resmi kapasiteye dayalı herhangi bir ayırım yapılmaksızın herkese eşit olarak uygulanır...”

¹³⁸ Roma Statüsü, Madde 26 ve 31; *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ne bkz.*, E.T.8.5.2025
<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

komtanın emirlerini yerine getirenler de bu kapsama girer.¹³⁹ Roma Statüsü ile benimsenen bireysel sorumluluk ilkesi, uluslararası hukukun devlete yüklediği sorumluluğu etkilemez. Bu bağlamda, komutanlar, yetkileri altındaki kişilerin işledikleri ve mahkemenin yetkisine giren suçlar nedeniyle sorumlu tutulurlar; bu suçları önlemek için gerekli kontrolü sağlamadıkları veya önlem almadıkları durumlarda sorumlu kabul edilirler.¹⁴⁰

2.1.1.2. Savaş Suçlarının Kovuşturulmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Savcının Rolü

2.1.1.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü

Kuruluşundan bu yana, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) uluslararası suçlarla mücadelede normatif bir mihenk taşı olarak konumlanmıştır. Ancak Mahkemenin “merkezi rolü” çoğu kez etkinlik ve meşruiyet tartışmalarıyla gölgelenmiştir. Özellikle, yetki alanının tetiklenme yolları – Taraf Devlet başvurusu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi sevki veya Başsavcı’nın resen (proprio motu) harekete geçmesi – siyasi aktörlerin nüfuzu ile bağımsız yargısal işlev arasındaki dengeyi sürekli olarak gündeme getirmektedir.¹⁴¹

Kenya Soruşturması’nda (2010), Mahkeme, Taraf Devlet’in kendi isteğiyle sevki üzerine hızlı şekilde yetkiyi kabul etmiş;¹⁴² ancak Afganistan’daki proprio motu girişimi, Ön Yargılama Dairesi’nin ilk etapta reddi ve istinaf sonrası kabulüyle, bu mekanizmanın ne kadar çekişmeli ve politize edilebilir olduğunu göstermiştir.¹⁴³

2.1.1.2.2. Başsavcının Rolü

Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı’nın görev ve yetkilerini açıkça tanımlamaktadır. Statü’nün 42. maddesine göre başsavcı, tam bağımsızlık içinde hareket eder ve hiçbir hükümetten ya da kurumdan talimat alamaz.¹⁴⁴ Bu ilke, başsavcının

¹³⁹ Roma Statüsü, 33 maddesi

¹⁴⁰ Roma Statüsü, 28 maddesi; ayrıca bkz

¹⁴¹ Kai Ambos, *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 4th ed. (Beck/Hart/Nomos, 2022), 45.

¹⁴² *International Criminal Court, Situation in the Republic of Kenya, ICC*, E.T 28.8.2025 <https://www.icc-cpi.int/kenya>

¹⁴³ *International Criminal Court, Situation in Afghanistan, ICC*, E.T.28.8.2025 <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>

¹⁴⁴ Kai Ambos *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 4th ed.

soruşturma sürecinde siyasi müdahalelere karşı korunaklı olmasını sağlar.

Mahkeme'nin yetkisine giren suçlarla ilgili soruşturma başlatma yetkisi, Statü'nün 13. ve 15. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre başsavcı, bir taraf devletin başvurusu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. Bölümü uyarınca yaptığı bir sevk kararı ya da kendisine ulaşan güvenilir bilgiler doğrultusunda *resen* (*proprio motu*) soruşturma başlatabilir. Özellikle 15. madde, başsavcıya ciddi bir delil temeline dayanan bir suç şüphesi bulunması hâlinde, Ön Yargılama Dairesi'nin izniyle bağımsız bir şekilde soruşturma başlatma yetkisi tanımaktadır.

2.1.1.3. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Karşılaştığı Zorluklar ve Savcılık Ofisi'nin Durumu

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), 2002 yılında Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesiyle kurulmuş olmasına rağmen, aradan geçen yirmi yılı aşkın sürede hâlâ çeşitli kurumsal, hukuki ve siyasi zorluklarla mücadele etmektedir. Kuruluş amacı, en ağır uluslararası suçların cezasız kalmasını önlemek olsa da uygulamada bu amacın gerçekleşmesini engelleyen çok sayıda faktör bulunmaktadır.

Öncelikle Mahkeme'nin etkinliği büyük ölçüde taraf devletlerin gönüllü iş birliğine dayanmaktadır. Kendi yürütme gücü olmayan Mahkeme, özellikle tutuklama emirlerinin infazında taraf devletlerin desteğine muhtaçtır.¹⁴⁵ Bu destek her zaman sağlanamadığı için, bazı önemli kararlar uygulanamamış ve bu durum Mahkeme'nin caydırıcılığına gölge düşürmüştür.

Kurumsal anlamda ise Mahkeme; uzun süren yargılamalar, sınırlı bütçe ve yetersiz dijital altyapı gibi idari zorluklarla karşı karşıyadır.¹⁴⁶ Mahkeme'nin soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin etkili biçimde yürütülebilmesi için hem insan kaynağı hem de teknik kapasitenin artırılması gerektiği yönünde görüş birliği oluşmuştur.¹⁴⁷ Ayrıca,

(Beck/Hart/Nomos, 2022),78.

¹⁴⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin İlk Yılları* (2008), 20–25. E.T.8.5.2025 <https://www.hrw.org/reports/2008/icc0708/icc0708web.pdf>

¹⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Devlet Taraflar Meclisi'nin On Birinci Oturumundaki Endişeler* (2012), 10–12. ET.8-5-2025 <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/ior530232012en.pdf>

¹⁴⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Taraf Devletleri Meclisi, *Savcılık Ofisinin Temel Büyüklüğüne İlişkin Rapor*, ICC-ASP/14/21 (2015), maddeler 6–10. E.T.8.5.2025 https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP14/ICC-ASP-14-21-ENG.pdf

Mahkeme'nin belli bölgelere (özellikle Afrika kıtasına) odaklandığı yönündeki eleştiriler de kurumun tarafsızlığına ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Bu çerçevede, Mahkeme'nin en kritik organlarından biri olan Savcılık Ofisi de ciddi yapısal ve işlevsel sorunlarla karşı karşıyadır. Roma Statüsü'nün 42. maddesine göre Başsavcı'nın siyasi müdahalelerden bağımsız olarak hareket etmesi gerekmektedir.

Ancak uygulamada, bazı soruşturmalar siyasi baskılarla gölgelenmiş, özellikle güçlü devletler söz konusu olduğunda savcılık makamının hareket alanı daralmıştır.

Savcılık Ofisinin temel işlevi UCM'nin yargı yetkisine giren suçlara ilişkin soruşturmaları başlatmak ve bunları etkin şekilde kovuşturmadır. Ne var ki, bu işlevi yerine getirirken karşılaşılan en büyük sorunlardan biri taraf devletlerin bilgi ve belge paylaşımında isteksiz davranmalarıdır.¹⁴⁸ Bunun yanında, “proprio motu” yani kendi inisiyatifiyle soruşturma başlatabilmesi için Ön Yargılama Dairesi'nden onay alma zorunluluğu, süreci hem yavaşlatmakta hem de sınırlamaktadır.

Savcılık Ofisi aynı zamanda ciddi kaynak eksiklikleriyle de mücadele etmektedir. İnsan gücü yetersizliği, dosya sayısının fazlalığı ve modern bilişim altyapısından yoksunluk, soruşturmanın derinlemesine ve makul sürede yürütülmesini zorlaştırmaktadır.¹⁴⁹ Bu bağlamda, Savcılık Ofisi sıklıkla “Mahkemenin motoru” olarak tanımlanmakta; bu motorun etkili çalışabilmesi ise profesyonel soruşturmalar, delil temelli hazırlık süreçleri ve taraf devletlerle güçlü iş birliğiyle mümkün olabilmektedir.

Mahkeme odaları, Savcının, davaların yeterli kanıtlarla desteklendiğine dair kesinlik sağlanmadıkça, ön soruşturma veya duruşma sürecini başlatmaması gerektiğini şart koşmaktadır. İdeal olarak, ön duruşma sürecinde soruşturmanın neredeyse tamamlanması ve bu sayede odaklanmanın savcılığa kayması beklenmektedir. Bu da hazırlık odalarının, davaların tüm hazırlık işlerini tamamlayabilmesini sağlar: sanık tüm detaylardan haberdar olur, kanıtlar toplanır ve hazırlık odası, koruma önlemleri hakkında kararlar alır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Önemli Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin İlk Yılları*, 31–35.

¹⁴⁹ ICC-ASP, *Savcılık Makamının Temel Büyüklüğüne İlişkin Rapor*, 8–12.

¹⁵⁰ Hans-Peter Kaul, *The International Criminal Court – Current Challenges and Future Perspectives* (International Criminal Court, Salzburg School of International Criminal Law, Salzburg, 2007), 5–7.E.T.4.3.2025 <https://www.legal-tools.org/doc/cc609f/pdf/>

Ancak, bu noktada hâkimlerin kendilerinin de karşılaştığı zorluklara ve özleştiriyi gerektiren yönlerle değinmeden adil davranmış olmayız.

Hazırlık odalarının rolü ve bunların duruşma odalarıyla olan ilişkisi henüz tam olarak netleştirilmemiştir. Ön duruşma ve duruşma işlemleri arasında uygun bir iş bölümü nasıl sağlanabilir? Duruşma odası, kanıt tekrarından kaçınmak için hazırlık odasının bulgularını ne ölçüde kullanabilir?

Mahkeme'nin karşı karşıya olduğu en ciddi sorunlardan biri, tanıklar ve mağdurlar için gerekli koruma önlemlerinin sağlanmasıdır. Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda veya Darfur/Sudan gibi zor durumdaki ülkelerde ifade vermeye istekli olan tanıklar ve mağdurlar genellikle büyük risklerle karşı karşıyadır ve somut tehditler almaktadır.¹⁵¹ Sorun bu noktada ortaya çıkmaktadır. Usule ilişkin hükümler, tanıkların ve mağdurların kimlikleri'nin – özellikle isimlerinin gizlenmesi yoluyla – belgeler ve ifadelerde anonim hale getirilmesine izin vermektedir; ancak bu durum, sanığın adil yargılanma hakkını ciddi şekilde tehdit edebilmektedir. Binlerce “karartma” uygulaması genel olarak Savcı Ofisi çalışanları ve Mahkeme odaları için büyük bir sorun haline gelmiştir.

Ancak, özellikle de bu uygulamaların taktiksel avantaj sağladığı durumlarda bu durumu değiştirmek oldukça zordur. Mahkeme'nin işleyişini kısıtlayan faktörlerden biri, gerekli delilleri toplama konusunda karşılaşılan büyük ve eşi benzeri görülmemiş zorluklardır.

Mahkeme'nin, Lahey'den binlerce kilometre uzaklıkta bulunan bölgelerde karmaşık soruşturmalar yürütmesi gerekmektedir. Bu bölgelerde seyahat koşullarının zorluğu ve güvenlik durumunun istikrarsızlığı, delil toplama sürecini ciddi şekilde güçleştirmektedir.¹⁵² Çoğu zaman çatışma bölgelerinde doğrudan delillere erişim mümkün olmamakta, bu da tanık ifadeleri ve yerel iş birlikçilere olan bağımlılığı artırmaktadır.

Soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları çoğunlukla silahlı çatışmalar

¹⁵¹ İnsan Hakları Gündemi Derneği, *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye Raporu*, 2008, 18–19, E.T.8.5.2025 <https://madde14.org/images/7/77/UCM2008IHGD.pdf>

¹⁵² Lika Chimchiuri, “Political Challenges and Legal Complexities in Evidence Collection at the International Criminal Court,” *RAIS Journal for Social Sciences* 8, no. 2 (2024): 110–112. E.T.8.5.2025 <https://journal.rais.education/index.php/raiss/article/view/242/197>

esnasında işlenmekte olup, bu suçların önemli bir kısmı üst düzey askerî ya da siyasî komutanların bilgisi veya talimatıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁵³ Bu kişiler, uluslararası soruşturmalardan kaçmak için delilleri gizleme, tanıkları susturma veya siyasî baskılar kurma gibi yöntemlere başvurmaktadır. Bu durum, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni hukuk ile güç dengeleri arasında denge kurmaya zorlayan ciddi bir ikileme karşı karşıya bırakmaktadır.¹⁵⁴

Mahkeme'yi uluslararası konumunu zorlayan ve tartışmalara yol açan bir başka olgu, bazı güçlü devletlerin – Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri başta olmak üzere – mahkemeyi siyasî amaçlarına alet etme çabalarıdır.¹⁵⁵

Bazı Afrika ülkeleri, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkeler, davalarını mahkeme'ye sevk etmişlerdir. Bu, mahkemeyi, siyasî rakiplerine karşı bir araç olarak kullandıkları şeklinde eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bu tür eleştiriler sıkça dile getirilse de Roma Statüsü'ne tabi bir yargı organı olarak mahkeme, statüdeki hükümleri uygulamakla yükümlüdür. Ayrıca, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde işlenen toplu suçların mahkeme tarafından soruşturulması ve sorumlularının hesap vermesi gerekmektedir.¹⁵⁶

Darfur'daki Sudan'da işlenen suçların mahkemeye sevk edilmesi, 2005 yılına ait 1593 sayılı Güvenlik Konseyi kararına dayanmaktadır. Mahkeme'nin ardından yaptığı işlemler- bunlara Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El-Beşir hakkında tutuklama emri çıkarmak da dâhildir- büyük bir uluslararası tartışma yaratmıştır. Aynı şekilde, Libya'daki durum da 1970 sayılı karar ile mahkemeye sevk edilmiştir ve bu karar, uluslararası toplumun geniş desteğiyle kabul edilmiş; bu durum pek çok kişi tarafından mahkemenin uluslararası gerçekliğin bir parçası haline geldiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

¹⁵³ Finlandiya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, *Siyasi Baskı Altındaki ICC*, Rapor No. 38 (2014), 4–6. E.T.8.5.2025 https://ciaotest.cc.columbia.edu/pbei/fiia/0030718/f_0030718_24856.pdf

¹⁵⁴ Bethan McKernan ve Julian Borger, “Casusluk, Bilgisayar Korsanlığı ve Sindirme: İsrail'in ICC'ye Karşı Dokuz Yıllık ‘Savaşı’ Açığa Çıktı,” *The Guardian* (2024). E.T.8.5.2025 <https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/28/spying-hacking-intimidation-israel-war-icc-exposed>

¹⁵⁵ Kaul. *The International Criminal Court – Current Challenges and Future Perspectives*, 8-9

¹⁵⁶ *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü*, madde 13 (1998).E.T.4.3.2025 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

2.1.1.4. Örnek Dava İncelemeleri

2.1.1.4.1. Thomas Lubanga Dyilo Davası

Thomas Lubanga Dyilo, Kongolu Ulusal Birlik komutanı olarak, 15 yaşın altındaki çocukları silahlı çatışmalarda savaşçı olarak kullanmak ve zorla silah altına almak suçlarından Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanan ilk kişidir. Bu dava, çocukların çatışmalarda kullanılmasının uluslararası insancıl hukukun ağır bir ihlali olduğunun tespiti bakımından Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında ve hukuk literatüründe önemli bir dönüm noktası kabul edilmektedir.

Mahkeme, 14 Mart 2012 tarihinde verdiği kararda, Lubanga'yı çocuk asker kullanma suçundan suçlu bularak 14 yıl hapis cezasına çarptırmıştır.¹⁵⁷ Bu karar, Roma Statüsü'nün 8(2)(e)(vii) maddesi uyarınca, çocukların zorla askere alınmasının silahlı çatışma bağlamında bir savaş suçu teşkil ettiğini ortaya koymuştur.¹⁵⁸

2.1.1.4.2. Jean-Pierre Bemba Gombo Davası

Jean-Pierre Bemba, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde görev yapan askeri bir grubun komutanı olarak, kuvvetlerinin işlediği tecavüz, işkence ve cinayet gibi suçlardan sorumlu tutulmuştur. Bu dava, Roma Statüsü'nün 28. maddesi kapsamında komutanların astlarının işlediği suçlardan dolayı cezai sorumluluğunu ele alan ilk davalardandır.

Mahkeme, 21 Mart 2016 tarihli kararında Bemba'yı 18 yıl hapis cezasına mahkûm etmiştir.¹⁵⁹ Ancak bu karar, 2018 yılında Temyiz Dairesi tarafından delil yetersizliği ve komuta zincirine dair eksiklikler gerekçesiyle bozulmuştur.¹⁶⁰ Bemba kararı, komutan sorumluluğunun sınırları açısından uluslararası ceza hukukunda tartışmalara yol açmıştır.

Tartışmaların çözümü için komutan sorumluluğunun daha net ve objektif kriterlerle tanımlanması, delil toplama süreçlerinin güçlendirilmesi, komuta zincirinin daha şeffaf hale getirilmesi ve askeri komutanların hukukî yükümlülükleri konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

¹⁵⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi, 14.03.2012, ICC-01/04-01/06.

¹⁵⁸ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, Trial Chamber I, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute, 14 March 2012.

¹⁵⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Savcı v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, ICC-01/05-01/08, K. 21 Mart 2016.

¹⁶⁰ UCM, 08.06.2018, ICC-01/05-01/08 A.

2.1.1.4.3. Ahmad Al-Faqi Al-Mahdi Davası (Mali)

Ahmad Al-Faqi Al-Mahdi, 2012 yılında Mali'nin Timbuktu şehrindeki tarihi ve dini yapıların kasten tahrip edilmesiyle ilgili olarak yargılanan ilk kişidir. Bu dava, kültürel mirasa yönelik saldırıların Roma Statüsü'nün 8(2)(e)(iv) maddesi uyarınca savaş suçu teşkil edebileceği yönünde içtihat oluşturan ilk davadır.

Al-Mahdi, mahkemeyle iş birliği yaparak suçunu kabul etmiş ve pişmanlık göstermiştir. Bu kapsamda, Mahkeme 27 Eylül 2016 tarihinde kendisini suçlu bularak 9 yıl hapis cezasına çarptırmıştır.¹⁶¹

2.1.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi Kararlarının Üye Devletler Tarafından Uygulanması

2.1.1.5.1. Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki DayanağıRoma Statüsü'nün 9. Bölümü (Uluslararası İş Birliği ve Adli Yardımlaşma), taraf devletlerin Mahkeme ile iş birliği yapma yükümlülüğünü düzenlemektedir. Özellikle 86. maddeye göre, taraf devletler, Mahkeme ile tam iş birliği içinde olmak ve Mahkeme'nin talep ettiği tüm yardımları sağlamakla yükümlüdür.¹⁶² Bu hüküm uyarınca, tutuklama emirlerinin uygulanması, delil toplanması ve kişilerin teslimi gibi işlemler taraf devletlerin sorumluluğundadır. Taraf olmayan devletler açısından ise bu yükümlülük ancak kendi rızalarıyla sınırlı kalmaktadır.¹⁶³

2.1.1.5.2. Taraf Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki Dayanağı

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) etkinliği büyük ölçüde taraf devletlerin gönüllü iş birliğine dayanmakta ve bu iş birliği, Mahkeme'nin işlevselliği ile doğrudan bağlantılıdır. Roma Statüsü'nün 13(a) ve 13(b) maddeleri uyarınca bir durum sevk edildiğinde, taraf devletlerin Mahkeme'nin taleplerine yanıt vermede gösterdiği hız ve eksiksizlik, soruşturma ve kovuşturmanın etkinliği üzerinde belirleyici rol oynar.¹⁶⁴

Öte yandan, Başsavcı'nın proprio motu yetkisini kullanarak soruşturma

¹⁶¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi, 27.09.2016, ICC-01/12-01/15.

¹⁶² Günel Kurşun, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Ankara, 2011), 28.

¹⁶³ Kurşun, G. *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 28

¹⁶⁴ Kai Ambos *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 4th ed. (Beck/Hart/Nomos, 2022), 102.

başlatması süreci, Ön İnceleme Dairesi'nin onayıyla resmileşir; bu mekanizma, Mahkeme'nin bağımsızlığını koruma amacı taşıırken, uygulamada devletlerin iş birliği isteksizliği veya siyasi baskılarla karşılaşması halinde sürecin yavaşlamasına yol açabilmektedir.¹⁶⁵

Roma Statüsü'nün 86. ve 88. maddeleri, taraf devletlerin Mahkeme ile “tam iş birliği” içinde olmasını öngörmekte ve bunun yalnızca formal bir yükümlülük değil, aynı zamanda UCM'nin uluslararası adalet hedeflerini gerçekleştirebilmesi için hayati bir unsur olduğunu göstermektedir. Ayrıca 127. madde, statüden ayrılan devletlerin önceki iş birliği yükümlülüklerini sürdürmesini şart koşarak, Mahkeme'nin işleyişinde sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁶

2.1.1.5.3. Taraf Olmayan Devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğünün Hukuki Dayanağı

Roma Statüsü'nün 87. maddesinin 5. fıkrası, Mahkeme'nin taraf olmayan devletlerden iş birliği talep edebilmesi için bu devletlerle yapılmış özel bir anlaşma veya düzenleme bulunması gerektiğini öngörmektedir. Aynı maddenin (b) bendine göre ise, bu iş birliği, BM Güvenlik Konseyi'nin bir durumu Mahkeme'ye sevk ettiği hallerde, Konsey'in ilgili devletten iş birliği yapmasını istemesi durumunda mümkün olabilir. Ancak bu durum bile taraf olmayan devlet üzerinde doğrudan bir yükümlülük oluşturmaz, Konsey'in iradesine bağlıdır.¹⁶⁷

2.1.1.5.4. İş Birliği İçin Özel Düzenleme veya Anlaşma

Roma Statüsü, taraf devletler açısından bağlayıcı bir uluslararası anlaşma olarak Mahkeme'nin yargı yetkisini belirlerken, taraf olmayan devletler için durum daha karmaşıktır. Bu devletler, Statü'yü imzalamamış olduklarından, Mahkeme'nin yetkisini doğrudan kabul etmiş sayılmazlar; bu da UCM'nin evrensel uygulama hedefi açısından bir sınırlılık teşkil etmektedir.

Buna rağmen, Statü'nün 87. maddesinin 5. fıkrası, Mahkeme'nin taraf olmayan devletlerden de özel anlaşmalar yoluyla iş birliği talep edebilmesini öngörmektedir. Bu mekanizma, uluslararası iş birliğinin gönüllülük esasına dayandığını ve Mahkeme'nin

¹⁶⁵ Ambos *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 105.

¹⁶⁶ Ambos *Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*, 108.

¹⁶⁷ Kurşun, G. *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 28.

yetki alanının fiilen sınırlı olabileceğini göstermektedir.

Ayrıca, taraf olmayan bir devlet, Statü'nün 12. maddesinin 3. fıkrası uyarınca Mahkeme'nin yetkisini belli bir durumla sınırlı olarak kabul edebilir. Bu kabul, belirli bir soruşturma veya kovuşturma sürecine katılım yükümlülüğü doğurur; dolayısıyla Mahkeme'nin yetkisi ile devletin egemenlik tercihleri arasında hassas bir denge oluşur. Pratikte, bu durum Mahkeme'nin etkinliğini ve uluslararası adaletin yaygın uygulanabilirliğini doğrudan etkileyebilir.

2.1.1.5.5. BMGK Kararı ile İş Birliği Yükümlülüğü

BMGK tarafından belirli bir durum UCM'ye sevk edildiğinde, bu karar taraf olmayan devletleri Statü'nün dokuzuncu bölümünde belirtilen tam iş birliğini sağlamakla yükümlü kılar. BMGK'nın bir taraf olmayan devletle ilgili bir durumu UCM'ye sevk etmesi durumunda, ilgili devletin iş birliği yapması zorunludur, çünkü bu yükümlülük BMGK'nın aldığı karardan kaynaklanır ve tüm BM üyesi devletlerin bu karara uyması gerekmektedir.

Uygulamada, 2005 yılında Sudan ile ilgili 1593 sayılı karar ve 2011 yılında Libya ile ilgili 1970 sayılı kararlar, BMGK her iki devleti de UCM ve savcısıyla tam iş birliği yapmaya zorlamıştır; oysa bu ülkeler Statü'yü onaylamamış veya Mahkeme ile özel bir anlaşma yapmamışlardır.¹⁶⁸

2.1.1.5.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi Önünde Tutuklama ve Teslim Emri Uygulaması

Uluslararası Ceza Mahkemesi sanıklar hakkında tutuklama emri çıkardıktan sonra, taraf devletler bu sanıkların mahkemeye getirilmesini sağlamak için iş birliği yapmakla yükümlüdür. Bu, hukuki süreçlerin devam etmesini sağlar ve Roma Statüsü gereğince gıyabi yargılamaları kabul etmez.¹⁶⁹

2.1.1.5.7. Teslim ve İade Arasındaki Fark

Roma Statüsü, “teslim” ve “iade” terimlerini birbirinden ayırmaktadır. “Teslim”

¹⁶⁸ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, “Güvenlik Konseyi, Sudan'ın Darfur Kentindeki Durumu Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığına Sevk Ediyor,” 31 Mart 2005.. E.T.9.5.2025 <https://www.icc-cpi.int/news/statement-United-nations-security-council-situation-libya-pursuant-unscr-1970-2011>

¹⁶⁹ Hans-Peter Kaul, *The ICC and International Criminal Cooperation: Key Aspects and Fundamental Necessities* (Legal Tools, 2014), 87.

terimi, bir devletin Roma Statüsü uyarınca bir kişiyi Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne aktarması anlamına gelirken, “iade” bir devletin bir kişiyi başka bir devlete bir antlaşma veya ulusal mevzuat gereğince aktarması anlamını taşır. Her ne kadar teslimin anlamı itibarıyla iade işlemine benzerliği olsa da bazıları bu ayrımın kasıtlı ve önemli olduğunu belirtmektedir; çünkü bir egemen devlete iade işlemi, mahkemeye teslim işleminden farklıdır.

Mahkeme, uluslararası hukuk kurallarına göre ve taraf devletlerin katılımıyla kurulmuş bir uluslararası organdır. Ayrıca, devletler arasında “iade” taleplerini reddetmelerini sağlayan geleneksel istisnalar bulunmaktadır. Ancak Uluslararası Ceza Mahkemesi, artık devletlerin bu istisnaları kullanamayacağı “teslim” talebi terimini kullanmaktadır. İade talebi iç suçlar veya uluslararası suçları kapsayabilirken, teslim talebi yalnızca Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetki alanına giren uluslararası suçlara ilişkindir.¹⁷⁰

2.1.1.5.8. Tutuklama ve Teslim Emirlerinin Uygulama Süreci

Mahkeme, tutuklama ve teslim talepleri de dahil olmak üzere iş birliği taleplerini diplomatik kanallar veya statüye taraf olan devletin onay sırasında belirlediği uygun bir kanal aracılığıyla taraf devletlere iletir. Taraf devletler, bu iletişim kanallarında gerektiği takdirde prosedür kurallarına uygun değişiklikler yapmalıdır. Tutuklama ve teslim talebi yazılı olarak sunulabilir ve acil durumlarda belgeyi yazılı olarak ileten herhangi bir yöntem kullanılabilir. Mahkeme sekreterliği, talepleri talep edilen kişinin bulunduğu devlete iletir ve bu kişinin mahkeme'ye nakli süreci hakkında o devletle istişare eder ve talebe destekleyici belgeler ekler. Teslim taleplerinin çatışması durumunda, devletler Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin talebine öncelik tanır; ancak diğer devletin teslimat önceliği sağlayan uluslararası yükümlülükleri varsa bu durumda çatışma, olayın şartlarına ve adalet gereksinimlerine göre çözülür.¹⁷¹ Devletin tutuklama veya teslim talebini aldıktan sonra yetkili makamları, mahkeme taleplerine uyma, önleyici tutuklama ve ilgili kanun ve Roma Statüsü uyarınca işlem yapma yükümlülüğündedir. Adli yetkililer, kişinin kimlik doğrulamasını yapmalı, haklarına saygı göstermeli ve tutuklama

¹⁷⁰ Hivren Özkol ve Gülay Arslan, çev., *Uluslararası Ceza Mahkemesi: Temel Belgeler Derlemesi*, gözden geç. Devrim Aydın (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları, 2006), 59.

¹⁷¹ Özkol, ve Arslan, G. *Uluslararası Ceza Mahkemesi: Temel Belgeler Derlemesi*, 60.

işleminin hukuka uygunluğunu sağlamalıdır.¹⁷²

2.1.1.5.9. Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Yakalama ve Teslim Emirlerinin Yerine Getirilmesi Konusundaki İş Birliği Eksikliğinin Sonuçları

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin iş birliği yapmayan devletlere yaptırım uygulama yetkisine sahip olmaması nedeniyle, Roma Statüsü Mahkemeye iş birliği eksikliği meselesini Taraf Devletler Toplantısı'na veya durumu Mahkeme'ye havale eden Güvenlik Konseyi'ne iletme imkânı tanımıştır.

Roma Statüsü, devletlerin iş birliği yapmadığı durumlarda Toplantı'nın alabileceği önlemleri belirlemektedir. 112. madde uyarınca Toplantı'nın iş birliği eksikliği konularını ele alması öngörülmüştür. Bu kapsamda, 10. oturumunda Taraf Devletler Toplantısı, iş birliği eksikliği konusunda Toplantı'nın yetkilerine dayanarak yargısal olmayan yanıtları odak noktasına alan “İş birliği Eksikliğine İlişkin Toplantı Usulleri”ni kabul etmiştir.

Toplantı, iş birliği eksikliği meselesinin acil bir yanıt gerektirebileceği sonucuna varmıştır. Buna bağlı olarak, devletleri işbirliği yapmaya teşvik etmek için ilgili devletlere açık mektuplar göndermek ve yanıt vermeleri için belirli bir süre tanımak Toplantı Başkanının yetkileri arasındadır. Ayrıca, Toplantı, devletin görüşlerini ele almak için ofis toplantısı yapabilir veya acil önlemler gerektiğinde genel oturumlar düzenleyebilir. Resmi ve gayri resmi bazı önlemler uygulanmış olsa da bu önlemler caydırıcı bir unsurdan yoksun kalmış ve iş birliği eksikliği karşısında etkili olamamıştır. Örneğin, Çad'ın tekrarlayan iş birliği reddi durumunda etkisiz kalmıştır.¹⁷³

Güvenlik Konseyi, Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliğini sağlamakta önemli bir role sahiptir; özellikle havale ettiği durumlarda iş birliğini sağlama yetkisine sahiptir. Konsey, ekonomik yaptırımlar veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi yaptırımlar uygulayarak iş birliği yapmayan devletlere baskı yapabilir.

Darfur ve Libya vakalarının havale edilmesinden sonra Mahkeme, belirli devletlerin iş birliği yapmadığına dair Konsey'e birçok bildirimde bulunmuştur; ancak

¹⁷² Issam Baraa, *The Obligation of States to Cooperate with the International Criminal Court in the Execution of Arrest and Surrender Warrants* (Université Badji Mokhtar – Annaba, 2019), 228–229.

¹⁷³ Baraa, *The Obligation of States to Cooperate with the International Criminal Court in the Execution of Arrest and Surrender Warrants*, 228–229.

Konsey bu bildirimlere etkili bir yanıt vermemiştir. Bu durum karşısında, Roma Statüsü'ne taraf olan devletler iş birliği eksikliği konusunda daha iyi bir yanıt vermek amacıyla önerilerde bulunmuş ve bu öneriler arasında Konsey'e bağlı yaptırım komiteleri ile iş birliğini artırmak, seyahat yasağı ve dondurulmuş mal varlıkları gibi önlemler yer almıştır. Ancak bu önlemler, Konsey içindeki siyasi uzlaşya ve veto hakkına tabi olup, özellikle Çin ve Rusya gibi daimî üyeler bu durumu engelleyebilmekte ve Mahkeme ile etkin iş birliği sağlanmasını zorlaştırmaktadır.¹⁷⁴

2.1.1.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Beklentileri ve Rolü Geliştirilmesi

2.1.1.6.1. Mahkemenin Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Anlaşması

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Mahkeme'nin Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Anlaşması'na taraf olan devletleri memnuniyetle karşıladığını belirtmekte ve bu anlaşma'nın, Mahkeme personeline ödenen maaş, ücret ve tazminatların ulusal vergilerden muaf tutulmasını sağladığını vurgulamaktadır. Bu kapsamda, Mahkeme hem taraf devletleri hem de henüz taraf olmayan diğer devletleri, anlaşmaya katılarak personelin gelir vergisinden muaf tutulması için gerekli yasal ve idari önlemleri almaya veya bu anlaşma'ya katılana kadar alternatif bir vergi muafiyeti sağlamaya davet etmektedir.

Ayrıca Mahkeme, taraf devletlerin kendi topraklarında Mahkeme'nin görevlerini etkin biçimde yerine getirebilmesi için gerekli ayrıcalık ve dokunulmazlıkları sağlamayı taahhüt ettiklerini yeniden teyit ederken, Mahkeme'ye ait mal ve varlıkların bulunduğu veya aktarıldığı taraf olmayan devletleri de bu mal ve varlıkların aranması, el konulması veya müdahaleye karşı korunmasını temin etmeye çağırmaktadır. Son olarak, Mahkeme ev sahibi devlet ile olan ilişkilerinin önemini vurgulamakta ve bu devletin Mahkeme'nin kurumsal etkinliğini artırmaya yönelik sürekli desteğini takdir etmektedir.¹⁷⁵

2.1.1.6.2. Birleşmiş Milletlerle İlişkilerin Geliştirilmesi

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletlerle kurumsal diyalogun, özellikle

¹⁷⁴ Baraa, *The Obligation of States to Cooperate with the International Criminal Court in the Execution of Arrest and Surrender Warrants*, 230-231.

¹⁷⁵ *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Güçlendirilmesine İlişkin Devletlerarası Kurul Kararı* ve 26 Kasım 2015 Tarihli Devletlerarası Kurul Kararı, 40-41. E.T.9.5.2025

https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Resolutions/ASP14/ICC-ASP-14-Res4-ENG.pdf

Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme'ye yönlendirilen durumlar bağlamında güçlendirilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Bu çerçevede, Mahkeme, Güvenlik Konseyi'nin Mahkeme ile iş birliğine ilişkin çağrısını dikkate almakta ve aralarındaki ilişkilerin geliştirilebilmesi amacıyla bazı önlemlerin alınmasını teşvik etmektedir.

Bu önlemler arasında; Mahkeme'ye yönlendirilen durumlar için Güvenlik Konsey'i tarafından sürekli siyasi destek sağlanması, Konsey'in yetkilendirdiği barışı koruma misyonları ve özel siyasi misyonlar aracılığıyla Mahkeme çalışmalarına destek verilmesi, bu misyonların yetki alanlarının belirlenmesinde en iyi uygulamaların dikkate alınması, gerektiğinde ulusal adalet sistemlerinin güçlendirilmesi amacıyla eğitim, farkındalık ve diğer desteklerin sağlanması yer almaktadır. Ayrıca, Güvenlik Konsey'i ile Mahkeme temsilcileri arasında Mahkeme'ye ilişkin konularda daha fazla etkileşimin teşvik edilmesi ve genel olarak iki kurum arasında kurumsal iş birliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.¹⁷⁶

2.1.1.6.3. Diğer Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşlarla İş birliği

Uluslararası Ceza Mahkemesi, çeşitli bölgesel ve uluslararası kuruluşların Mahkeme'nin görevlerini yerine getirmesine yönelik destek çabalarını memnuniyetle karşılamakta ve bu bağlamda Avrupa Birliği, Asya-Afrika Hukuki Danışma Örgütü, Amerikan Devletleri Örgütü, İngiliz Milletler Topluluğu, Uluslararası Frankofoni Örgütü, Güney Ortak Pazarı Meclisi ve MERCOSUR ile imzalanan mutabakat muhtıralarını ve iş birliği anlaşmalarını hatırlatmaktadır.¹⁷⁷ Mahkeme, Afrika Birliği ile diyalogun artırılması ve bu kurumsal ilişkinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamakta; Addis Ababa'daki diplomatik misyonlar ile düzenli temasların sürdürülmesini ve bir irtibat ofisinin açılmasını önermektedir. Ayrıca, Genel Kurul Başkanı ile Afrika Birliği yetkilileri arasındaki sürekli temas takdir edilmekte, bu ilişkinin daha da geliştirilmesi için tüm ilgili paydaşların gerekli desteği sağlaması talep edilmektedir.¹⁷⁸ Bunun yanında

¹⁷⁶ *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Güçlendirilmesine İlişkin Devletlerarası Kurul Kararı* ve 26 Kasım 2015 Tarihli Devletlerarası Kurul Kararı, 42–43.

¹⁷⁷ *Roma Statüsüne Taraf Devletler Meclisi – İş Birliğine İlişkin Büro Raporu*, ICC-ASP/18/25 (2019), 7. E.T.10.5.2025 https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP18/ICC-ASP-18-25-ENG.pdf

¹⁷⁸ *Devlet Taraflar Meclisi, On Altıncı Oturum, Karar ICC-ASP/16/Res.6, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devlet Taraflar Meclisinin Güçlendirilmesi”* (14 Aralık 2017), 38, para. 4.

E.T.10.5.2025. https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Resolutions/ASP16/ICC-ASP-16-Res6-ENG.pdf

Mahkeme, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I. Protokol'ün 90. maddesi uyarınca kurulan Uluslararası İnsani Konularda Gerçekleri İnceleme Komitesi'nin, uluslararası insancıl hukukun ihlaline ilişkin iddiaların doğrulanması ve savaş suçlarının ulusal veya uluslararası düzeyde kovuşturulması süreçlerine sunduğu katkının önemini hatırlatmaktadır.¹⁷⁹

Mahkeme ayrıca, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I. Protokol'ün 90. maddesi uyarınca kurulan Uluslararası İnsani Konularda Gerçekleri İnceleme Komitesi'nin çalışmalarından yararlanmanın önemini vurgulamaktadır. Bu Komite, uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine ilişkin iddiaları araştırmak üzere tarafsız ve bağımsız bir yapı olarak görev yapmakta olup, çatışma bölgelerinde sahadan bilgi toplayarak delil incelemesi gerçekleştirme kapasitesine sahiptir. Komite'nin elde ettiği bulgular, Mahkeme tarafından olguların hukuki nitelendirilmesinde ve uluslararası suçların unsurlarının belirlenmesinde önemli bir kaynak işlevi görebilir. Ayrıca, bu bulgular ulusal veya uluslararası yargı organlarında yürütülen kovuşturma süreçlerine katkı sunarak, cezasızlıkla mücadele ve uluslararası adaletin güçlendirilmesine hizmet etmektedir.¹⁸⁰

Bu bağlamda, Mahkeme ile Komite arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve Komite'nin çatışma bölgelerine erişiminin kolaylaştırılması, etkin hesap verebilirliğin sağlanması açısından kritik önemdedir.¹⁸¹

2.1.2. Uluslararası Adalet Divanı

Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler'in ana yargı organı olup, yetkilerini statüsü'nde belirtilen hükümler doğrultusunda yerine getirir. Mahkeme, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na ekli olan statüsü temel alınarak 1945 yılında kurulmuştur ve daha önce var olan daimî Uluslararası Adalet Divanı'nın yerini alarak, onun statüsü'nü muhafaza etmiştir.

¹⁷⁹ Uluslararası İnsani Bilgi Bulma Komisyonu, ET.10-5-2025 <https://www.ihffc.org/>

¹⁸⁰ Uluslararası İnsani Konularda Gerçekleri İnceleme Komitesi, "Hakkımızda". E.T.26.5.2025. <https://www.ihffc.org/>

¹⁸¹ Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Cilt 1: Kurallar (Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Cambridge University Press, 2005), Kural 158. <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 93. maddesi, Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin otomatik olarak mahkeme'nin statüsü'ne taraf olduklarını belirtir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletler de her bir duruma göre Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine ve Genel Kurul'un belirlediği koşullara göre Divan'a katılabilir.

Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, taraf oldukları herhangi bir davada mahkemenin kararlarını kabul etmeyi ve uygulamayı taahhüt etmek zorundadır. Bu yükümlülük, Antlaşma'nın 93 ve 94. maddelerine dayanmaktadır. Ayrıca, Milletler Cemiyeti tarafından daimî Uluslararası Adalet Divanı için oluşturulan statü, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na eklenmiş ve onun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda, önceki mahkemenin ilkeleri üzerine yeni bir mahkeme kurulması kararlaştırılmıştır.

Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler'in yargı kolu olarak tanımlanabilir ve 26 Haziran 1945'te San Francisco'da imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca kurulmuştur.

2.1.2.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Yetkisi

2.1.2.1.1. Yargı Yetkisi

Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) yetkisi, esasen devletler arasında ortaya çıkan uluslararası uyuşmazlıklarla sınırlıdır; bu sınırlama, Divan'ın tarafsızlığını korumak ve devletler arası adaletin uygulanabilirliğini sağlamak amacı taşımaktadır.¹⁸²

Bu durum, uluslararası hukuk kişiliğine sahip diğer aktörler—örneğin uluslararası örgütler veya bireyler—için Divan'a doğrudan başvuru hakkının bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Divan'ın işleyişinde devlet odaklı bir yaklaşım hâkimdir ve bu yaklaşım, mahkemenin bağımsız ve dengeli kararlar alabilmesini güvence altına almaktadır.¹⁸³

Divan'a başvurma hakkına sahip devletler üç temel grupta değerlendirilebilir. Birinci grup, Birleşmiş Milletler (BM) üyesi devletlerden oluşur; bu devletler BM üyesi

¹⁸² United Nations, *Manual on the Statute of the International Court of Justice* (New York: UN, 2006), 12–13.

¹⁸³ James R Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed. (Oxford: OUP, 2012), 45–46.

sayesinde otomatik olarak Divan Statüsü'ne taraf olur ve Mahkeme'ye başvuru hakkı kazanırlar. İkinci grup, BM üyesi olmamakla birlikte Divan Statüsü'ne taraf olan devletlerden oluşur; bu devletler, Genel Kurul ve Güvenlik Konsey'i tarafından belirlenen koşulları kabul ettiklerinde Divan'a taraf olurlar. Örnek olarak İsviçre (1947) ve Lihtenştayn (1950), yalnızca Divan Statüsü'ne taraf olmakla kalmamış, aynı zamanda BM Şartı'nın 94. maddesi gereği Divan kararlarını uygulama ve Mahkeme masraflarına katkıda bulunma yükümlülüğünü de üstlenmişlerdir.¹⁸⁴

Üçüncü grup ise BM üyesi olmayan ve Divan Statüsü'ne taraf olmayan devletlerden oluşur. Bu devletler yalnızca belirli bir uyuşmazlık kapsamında Divan'a başvurabilir ve bunun için Güvenlik Konseyi onayı gerekir. Ayrıca, geçerli uluslararası anlaşmalarda belirtilen hükümlere uyma zorunluluğu bulunur.

Bu mekanizma, Divan nezdinde taraf olan tüm devletlerin eşit haklara sahip olmasını ve mahkemenin işleyişinde adil bir denge sağlanmasını hedefler.¹⁸⁵

2.1.2.1.2. Uluslararası Adalet Divanı Davalarına Örnekler

2.1.2.1.2.1. Korfu Boğazı Davası (Birleşik Krallık v. Arnavutluk), 1949

1946 yılında, İngiliz savaş gemileri Arnavutluk karasularında bulunan Korfu Boğazı'ndan geçerken meydana gelen mayın patlamaları ciddi yapısal hasara ve mürettebatın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Birleşik Krallık, Arnavutluk hükümetini bu mayınları doğrudan yerleştirmekle veya başkalarının yerleştirmesine izin vermekle suçlamış; bunun ardından, bölgedeki müttefik deniz kuvvetleri mayınları temizlemiştir. Olay Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşınmış ve Konsey, davanın Uluslararası Adalet Divanı'na sunulmasını tavsiye etmiştir. Mahkeme, davaya bakmaya yetkili olduğunu belirterek, Arnavutluk hükümetinin mayınların yerleştirilmesinden habersiz olmasının mümkün olmadığı sonucuna varmış ve meydana gelen zararların Arnavutluk'un sorumluluğunda olduğuna hükmetmiştir.

Ayrıca, Divan, barış zamanında savaş gemilerinin uluslararası boğazlardan kıyı devletin önceden izni olmaksızın geçiş hakkına sahip olduğu yönünde genel bir ilkenin varlığını kabul etmiştir. Bununla birlikte, mahkeme, patlamadan sonra İngiltere'nin

¹⁸⁴ United Nations, *Manual on the Statute of the International Court of Justice* (New York: UN, 2006), 14–15.

¹⁸⁵ Crawford, J., *Brownlie's Principles of Public International Law*, 46–47.

Arnavutluk karasularına donanma göndererek mayınları temizlemesini uluslararası hukuka aykırı bulmuş ve Arnavutluk'un İngiltere'ye uğranılan maddi zararlar ve can kayıpları için 844.000 sterlin tazminat ödemesine karar vermiştir.¹⁸⁶

2.1.2.1.2.2. Balıkçılık Davası (1951)

Birleşik Krallık ile Norveç arasında uzun süredir devam eden deniz yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlık, Uluslararası Adalet Divanı'nın 18 Aralık 1951 tarihli kararıyla sona ermiştir. Anlaşmazlığın temelinde, Norveç'in 1935 yılında yayımladığı bir kararname ile güney kıyısındaki belirli balıkçılık bölgelerini yalnızca kendi balıkçılarına tahsis etmesi ve bu bağlamda karasularını ölçmek için sahilden değil, sahilden uzak adacıklar ve kıyı kayalıklarını esas alarak düz esas hatlar yöntemi kullanması yatmaktaydı. Norveç, kıyı coğrafyasının girintili çıkıntılı ve dağınık kayalıklardan oluştuğunu, bu nedenle geleneksel ölçüm yöntemlerinin uygulanabilir olmadığını savunmuştur.

Buna karşılık, Birleşik Krallık bu yöntemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürerek Divan'a başvurmuştur. Divan ise, Norveç'in uygulamasının özel coğrafi koşullar çerçevesinde makul olduğunu ve uygulamanın uzun süredir kesintisiz ve açık biçimde yürütüldüğünü belirterek, bu yöntemin uluslararası hukuka aykırı olmadığına ve Norveç'in egemenlik sınırlarını bu şekilde belirlemesinin geçerli olduğuna karar vermiştir.¹⁸⁷

2.1.2.1.3. Uluslararası Adalet Divanı'nın Danışma Yetkisi

Uluslararası Adalet Divanı'nın yargısal yetkisine ek olarak, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 96. maddesi ve Divan Statüsü'nün 65. maddesi uyarınca tanınan danışma görüşü verme yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki, Divan'ın bağlayıcı olmayan ancak hukuken ağırlığı yüksek olan görüşler sunmasını mümkün kılar.¹⁸⁸

¹⁸⁶ *Uluslararası Adalet Divanı, Korfu Boğazı Davası*, 9 Nisan 1949 tarihli karar (Leiden: A.W. Sijthoff Yayıncılık Derneği ve Yayıncılık Şirketi), 10-12. E.T.4.3.2025

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>

¹⁸⁷ *Uluslararası Adalet Divanı. . Balıkçılık davası (Birleşik Krallık v. Norveç). (1951, 18 Aralık) 1-3. E.T.4.3.2025*

<https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Fisheries-Case-UK-v.-Norway.pdf>

¹⁸⁸ *Uluslararası Adalet Divanı'nın Danışma Görüşleri: "Danışma Görüşlerinin İçeriğinin Bağlayıcı Niteliği"*, SSRN, 2024.

Danışma yetkisi, yalnızca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi gibi temel BM organları ile, Genel Kurul tarafından yetkilendirilmiş uzmanlık kuruluşları tarafından kullanılabilir.¹⁸⁹

Divan'ın danışma görüşü, genellikle hukuki hükümlerin yorumu veya uygulanabilirliği konusunda hukuki belirsizliklerin açıklığa kavuşturulmasını amaçlar. Uygulamada, Divan'a en çok danışma görüşü talebinde bulunan organ BM Genel Kurulu olmuştur. Nitekim Divan, ilk danışma görüşünü 1947 yılında, üyelik başvuruları reddedilen 12 devletle ilgili olarak vermiştir. Danışma görüşlerinin yaklaşık %60'ı Genel Kurul tarafından talep edilmiştir ve bu da Genel Kurul'un danışma sürecindeki ağırlığını göstermektedir.¹⁹⁰

Güvenlik Konseyi, bu talepleri çeşitli nedenlerle reddetmişti. 1948'de Divan, eğer bir ülke Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca katılım şartlarını yerine getirirse, Güvenlik Konseyi'nin o ülkenin katılımı için olumlu bir tavsiye vermesi gerektiğini açıklamıştır.¹⁹¹

2.1.2.1.4. Hukuki Görüşler veya Mütalaalara Örnekler

2.1.2.1.4.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Filistin Topraklarındaki Ayrım Duvarına İlişkin Görüşü

2002 yılında İsrail, Batı Şeria'da, yaklaşık 703 kilometre uzunluğunda ve 5 metre yüksekliğinde, elektronik sensörlerle donatılmış bir ayrım duvarı inşa etmeye başlamıştır. Bu gelişme üzerine, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 2003 tarihinde Uluslararası Adalet Divanından, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarında – özellikle Doğu Kudüs ve çevresinde – inşa ettiği duvarın uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçlara ilişkin danışma görüşü talep etmiştir. Mahkeme, başvuruyu şekli yönden kabul ederek 9 Temmuz 2004 tarihinde görüşünü açıklamış ve söz konusu duvarın, başta 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi olmak üzere uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku normlarına aykırı olduğuna hükmetmiştir. Divan, İsrail'in ihlale neden olan inşaat faaliyetlerini durdurması, inşa edilen bölümleri yıkması ve bu doğrultuda

¹⁸⁹ Birleşmiş Milletler Şartı, Madde 96(2).

¹⁹⁰ *Uluslararası Adalet Divanı Yıllığı 1947–1948*, 210; ayrıca bkz. *Uluslararası Adalet Divanı Resmi Kayıtları*.

¹⁹¹ Meryem Khaled Bouqahous, *The Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice*. (University of Bahrain, Bahrain 2024) .2-4 E.T.11.3.2025<https://www.legalaffairs.gov.bh/Lectures/060.pdf>

çıkardığı tüm yasal düzenlemeleri iptal etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, duvarın inşasından doğan maddi ve manevi zararların tazmini yükümlülüğü İsrail'e ait olup, bu durum hem mağdurların bireysel haklarının iadesi hem de uluslararası hukuk karşısında sorumluluğun tesisi açısından önem arz etmektedir. Son olarak, Mahkeme tüm devletlerin, bu hukuka aykırı durumu tanınamaları ve bu sürecin devamına herhangi bir biçimde destek vermemeleri gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹²

2.1.2.1.4.2. Uluslararası Adalet Divanı'nın Batı Sahra'nın Durumu Hakkındaki Görüşü

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Uluslararası Adalet Divanı'ndan Batı Sahra meselesine ilişkin olarak iki temel soruya yanıt vermesini talep etmiştir: (1) Batı Sahra, İspanya tarafından sömürgeleştirildiği sırada egemenliği bulunmayan bir bölge miydi? (2) Bu bölgenin Fas Krallığı ve Mağrip Cumhuriyeti ile olan hukuki bağları nedir? Divan, 16 Ekim 1975 tarihli danışma görüşünde, ilk soruya ilişkin olarak, Batı Sahra'nın (özellikle Saguia el-Hamra ve Wadi el-Dahab bölgeleri) İspanya tarafından işgal edildiği tarihte “terra nullius” yani sahihsiz toprak statüsünde olmadığını belirtmiştir.¹⁹³ İkinci soruya dair incelemesinde ise, Divan; Fas Krallığı ile Batı Sahra'da yaşayan bazı kabileler arasında sadakat ilişkileri bulunduğunu, ayrıca bölgenin Mağrip Cumhuriyeti ile de hukuki bağlara sahip olduğunu tespit etmiştir.¹⁹⁴ Ancak Mahkeme, bu belgelerin ne Fas Krallığı ne de Mağrip Cumhuriyeti lehine egemenlik hakkı doğurmadığını açıkça ifade etmiş ve bu bağların, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 (XV) sayılı kararının uygulanmasını engelleyecek nitelikte olmadığını vurgulamıştır.¹⁹⁵

2.1.2.2. Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Uygulanmasında Güvenlik Konseyi'nin Rolü

Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği kararlar, taraflar için bağlayıcı olmakla

¹⁹² Erdem Denk, “Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı,” *Uluslararası İlişkiler* 1/3 (2004), 155. E.T.11-3-2025 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539585>

¹⁹³ *Uluslararası Adalet Divanı, Batı Sahra Hakkında Danışma Görüşü*, 16 Ekim 1975, UAD Raporları 1975, 12. E.T.10.5.2025. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/61/9467.pdf>

¹⁹⁴ *Uluslararası Adalet Divanı, Batı Sahra Hakkında Danışma Görüşü*, 16 Ekim 1975, UAD Raporları 1975,39-43.

¹⁹⁵ *Uluslararası Adalet Divanı, Batı Sahra Hakkında Danışma Görüşü*, 16 Ekim 1975, UAD Raporları 1975, 68.

birlikte, Divan'ın kendisinin bu kararların uygulanmasını doğrudan sağlama yetkisi bulunmamaktadır. Taraflardan birinin kararı yerine getirmemesi durumunda, diğer taraf devlet, durumu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirebilir. Bu bildirim, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 94. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca yapılmaktadır. Güvenlik Konseyi, kendisine yapılan bildirimi takiben, kararı uygulamak amacıyla uygun göreceği önlemleri alma yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki mutlak değildir; tamamen Konsey'in siyasi takdirine bağlıdır. Dolayısıyla, Divan kararlarının uygulanmasında Güvenlik Konseyi'nin rolü, hukuki bir zorunluluktan ziyade, uluslararası siyasal dengelere bağlı olarak şekillenen bir süreçtir.

2.1.2.2.1. Başvurunun Hukuki Niteliği

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 94. maddesinin 2. fıkrasında şu hüküm yer almaktadır: “Bir uyuşmazlığın taraflarından biri, Divan'ın verdiği bir hükme göre kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmezse, diğer taraf Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir ve Konsey, gerekli görürse, hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir ya da gerekli tedbirleri alabilir.” Bir uyuşmazlığın taraflarından biri ifadesi, maddeyi sadece Birleşmiş Milletler üyesi olmayan ama Uluslararası Adalet Divanı sistemine taraf olan devletler veya Divan'a belirli davalarda özel olarak yetki veren devletler için de geçerli kılmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı kararlarının uygulanmaması durumunda alınacak tedbirler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, Milletler Cemiyeti (MC) Antlaşması'na kıyasla daha siyasi bir nitelik taşımaktadır. MC Antlaşması'nın 13. maddesinin 4. fıkrasına göre, “Cemiyet üyeleri, verilen kararları iyi niyetle yerine getirecek ve bu kararlara uyacak hiçbir üye karşısında savaşa başvurmayacaktır. Kararın yerine getirilmemesi durumunda, Konsey bunu sağlayacak tedbirleri önerir.” Bu, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı (MDAD) kararlarını veya bir uluslararası hakem kararını kapsamaktadır. MC Konseyi, alınacak tedbirler konusunda güç kullanımını önerebilir. Ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda bu tür bir yaklaşım terk edilmiştir. Barışın korunması amacıyla siyasal hedefler, hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi ilkesinin önceliğini ikinci plana itmiştir.

Dolayısıyla, Uluslararası Adalet Divanı kararlarının uygulanmaması durumunda alınacak tedbirler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre daha siyasi bir karakter

taşımaktadır.¹⁹⁶

Birleşmiş Milletler Antlaşması 94. maddesinin 2. fıkrası, birçok hususu kapsar. Bunlardan ilki, lehine karar verilen ancak bu kararı uygulamayan tarafın başvurusu ile Güvenlik Konseyi'nin devreye girmesidir. İkincisi, Güvenlik Konseyi'nin karar almak zorunda olmadığıdır. Üçüncüsü, Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. bölümüne veya doğrudan 94. maddeye göre alabilir. Dördüncüsü, Güvenlik Konseyi yalnızca Uluslararası Adalet Divanı'nın kararının uygulanmaması durumunda tedbir alabilir.¹⁹⁷

2.1.2.2.2. Başvurunun Hukuki Sonuçları

Uluslararası Adalet Divanının (UAD) kararları bağlayıcı olsa da Mahkeme'nin kararlarını doğrudan uygulama gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle, kararın gereğini yerine getirmeyen tarafın olması durumunda, diğer taraf Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ne başvurarak durumu bildirebilir. Bu yetki, BM Antlaşması'nın 94. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir.

Güvenlik Konseyi, bu bildirim üzerine, kararın uygulanmasını sağlamak amacıyla çeşitli önlemleri alma yetkisine sahiptir. Antlaşma'nın 94. maddenin 2. fıkrası, Konsey'e bu bağlamda geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Ancak, Konsey'in kararları otomatik değildir; uygulanıp uygulanmayacağı tamamen siyasi değerlendirmelere bağlıdır. Güvenlik Konseyi, kararın uygulanmamasının uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiğine kanaat getirirse, BM Antlaşması'nın 7. Bölümü çerçevesinde harekete geçebilir. Bu durumda, Antlaşma'nın 39. maddesi uyarınca durumu bir tehdit olarak değerlendirip, 41. ve 42. maddelerde yer alan askeri veya askeri olmayan tedbirleri alabilir.

Bu tedbirler arasında ekonomik ilişkilerin kesilmesi, ulaşım ve iletişim yollarının engellenmesi gibi önlemler yer alırken (md. 41), silahlı kuvvetlerin kullanılması ise yalnızca 42. madde kapsamında mümkündür.

Öte yandan, Güvenlik Konseyi, Mahkeme'nin kararının içeriğini değiştiremez. UAD Statüsü'nün 60. maddesine göre, Mahkeme kararları kesindir ve bağlayıcılığını

¹⁹⁶ Hakkı Hakan Erkiner, *Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla Uygulanması* (Marmara Üniversitesi, Aralık 2017), 92. E.T.11.3.2025 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/456828>

¹⁹⁷ Malcolm N. Shaw, *International Law*, 6. Bs. (Cambridge University Press, 2008), 1104.

yitirene kadar değiştirilemez. Yalnızca Statü'nün 61. maddesi kapsamında, taraflardan biri yeni bir olgunun ortaya çıkması durumunda yeniden yargılama talebinde bulunabilir; ancak bu hak yalnızca taraf devlete aittir, Güvenlik Konseyi böyle bir talepte bulunamaz.¹⁹⁸

Gerçek uygulamada, çoğu durumda Uluslararası Adalet Divanı kararları, davacılar tarafından gönüllü olarak uygulanmaktadır. Örneğin, 1951/2 Anglo-İranean Petrol Şirketi davasında, Birleşik Krallık ve İran, Güvenlik Konseyi'ne başvurmuşlardır, ancak mahkeme yetkisizlik kararı verdiği için dava konusuz kalmıştır. Ayrıca, 1986'daki Nikaragua davasında ABD, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua lehine verdiği kararların uygulanmasını engellemek için veto hakkını kullanmış ve kendisine yönelik tüm sonuçların uygulanmasına mâni olmuştur.

2.1.3. Özel Uluslararası Mahkemeler

2.1.3.1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu

1990'ların başında Eski Yugoslavya'da başlayan silahlı çatışmalar, yalnızca bölgesel istikrarsızlığa yol açmakla kalmamış, aynı zamanda ağır uluslararası insancıl hukuk ihlalleri ve ciddi insan hakları ihlalleri ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte, sivillere yönelik saldırılar, zorla yerinden etmeler, tecavüz ve etnik temizlik gibi eylemler, uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Özellikle artan ihlal raporları karşısında, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 6 Ekim 1992 tarihinde aldığı 780 (1992) sayılı kararla, bu iddiaları araştırmak üzere bağımsız bir Uzmanlar Komisyonu kurulmasını talep etmiştir.¹⁹⁹

Söz konusu komisyonun raporları, bölgede sistematik nitelikte savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım niteliğinde eylemler işlendiğine dair ciddi bulgular ortaya koymuştur. Bu bulgular üzerine, BMGK 1992 yılı boyunca aldığı 764 (1992) ve 771 (1992) sayılı kararlarla, ağır ihlallerin faillerinin bireysel sorumluluk kapsamında yargılanması gerektiğini açıkça vurgulamıştır.²⁰⁰

¹⁹⁸ *Uluslararası Adalet Divanı Tüzüğü*, madde 61.

¹⁹⁹ William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, 2. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 11–12.

²⁰⁰ Bkz. Robert Cryer, Håkan Friman, Darryl Robinson ve Elizabeth Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 2. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 187.

9 Şubat 1993 tarihinde Uzmanlar Komisyonu tarafından sunulan ön raporda, bu ihlallerin etkili bir şekilde soruşturulması ve yargılanabilmesi için uluslararası bir ceza mahkemesi kurulmasının hukuki ve fiili açıdan uygun olacağı belirtilmiştir. Aynı dönemde, BM Genel Sekreteri de kapsamlı bir rapor hazırlayarak BMGK'ya sunmuş ve bu rapora mahkemenin taslak statüsünü eklemiştir. Taslak, çeşitli devletlerin ve uluslararası hukukçuların görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

22 Şubat 1993 tarihli raporda, BM Antlaşması'nın 39. maddesi uyarınca Eski Yugoslavya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiş, bu nedenle bir ceza mahkemesi kurulmasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Nihayetinde, 25 Mayıs 1993'te BMGK, 827 (1993) sayılı kararı ile BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında EYUCM'nin kurulmasına karar vermiştir. Bu mahkeme, modern uluslararası ceza hukukunun gelişiminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.²⁰¹

2.1.3.1.1. Eski Yugoslavya Mahkemesinin Yasal Dayanağı

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (EYUCM) kuruluşuna ilişkin hukuki dayanak, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Yedinci Bölümü'nde yer alan uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumlara karşı alınacak önlemleri düzenleyen hükümlere dayanmaktadır.²⁰² Güvenlik Konseyi, Eski Yugoslavya'daki çatışmaların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği sonucuna vararak, 25 Mayıs 1993 tarihinde 827 (1993) sayılı kararı kabul etmiş ve bu kararla Mahkeme'nin kurulmasına resmen karar vermiştir.²⁰³ Söz konusu kararın ekinde yer alan EYUCM Statüsü, Mahkeme'nin yargı yetkisini, görev alanını ve yapısını ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Bu statüye göre, 1991 yılından itibaren Eski Yugoslavya topraklarında işlenen savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım eylemleri Mahkeme'nin yargı yetkisine dahil edilmiştir.²⁰⁴ Ayrıca statü, bu suçlardan bireysel olarak sorumlu olan kişilerin özellikle askeri ve siyasi komutanların yargılanabileceğini açıkça belirtmiştir.²⁰⁵

²⁰¹ Bkz. *Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), containing specific proposals including the draft Statute of the International Tribunal annexed thereto*, UN Doc. S/25704 (3 May 1993), para. 28.

²⁰² Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 39-42.

²⁰³ BM Güvenlik Konseyi K. 827 (1993), S/RES/827 (1993), 25 Mayıs 1993. ET.11-5-2025 [https://docs.un.org/en/S/RES/827\(1993\)](https://docs.un.org/en/S/RES/827(1993)).

²⁰⁴ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü, Madde 1-5.

²⁰⁵ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Madde 7 (*Bireysel cezai sorumluluk*).

2.1.3.1.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Kuruluşu ve Yetkisi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 8 Kasım 1994 tarihinde 955 sayılı karar ile, 1994 yılında Ruanda’da meydana gelen kitlesel şiddet ve soykırım olaylarının faillerini yargılamak amacıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni (RUCM) kurmuştur.²⁰⁶ Bu mahkeme, Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinden sonra bireylerin uluslararası suçlardan dolayı yargılandığı ilk kalıcı olmayan mahkemelerden biri olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷

RUCM’nin yetkisi yalnızca 1 Ocak – 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda ve çevresinde işlenen soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ile sınırlıdır ve yalnızca gerçek kişilere uygulanır; ayrıca ulusal mahkemelere göre önceliğe sahiptir.

Mahkeme, Jean-Paul Akayesu davasında cinsel şiddetin soykırım kapsamında değerlendirildiği ilk kararı vermiş ve Clément Kayishema gibi eski yetkilileri soykırımı teşvik ve organize etmekten mahkûm etmiştir.²⁰⁸ Ancak mahkeme, bazı eleştirilerle karşılaşmış; örneğin Ruanda’daki eski muhalif grupların bazı üyelerinin yargılanmaması “kazananların adaleti” eleştirilerini beraberinde getirmiştir. RUCM, 2015 yılında görevini tamamlamış ve kalan davalar, Uluslararası Ceza Mahkemeleri için Uluslararası Mekanizma’ya devredilmiştir. Mahkeme’nin mirası, uluslararası suçlar karşısında bireysel sorumluluğu güçlendirmesi ve uluslararası ceza hukukunun gelişimine katkısı ile değerlendirilmektedir.

2.1.3.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Uluslararası Adalet Divanı Arasındaki Fark

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), 2002 yılında yürürlüğe giren Roma Statüsü ile kurulmuş olup, uluslararası hukukta ciddi bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Mahkemenin amacı, yalnızca bireyleri cezalandırmak değil, aynı zamanda uluslararası toplumun en ciddi suçlara karşı kolektif bir yanıt mekanizmasını tesis etmektir. Bu bağlamda, UCM soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları gibi,

²⁰⁶ Chris Maina Peter, “The International Criminal Tribunal for Rwanda: Bringing the Killers to Book,” *International Review of the Red Cross* 35, no. 305 (1995), 697.

²⁰⁷ Statute of the International Tribunal for Rwanda.

²⁰⁸ Akayesu, J.-P., *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-A, Appeals Chamber Judgment, 1 June 2001.

insanlığın vicdanını derinden yaralayan fiillerden sorumlu olan gerçek kişilerin yargılanmasını sağlamaktadır.²⁰⁹

Mahkeme, ulusal yargı sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda tamamlayıcı bir yetki (complementarity) mekanizması ile hareket ederek, adaletin sağlanması ve cezasızlığın önlenmesi amacını taşımaktadır.²¹⁰ Bu yaklaşım, özellikle kitlesel insan hakları ihlalleri ve devlet kurumlarının işlevsiz kaldığı bölgelerde, uluslararası adaletin etkinliğini artırmaktadır.²¹¹ Ayrıca UCM, mağdurların sürece aktif katılımını teşvik ederek, tanıklıklarının ve görüşlerinin yargılamalarda dikkate alınmasını sağlamış, böylece uluslararası ceza hukukunda yeni bir içtihatın oluşmasına katkı sağlamıştır.

UCM'nin uygulamaları, çocuk askerlerin kullanılması, cinsel şiddet, kültürel mirasın tahribi ve sivillere yönelik sistematik saldırılar gibi konuları hukuki olarak ele almış ve sorumluların cezai takibine zemin hazırlamıştır. Mahkeme bünyesinde sunulan çok dilli çeviri hizmetleri ve sanıkların savunma haklarının güvence altına alınması (masumiyet karinesi, özgür avukat seçme hakkı, yargılama sürecine katılım) adil yargılanma standartlarının fiilen uygulanmasını sağlamaktadır.²¹²

Roma Statüsü uyarınca UCM'nin yetkisi, taraf devletlerin yargı yetkisi dışında kalan bazı durumlarda bile, suçların işlenme yeri veya failin vatandaşlığı gibi unsurlara dayandırılarak kullanılabilmektedir. Bu durum, mahkemenin evrensel bir nitelik taşımasını ve hukuki etkinliğinin sınırlarını genişletmesini mümkün kılmaktadır.²¹³

2.2. Uluslararası Anlaşmalar

Uluslararası anlaşmalar, yalnızca hukuki düzenlemeler değil, aynı zamanda uluslararası toplumun normatif düzenini inşa eden araçlardır. Bu metinler, devletlerin egemen eşitliği ilkesini korurken, aynı zamanda bireylerin haklarını doğrudan etkileyen yükümlülükler doğurmaktadır. Ancak burada temel bir tartışma ortaya çıkmaktadır: Bu

²⁰⁹ Akayesu, J.-P., *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-A, Appeals Chamber Judgment (Madde 5–8).

²¹⁰ Akayesu, J.-P., *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-A, Appeals Chamber Judgment (Madde 17 Tamamlayıcılık).

²¹¹ William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, 2. Baskı, (Cambridge University Press, 2001), 45-46.

²¹² Bkz. Robert Cryer, Hâkan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Second Edition (Cambridge University Press, 2010), 78-80.

²¹³ Roma Statüsü, Madde 12 (Yargı Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin Ön Koşullar).

anlaşmaların bağlayıcılığı, devletlerin rızasına dayanırken, insan hakları ve savaş suçları gibi konularda evrensel değerlerin korunması ne kadar mümkün olabilmektedir?²¹⁴

Roma Statüsü, bu bağlamda önemli bir kırılma noktasıdır; çünkü ilk kez bireyleri uluslararası suçlar bakımından doğrudan sorumlu tutarak, devlet merkezli klasik anlayışa meydan okumuştur. Buna karşın, Cenevre Sözleşmeleri daha çok silahlı çatışmaların insancıl hukuk çerçevesinde sınırlandırılmasını hedeflemiştir. Ancak uygulamada, bu normların ihlali hâlâ yaygın olup, hesap verebilirlik mekanizmalarının siyasal iradeye bağımlılığı ciddi bir sorun alanı olarak kalmaktadır. Bu durum, normatif ideal ile pratik arasındaki uçurumu açıkça göstermektedir.²¹⁵

2.2.1. Cenevre Sözleşmeleri

Cenevre Sözleşmeleri, uluslararası insancıl hukukun merkezinde yer alan dört temel anlaşmadan oluşur ve silahlı çatışmalarda sivil halkın, yaralı askerlerin ve savaş esirlerinin korunmasını amaçlamaktadır. Ancak bu sözleşmelerin normatif kapsamı ile saha gerçeğindeki uygulama arasında belirgin bir uçurum bulunmaktadır. Özellikle, ek protokollerin getirdiği ilerlemelere rağmen—Uluslararası (Ek Protokol I) ve uluslararası olmayan çatışmalar (Ek Protokol II) için genişletilmiş koruma — birçok durumda uygulama eksiklikleri, çifte standartlar ve uluslararası yaptırım mekanizmalarının zayıflığı belirleyici rol oynamaktadır.²¹⁶

Ek Protokol I ve II'nin getirdiği ilkeler—ayırım yapma, orantılılık ve insancıl muamele—silahlı çatışmalarda sivilleri ve yaralıları korumaya yönelik sınırlar koysa da devletlerin siyasi iradesinin yetersizliği, uluslararası örgütlerin sınırlı müdahalesi ve kaynak yetersizliği bu normların yeterince uygulanmasını engellemektedir.²¹⁷

Ayrıca, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerine uyumun kanıta dayalı izlenmesi eksiktir: örneğin gönüllü periyodik raporlama mekanizmasının olmaması,

²¹⁴ Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Dizisi, “Uluslararası Antlaşmalar ve Sözleşmeler”. E.T.11.5.2025. <https://treaties.un.org/>

²¹⁵ *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü*, 1998.

²¹⁶ Le Monde, “In 75 Years, the Geneva Conventions Have Proved the Difference They Make to the Victims of Armed Conflict,” 13 Ağustos 2024.E.T.29.8.2025 https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2024/08/13/in-75-years-the-geneva-conventions-have-proved-the-difference-they-make-to-the-victims-of-armed-conflict_6714637_23.html?

²¹⁷ World Juris Prudence, “Key Principles Established by the Additional Protocols,” 5 Mayıs 2024.E.T.29.8.2025. <https://worldjurisprudence.com/additional-protocols-to-geneva-conventions/>

anlaşmaların uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır. Bu durum, normatif hedef ile pratik sonuçlar arasındaki mesafenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sistemik bir sorun olduğunu gösterir.²¹⁸

2.2.1.1. Birinci Cenevre Sözleşmesi

Uluslararası insancıl hukuk (UİH), savaşın ve silahlı çatışmaların yıkıcı etkilerini sınırlamayı amaçlayan normatif bir çerçevedir. Ancak, son yıllarda bu hukuk alanı çok sayıda ihlal ve çarpıtma ile karşı karşıya kalmış ve hatta bazı yorumcular tarafından “l” ilan edilmiştir. Özellikle Gazze, bu hukukun işlevsizliğinin sembolik bir rneği olarak anılmaktadır.²¹⁹

Bu çerçevede, 12 Ağustos 1949 tarihinde kabul edilen Cenevre Sözleşmeleri’nin 75. yildnm vesilesiyle, onların güncelliğini ve mutlak gerekliliğini vurgulamak elzemdir. Sözleşmeler, çatışmalardan etkilenen sivilleri korumayı ve savaş yöntemlerini sınırlamayı amaçlayan temel bir dayanak oluşturmaktadır.

Günümüzde UİH, hiç olmadığı kadar kamuoyu ve medya tarafından tartışılmaktadır. Bu durum olumlu bir gelişme olarak görülebilir; zira savaş hukuku kurallarının geniş bir şekilde bilinmesi gereklidir. Bununla birlikte, çatışmaların doğurduğu acılar, bazen bu hukuka gerçekçi olmayan beklentiler yüklemekte ve hayal kırıklıklarına neden olmaktadır.²²⁰

Çağdaş UİH, olağanüstü koşullar olan savaş durumlarına yanıt olarak geliştirilmiştir. Devletlerin kaos ortamına hukuk ilkelerini dâhil etmesi cesur bir girişimdir. Ancak bu kurallar sınırlı ve istisnaidir; kimi zaman ahlaki olarak kabul edilmesi zor hükümler ierebilir.²²¹

²¹⁸ Opinio Juris, “Enforcement of International Humanitarian Law in the Occupied Palestinian Territory — Where Do We Go from Here?” 8 April 2025, E.T.29.8.2025 <https://opiniojuris.org/2025/04/08/enforcement-of-international-humanitarian-law-in-the-occupied-palestinian-territory-where-do-we-go-from-here/>

²¹⁹ Le Monde, “In Seventy-Five Years, the Geneva Conventions Have Demonstrated the Difference They Make for the Victims of Armed Conflict,” 11 Ağustos 2024.E.T.29.8.2025. https://www.lemonde.fr/idees/article/2024/08/11/en-soixante-quinze-ans-les-conventions-de-geneve-ont-demonstre-la-difference-qu-elles-produisent-pour-les-victimes-des-conflits-armes_6276002_3232.html

²²⁰ Le Monde, “In Seventy-Five Years, the Geneva Conventions Have Demonstrated the Difference They Make for the Victims of Armed Conflict,”

²²¹ Le Monde, “In Seventy-Five Years, the Geneva Conventions Have Demonstrated the Difference They Make for the Victims of Armed Conflict,”

Bu nedenle, Cenevre Sözleşmeleri'nin canlılığını vurgulamak için taraf devletlerin periyodik raporlar hazırlaması önerilmektedir. Bu süreç, insan hakları mekanizmalarına benzer şekilde, başlangıçta gönüllü olarak başlayabilir ve nihayetinde kalıcı bir inceleme sürecine dönüşebilir. Sözleşmelerin “öldüğünü” ilan etmek, hem onların korumasından yararlananlara hem de çatışma ortamında hâlâ onlara bağlı kalmaya çalışanlara hakarettir.

2.2.1.2. İkinci Cenevre Sözleşmesi

12 Ağustos 1949 tarihinde imzalanan İkinci Cenevre Sözleşmesi, denizlerdeki silahlı kuvvetlerin yaralı, hasta ve boğulmuş üyelerinin korunmasını kapsamaktadır. Sözleşme, savaş esirlerinin korunmasını da içerir ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda bile Ortak Madde 3 uyarınca insancıl hükümleri uygulama zorunluluğu getirir. Bu kapsamda, çatışmaya doğrudan katılmayan kişiler, silahlarını bırakanlar, yaralılar, hastalar ve tutuklulara ırk, din, cinsiyet veya benzeri temellere dayalı ayırım yapılmaksızın insancıl muamele edilmesi gerekmektedir. Öldürme, sakatlama, işkence, rehin alma veya yargısız cezalandırma gibi eylemler açıkça yasaklanmıştır.

Yaralı ve hastaların toplanarak bakım altına alınması ve tarafsız insani kuruluşların, örneğin Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin yardım sunmasına izin verilmesi de zorunludur. 12. madde, silahlı kuvvet mensuplarının yanı sıra boğulmaktan kurtarılmış kişilerin de korunması gerektiğini belirtir ve tıbbi gereksinimlere göre aciliyet esasına dayalı tedavi zorunluluğu getirir.²²²

Savaşın ardından, 18. madde uyarınca taraflar, çatışma bölgelerinde yaralı, hasta ve ölüleri araştırmak, onları korumak ve kötü muameleyi önlemek için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdürler. Bu kapsamda, kuşatma altındaki bölgelerde deniz yoluyla tahliye gibi düzenlemeler yapılabilir.²²³ 21. madde ise ticari gemilerin, yatların ve tarafsız teknelerin, yardım sağladıkları takdirde özel koruma altında olacağını düzenlemektedir; bu gemiler yalnızca tarafsızlık kurallarını ihlal ettikleri durumda savaş gemilerince alıkonulabilir, aksi takdirde esir alınmaları yasaktır.²²⁴

²²² Melike Batur Yamaner, Akif Emre Öktem, Bleda Kurtarcan ve Mehmet C. Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2009), 29-30.

²²³ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 31-32.

²²⁴ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek*

2.2.1.3. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi

12 Ağustos 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, savaş esirlerine yönelik muamele standartlarını düzenleyerek, bu kişilerin insanlık onuruna uygun şekilde korunmasını amaçlamaktadır.²²⁵ Ortak Madde 3, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda bile taraf devletlerin, silahlarını bırakan askerler, yaralılar, hastalar ve çatışmaya katılmayan diğer kişiler için insancıl muamele sağlamasını zorunlu kılar.²²⁶

Bu kapsamda öldürme, işkence, rehin alma ve adil yargılama olmadan ceza verme gibi uygulamalar yasaklanmıştır. Ayrıca yaralıların ve hastaların toplanarak tedavi edilmeleri ve tarafsız kuruluşların yardım tekliflerinin kabul edilmesi öngörülmüştür.²²⁷ Dördüncü madde, savaş esirinin tanımını ayrıntılı olarak sunar; sadece düzenli silahlı kuvvetler mensupları değil, aynı zamanda belirli kriterleri karşılayan milisler, gönüllü birlikler ve örgütlü direniş hareketi üyeleri de savaş esiri sayılır.²²⁸

Bu kişiler, ayırt edici işaret taşımaları, açıkça silah bulundurmaları ve savaş hukukuna uymaları halinde söz konusu statüden yararlanabilirler. 13. madde, savaş esirlerine yönelik her türlü kötü muamelenin yasak olduğunu, özellikle fiziksel cezalar, bilimsel deneyler veya intikam eylemleri gibi uygulamaların ciddi ihlal teşkil ettiğini vurgular.²²⁹ Esirlerin sorgulanmasında, yalnızca kimliklerine dair temel bilgilerin alınabileceği ve işkence ya da baskı yoluyla bilgi elde edilmesinin yasak olduğu 17. maddede açıkça belirtilmiştir.²³⁰

21. maddeye göre ise, esirlerin hareket özgürlüğü yalnızca sağlık ve güvenlik gerekçesiyle sınırlanabilir. 34. madde, savaş esirlerinin dini özgürlüklerini garanti altına

Protokolleri, 33.

²²⁵ Üçüncü Cenevre Sözleşmesi (1949), Savaş Esirlerinin Muamelesine İlişkin, 12 Ağustos 1949. E.T.12.5.2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf

²²⁶ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 50.

²²⁷ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 55.

²²⁸ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 50-52.

²²⁹ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 55.

²³⁰ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 56.

alır ve ibadet hakkının tanınmasını zorunlu kılar. Çalıştırılmalarına ilişkin düzenlemeler ise 49. ve 50. maddelerde yer alır. Bu maddelere göre, esirler yalnızca fiziksel kapasiteleri ve insan onuruyla bağdaşır biçimde askeri olmayan işlerde çalıştırılabilirler; tarım ve hizmet sektörü işleri bu kapsamdadır, ancak askeri amaç güden faaliyetlerde zorla çalıştırılmaları yasaktır.²³¹ 129 ve 130. maddeler, taraf devletlerin ağır ihlalleri yargılama yükümlülüğünü ortaya koyar; bu tür ihlaller arasında işkence, biyolojik deneyler, kasıtlı öldürme ve adil yargılanma hakkının ihlali yer alır.²³²

2.2.1.4. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi

12 Ağustos 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik en kapsamlı uluslararası düzenlemelerden biridir. Sözleşme, savaş zamanlarında sivillerin haklarını güvence altına almayı amaçlamakta olup, savaşın insani yüzünü korumayı hedefler. Özellikle, sivillere karşı işlenen kasıtlı öldürme, işkence, yasadışı sürgün, hukuksuz tutuklama gibi fiiller “ciddi ihlaller” olarak tanımlanmış ve bu tür ihlallerin cezalandırılması için taraf devletlerin sorumluluğu belirlenmiştir.²³³

Ayrıca, toplu cezalandırma, terör eylemleri ve başkalarının işlediği suçlardan dolayı bireylerin sorumlu tutulması kesin şekilde yasaklanmıştır.²³⁴ Sözleşme, aynı zamanda çocukların korunması, kadınların onuruna saygı ve işgal altındaki topraklarda zorla yer değiştirme yasağı gibi özel koruyucu hükümler getirmiştir.²³⁵ Bu yönleriyle Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, yalnızca uluslararası insancıl hukukun gelişimine katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda devletlerin yükümlülüklerini netleştirerek sivillerin korunmasını güvence altına alır.

2.2.1.5. Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol I (1977)

1977 tarihli Cenevre I No.lu Ek Protokol, uluslararası silahlı çatışmalarda

²³¹ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 68.

²³² Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* 100-101.

²³³ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* ,171.

²³⁴ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 132.

²³⁵ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* ,131.

mağdurların korunmasını güçlendirmeyi amaçlayan temel bir hukuk belgesidir.²³⁶ Bu Protokol, yalnızca savaş esnasında sivillerin ve savaş esirlerinin korunmasını sağlamakta kalmaz, aynı zamanda taraf devletlerin yükümlülüklerini netleştirerek hesap verebilirliği artırır.²³⁷

Örneğin, Madde 11, tıbbi deneyler ve organ nakli gibi müdahalelerin yasaklanmasını öngörerek savaş esnasında insan onurunun korunmasına katkı sağlar.²³⁸

Madde 48 ve 51, siviller ile savaşçıların ayrımını zorunlu kılarak askeri operasyonların yalnızca meşru hedeflere yöneltilmesini şart koşmakta ve doğrudan sivillere yönelik saldırıları ciddi ihlal olarak nitelendirmektedir.²³⁹ Madde 54 ise sivillerin aç bırakılmasını ve hayatta kalmalarını sağlayan kaynaklara saldırıyı yasaklayarak insani yardımın güvence altına alınmasını sağlar.²⁴⁰

Madde 75, her durumda insan onuruna uygun muamele ilkesini vurgularken, cinayet ve işkence gibi eylemleri kesin olarak yasaklar.²⁴¹ Ayrıca Madde 86, üst düzey yetkililerin astlarının ihlallerinden haberdar olmalarına rağmen gerekli önlemleri almamaları durumunda sorumluluktan kaçamayacaklarını belirterek, uluslararası insancıl hukukta hesap verebilirliği ve sorumluluğu güçlendirir.²⁴² Bu yönleriyle Protokol, sadece düzenleyici bir çerçeve sunmakla kalmaz; aynı zamanda uluslararası çatışmalarda sivillerin korunması ve ihlallerin önlenmesi açısından önemli bir analitik rehber işlevi görür.

2.2.1.6. Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol 2 (1977)

1977 tarihli 2. Cenevre Ek Protokolü, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda mağdurların korunmasını güçlendirmek amacıyla hazırlanmış olup, sadece

²³⁶ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol I), Madde 11. E.T.12.5.2025. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.34_AP-I-EN.pdf

²³⁷ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol I), Madde 11.

²³⁸ Yamaner, Öktem, Kurtarıcan ve Uzun, "12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri", 187-188.

²³⁹ Yamaner, Öktem, Kurtarıcan ve Uzun, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ,212-213.

²⁴⁰ Yamaner, Öktem, Kurtarıcan ve Uzun, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ,215-216.

²⁴¹ Yamaner, Öktem, Kurtarıcan ve Uzun, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri 232-233.

²⁴² Yamaner, Öktem, Kurtarıcan ve Uzun, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri , 242-243.

hukukî metinlerden ibaret olmaktan öte, uygulamada sorumluluk ve hesap verebilirliği teşvik eden bir çerçeve sunmaktadır.²⁴³

Örneğin, 6. madde, adil yargılanma ilkesini ve bireysel cezai sorumluluğu güvence altına alarak, keyfi veya geriye dönük cezalandırmaların önüne geçilmesini sağlar.²⁴⁴

Bu durum, uluslararası ceza hukukunda devletlerin ve bireylerin sorumluluğunu netleştirmekte, aynı zamanda savaş suçlarının caydırıcı etkisini artırmaktadır. 11. madde, tıbbi birimler ve nakil araçlarının korunmasını sağlayarak sivillerin temel yaşam haklarının güvence altına alınmasını amaçlar;²⁴⁵ bu, savaş hukukunda insancıl değerlerin uygulanabilirliğini somutlaştırmaktadır.

13. madde ise, sivillerin çatışmalara doğrudan katılmadıkları sürece hedef alınamayacağını belirterek, sivillere yönelik saldırıları yasaklar ve sivillerin korunması için net bir standart sunar.²⁴⁶ Bu hükümler, yalnızca bireylerin korunmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda taraf devletlerin yükümlülüklerini somutlaştırır ve ihlaller karşısında uluslararası sorumluluğun temelini oluşturur. Sonuç olarak, Protokol, uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliğini artıran, savaş esnasında sivillerin korunmasını güçlendiren ve devletlerin ihlallere karşı hesap verebilirliğini artıran kritik bir normatif araç olarak değerlendirilebilir.

2.2.2. Roma Statüsü

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Roma Statüsü ile kurulan kalıcı bir uluslararası yargı organı olmakla birlikte, uluslararası toplumun en ciddi suçlara karşı ortak tepki mekanizması ihtiyacının karşılığıdır.²⁴⁷

Statü'nün (1998 kabul, 2002 yürürlüğe girdiği) 8. maddesi, savaş suçlarının

²⁴³ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol II), Madde 6. E.T.11.5.2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.35_AP-II-EN.pdf

²⁴⁴ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 270-271.

²⁴⁵ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 272-273.

²⁴⁶ Yamaner, Öktem, Kurtarcan ve Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 273.

²⁴⁷ Uğur.Bayılloğlu, *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye*. (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 56, sy. 1 Mart 2007), 53-54.

kapsamını belirlemesi bakımından merkezi bir rol oynar; bu madde uyarınca hem uluslararası hem de uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda işlenen kasıtlı öldürme, işkence, insanlık dışı muamele, sivillere zorla açlık çektirme ve ayırım gözetmeksizin sivil hedeflere saldırı gibi fiiller savaş suçu kapsamına alınır.²⁴⁸

Bu düzenlemeler, savaş suçlarına karşı küresel düzeyde hesap verebilirlik mekanizmasının temel taşlarını oluşturmalarının yanı sıra, ulusal düzeyde yetersiz kalan adalet sistemlerinde tamamlayıcı bir işlev görmektedir. UCM'nin yapısı, Nuremberg'den bu yana gelişen uluslararası ceza hukuku normlarını kurumsallaştırarak, bireysel cezai sorumluluğu evrensel bir norm haline getirmiştir.²⁴⁹

2.2.3. Diğer Anlaşmalar

2.2.3.1. Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (1972)

1972 yılında kabul edilen Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (BSS) ve 1993 yılında yürürlüğe giren Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (KSS), sadece belirli tür silahların kullanımını yasaklamakla kalmamış, uluslararası insancıl hukuk ve savaş hukukunun gelişimine doğrudan katkıda bulunmuştur.²⁵⁰

Soğuk Savaş dönemi, devletlerin savaş yöntemlerini seçme hakkının sınırsız olmadığını ve uluslararası toplumun silahsızlanma alanında düzenlemeler yapma ihtiyacını ortaya koymuştur. 1925 Cenevre Protokolü, kimyasal ve boğucu gazların kullanımını yasaklamış, 1972 Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (BSS) ve 1993 Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (KSS) ile yasaklar geliştirilmiş ve biyolojik ile kimyasal silahların üretimi, depolanması ve kullanımı engellenmiştir.

Bu düzenlemeler, devletlerin askeri taktik seçimlerinde mutlak özgürlüğe sahip olmadığını ve sivillerin korunmasının uluslararası hukukta bağlayıcı bir standart olduğunu pekiştirmiştir. Ayrıca, sözleşmeler ulusal yargı sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda savaş suçlarının cezasız kalmamasına katkı sağlamış ve uluslararası ceza

²⁴⁸ Mustafa Uçar, "1998 Tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün Konu Bakımından Yargı Yetkisine İlişkin Hükümlerinin Kimyasal Silahlar Açısından Yorumlanması," *Türk-Alman Hukuk Fakültesi Dergisi* (2022), 215.

²⁴⁹ Arda Özkan, "21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar," *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12 (Nisan 2016), 178.

²⁵⁰ Birleşmiş Milletler Silahsızlanma İşleri Ofisi, Biyolojik Silahlar Sözleşmesi, E.T.14.5.2025, <https://disarmament.unoda.org/biological-weapons/>

hukukunun gelişimi ile bireylerin sorumluluğunu güçlendirmiştir.²⁵¹

2.2.3.2. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme

1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ilk kapsamlı insan hakları sözleşmesi olarak, uluslararası toplumun bir daha soykırımın yaşanmaması yönündeki kararlılığını hukuki çerçeveye oturtmuştur.²⁵² Bu sözleşme, uluslararası hukukta soykırım kavramını netleştirerek failin sorumluluğunu açıkça belirleyen ilk metin olup, 2. maddede bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubun kısmen veya tamamen yok edilmesi niyetiyle gerçekleştirilen beş temel fiili sıralayarak yargılamalarda belirsizlikleri azaltmakta ve uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliğini güçlendirmektedir.

3. ve 4. maddeler, suça katılımın veya teşvikin cezalandırılabilir olduğunu ve failin statüsünün sorumluluğu değiştirmedığını vurgulayarak bireysel sorumluluk ilkesini uluslararası düzeyde pekiştirmektedir. 5. ve 6. maddeler, taraf devletlere iç hukukta gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğü getirip, suçluların hem ulusal hem uluslararası mahkemelerde yargılanabilmesini sağlamaktadır. Ayrıca 9. madde, taraf devletler arasındaki ihtilafların Uluslararası Adalet Divanı'na taşınabilmesini öngörerek uluslararası denetim ve hesap verebilirlik mekanizmasını güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, sözleşme yalnızca soykırımın tanımını ve cezalandırılmasını belirlemekle kalmayıp, uluslararası yargı süreçlerinin etkinliğini ve devletlerin hukuki sorumluluğunu pekiştirerek cezasızlık riskini minimize etmektedir.

2.2.3.3. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme

İşkenceye Karşı Sözleşme , Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme,

²⁵¹ Jean Pascal Zanders, *Biological and Chemical Weapons and the Prospective Disarmament Process in the Middle East: Background Paper, Second EU Non-Proliferation Consortium Seminar to Promote Confidence Building and in Support of a Process Aimed at Establishing a Zone Free of WMD and Means of Delivery in the Middle East* (Brüksel, 5–6 Kasım 2012), 4–6.

²⁵² Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, 9 Aralık 1948 tarihli 260 A (III) sayılı Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve imza, onay veya katılım için sunulmuştur. Yürürlüğe giriş tarihi: XIII. Madde uyarınca 12 Ocak 1951. E.T.14.5.2025. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

uluslararası hukukta işkenceyi ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleleri önlemeye yönelik hukuki bağlayıcılığı olan temel evrensel çerçeveyi sunmaktadır.²⁵³

2. Maddeye göre, işkence hiçbir koşul altında meşrulaştırılamaz; savaş, olağanüstü hâl veya kamu otoritesinden gelen emirler bile mazeret olarak kabul edilemez. Uluslararası Adalet Divanı da bu maddenin, devletlere işkenceyi önleme konusunda geniş kapsamlı bir görev yüklediğini ve bu görevin, önlenecik eylemlerin niteliğine bağılı olarak farklı araçlarla yerine getirilebileceğini belirtmiştir. Komite, önleme görevlerinin durağan olmadığını ve etkili önlemlerle ilgili anlayışının sürekli evrim içinde olduğunu vurgulamıştır.

Devletlerin yükümlölükleri, 4. ve 5. maddelerde net bir şekilde ortaya konmuştur. Buna göre, taraf devletler işkenceyi ulusal hukuklarında suç olarak tanımlamak ve failler ile suçun işlenmesine yardım edenleri cezalandırmak zorundadır. Ayrıca, cezai yargı yetkisi hem faile hem de mağdura göre tesis edilmelidir.

7. madde ise, fail iade edilmemişse, devletin kendi iç hukukuna göre yargılama başlatmasını ve adil yargılama ilkelerine uygun yürütmesini öngörür.

Sözleşme'nin 17. maddesi ile İşkenceyi Önleme Komitesi kurulmuş ve insan hakları alanında yüksek ahlaki niteliklere sahip 10 bağımsız uzmandan oluşacak şekilde yapılandırılmıştır.

Bu uzmanlar, taraf devletlerin adayları arasından gizli oylama ile seçilir; coğrafi dağılım ve hukuki yeterlilik dikkate alınır. Komite üyeleri dört yıllığına görev yapar ve yeniden seçilebilir. Görev süresince ortaya çıkan masraflar taraf devletlerce karşılanır.

Bu yapı ve düzenlemeler, uluslararası işkenceyi önleme mekanizmasının hem teorik hem de pratik boyutlarını ortaya koymakta, devletlerin yükümlölüklerini somut ve uygulanabilir bir şekilde tesis etmektedir.

2.2.3.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHDS), çocuk

²⁵³ Elif Şimşek, çev., *Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü (İşkenceyi Önleme Kılavuzu)* (Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2007), 74.

haklarının uluslararası düzeyde korunmasında kapsamlı bir çerçeve sunmasına rağmen, uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Sözleşme, taraf devletlerin çocuk haklarına bağlılıklarını ortaya koymakta ve uluslararası hukukta çocukların korunması için normatif bir temel sağlamaktadır. Bununla birlikte, özellikle silahlı çatışma, doğal afet ve yoksulluk gibi olağanüstü durumlarda çocukların korunmasının sürekliliği büyük ölçüde devletlerin kaynak ve kapasitesine bağlıdır.²⁵⁴

Madde 38, taraf devletlere çocukların silahlı çatışmalara katılımını önleme yükümlülüğü getirmekte, ancak pratikte bu yükümlülüğün uygulanabilirliği farklı çatışma bölgelerinde sınırlı kalabilmektedir. Bu durum, BMÇHDS'nin etkinliği ile ilgili eleştirel bir tartışma alanı oluşturmaktadır.²⁵⁵

Benzer şekilde, Madde 39 çocukların fiziksel ve psikolojik rehabilitasyonunu ve topluma yeniden entegrasyonunu düzenlemekte, ancak bu süreçlerin tıbbi, sosyal, eğitsel ve psikolojik boyutlarıyla bütüncül şekilde yürütülmesi, devletlerin kapasitesi ve uluslararası iş birliği ile doğrudan ilişkilidir.²⁵⁶

Analitik açıdan bakıldığında, BMÇHDS hem normatif bir çerçeve sunmakta hem de uygulamada devletlerin yükümlülüklerinin sınırlarını ortaya koymaktadır. Sözleşmenin etkin uygulanabilirliği, ulusal hukuk sistemine aktarımı, kaynakların tahsisi ve uygulamada karşılaşılan sosyo-politik engeller gibi faktörlere bağlıdır. Bu bağlamda, çocuk haklarının korunması sadece hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda devletlerin idari kapasitesine ve uluslararası toplumun iş birliğine dayalı bir süreç olarak değerlendirilmelidir.²⁵⁷

2.2.3.5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokoller: Kapsamı, Hukuki Niteliği ve Uygulama Mekanizmaları

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), çocuk haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan temel

²⁵⁴ Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Önsöz. E.T.15.5.2025.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

²⁵⁵ UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Genel Bakış, 2007.UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Genel Bakış, 2007.

²⁵⁶ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı: Anne Baba, Öğretmen ve Medya Çalışanları İçin* (Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, İstanbul, Şubat 2011), 76.

²⁵⁷ Laura Lundy, Ursula Kilkelly, Bronagh Byrne ve Jason Kang, *The UN Convention on the Rights of the Child: A Study of Legal Implementation in 12 Countries* (Queen's University of Belfast, 2012), 18.

belgelerden biridir. Ancak zamanla ortaya çıkan yeni tehditler, bu sözleşmenin bazı yönlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, sözleşmeye üç ayrı ihtiyari protokol eklenmiştir. Bu protokoller, çocukların silahlı çatışmalara katılımının sınırlandırılması, çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisinin önlenmesi ile çocukların bireysel şikâyet mekanizmaları aracılığıyla haklarını arayabilmesini temin etmeyi amaçlamaktadır.

İhtiyari protokoller, taraf devletlere ek yükümlülükler getiren ve bağımsız birer sözleşme niteliğinde olan metinlerdir. Taraf devletler, bu protokolleri imzalamak veya onaylamak konusunda serbesttirler. Ancak onayladıkları takdirde içerdiği hükümler bağlayıcı hale gelir. Protokoller, hem Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin uygulanmasını güçlendirmek hem de çağdaş tehditler karşısında çocukların korunmasını artırmak amacı taşır.²⁵⁸

2000 yılında BM Genel Kurulu, iki önemli protokolü kabul etmiştir. Bunlardan ilki, Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımı ile İlgili İhtiyari Protokol'dür. Bu protokol, çocukların silahlı çatışmalara doğrudan katılımını önlemeyi amaçlamakta ve devletlere, 18 yaşından küçük çocukların askeri operasyonlara katılmaması için tüm gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir. Ayrıca, gönüllü askerlik için asgari yaş sınırının yükseltilmesi tavsiye edilmiştir.²⁵⁹ Protokol, silahlı grupların çocukları zorla askere almasının açıkça yasaklandığını belirtmekte ve taraf devletlere bu ihlallere karşı etkin yasal önlemler alma sorumluluğu yüklemektedir.²⁶⁰

İkinci protokol ise Çocukların Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'dür. Bu protokol, çocukların ticari cinsel istismardan korunmasını hedefler. Devletlere, çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisinin suç haline getirilmesi, bu suçları işleyenlerin cezalandırılması, mağdurların rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılması gibi sorumluluklar yüklemektedir.²⁶¹ Protokol, zorla

²⁵⁸ UNICEF. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokoller. E.T.15.5.2025

<https://www.unicef.org/child-rights-convention/strengthening-convention-optional-protocols>

²⁵⁹ Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol, 2000, Madde 1-3. E.T.15.5.2025

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&clang=en

²⁶⁰ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokolü, Madde 4.

²⁶¹ Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari

çalıştırma, yasa dışı evlat edinme, organ ticareti gibi uygulamaları da çocukların satışı kapsamında değerlendirmekte ve bu tür uygulamalara karşı ulusal ve uluslararası düzeyde etkin mücadele mekanizmalarının geliştirilmesini teşvik etmektedir.²⁶²

2014 yılında kabul edilen üçüncü protokol, Çocukların Bireysel Başvuru Hakkına İlişkin İhtiyari Protokol'dür. Bu protokol sayesinde taraf devletlerdeki çocuklar, iç hukuk yolları tükendiğinde, Çocuk Hakları Komitesine bireysel başvuru yapabilme imkânına sahip olmuştur. Komite, alınan başvuruları değerlendirerek ilgili devlete tavsiyelerde bulunabilmektedir. Bu mekanizma, çocukların etkin bir şekilde hak arayabilmeleri açısından önemli bir ilerleme olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, taraf devletler protokolün 12. ve 13. maddelerinde belirtilen koşulları kabul ettikleri takdirde, Komite devletler arası başvuruları da değerlendirebilmektedir.²⁶³

Bu protokoller, çocukların silahlı çatışmalar, cinsel istismar ve adalete erişim gibi temel alanlarda daha etkili bir şekilde korunmasına katkı sağlamış; devletlerin çocuk haklarını gözeten politikalar üretmesini teşvik etmiştir. Uluslararası toplum açısından bakıldığında, ihtiyari protokoller, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin uygulanmasını destekleyici nitelikte tamamlayıcı hukuki araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Protokol, 2000, Madde 1-3

²⁶² Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol, Madde 2.

²⁶³ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye İlişkin İletişim Prosedürü Hakkında İhtiyari Protokol, 2011, Maddeler 5-10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ÇATIŞMALAR VE SAVAŞ SUÇLARI FİLİSTİN VE DOĞU TÜRKİSTAN (UYGUR TÜRKLERİ) ÖRNEĞİ

Çin'deki Uygur azınlığı, uluslararası hukuk açısından önemli bir tartışma konusu oluşturan kapsamlı insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. Bir milyondan fazla Uygur, “yeniden eğitim kampları” adı verilen tesislerde zorla gözetim altında tutulmakta; burada işkenceye uğramakta, zorla çalıştırılmakta ve dini ile kültürel haklarından mahrum bırakılmaktadır. Bu uygulamalar, yalnızca bireysel hak ihlalleri olarak değil, devlet politikası çerçevesinde sistematik ve yaygın bir saldırı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, söz konusu fiillerin Roma Statüsü'nün 7. maddesi uyarınca insanlığa karşı suç teşkil etme potansiyeli bulunmaktadır.

Uygur azınlığı, ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmakta ve bu durum uluslararası hukuk açısından önemli bir analiz konusudur. Uygur hak savunucuları, 2019 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetki alanını genişleten karar çerçevesinde adalet talep etmektedir. Çin Roma Statüsü'ne taraf olmasa da, bazı suçlar Roma Statüsü'ne taraf ülkelerde işlenmiştir. Aralık 2020'de savcılık, yeterli delil toplanana kadar soruşturmayı ertelemiş, ancak Bangladeş'teki suçlar nedeniyle soruşturma açılmasına izin vermiştir. Bu süreç, Uygurlar için önemli bir hukuki fırsat sunmaktadır.

Buna karşılık, uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliği sınırlıdır. Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokoller, olayların silahlı çatışma bağlamında gerçekleşmesini şart koşar. Uluslararası toplum Doğu Türkistan'daki çatışmayı tanımamakta, Çin ise uygulamaları iç güvenlik önlemleri olarak değerlendirmektedir. Bu durum, insan hakları hukuku ile çatışma hukuku arasındaki farkları gösterir ve hukuki sorumluluk açısından

hem fırsatlar hem engeller yaratır.²⁶⁴

Aynı raporda, söz konusu uygulamaların sistematik olarak ve devlet politikası çerçevesinde yürütüldüğü belirtilmiş; zorla kaybetmeler, cinsel şiddet, zorla doğum kontrolü ve çocukların ailelerinden koparılması gibi ihlaller belgelenmiştir. Buna karşılık, uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliği bazı engellerle sınırlıdır. Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokollerinin kapsamına girebilmesi için söz konusu olayların bir silahlı çatışma bağlamında gerçekleşmesi gerekir. Ancak uluslararası toplum, Doğu Türkistan’da uluslararası veya iç çatışmayı resmen tanımamış ve Çin de bu uygulamaları iç güvenlik önlemleri kapsamında değerlendirmektedir. Bu durum, insan hakları hukuku ile çatışma hukuku arasındaki uygulama farklarını ön plana çıkarmaktadır.²⁶⁵

Bu bağlamda, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi insan hakları sözleşmeleri, ihlallerin denetlenebilirliği açısından bir araç sağlarken, doğrudan savaş suçları rejimini işletmek açısından yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, Uygurlar için hukuki sorumluluk ve hesap verebilirlik açısından hem fırsatlar hem de sınırlılıklar vardır. Sonuç olarak, mevcut uygulamalar uluslararası hukuk perspektifinden analitik bir değerlendirmeye tabi tutulabilir, ancak uygulanabilirlik bakımından hukuki çerçeveler arasında dikkatli bir ayırım yapmak gerekmektedir.²⁶⁶

3.1. Filistin

Filistin-İsrail çatışması, modern uluslararası hukukta en karmaşık ve uzun süredir çözülmemiş anlaşmazlıklardan biri olarak kabul edilmektedir ve siyaset ile uluslararası hukuk ve insan hakları arasında karmaşık bir etkileşim içermektedir. 1967’de başlayan İsrail işgali, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs dahil olmak üzere, Filistinlilerin temel haklarının sürekli ihlali ile sonuçlanmıştır; bu ihlaller, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, zorla yerinden edilmeler, konut ve altyapının tahribi ve

²⁶⁴ Alex Fox, “China’s Crimes Against Humanity Upon the Uyghur People Under the Rome Statute of the International Criminal Court,” *Loyola University Chicago International Law Review* (2022), 131.

²⁶⁵Uluslararası Kızılhaç Komitesi, “‘Silahlı çatışma’ terimi uluslararası insancıl hukukta nasıl tanımlanıyor?” görüş yazısı, Mart 2008.E.T.15.5.2025.

<https://www.icrc.org/en/document/icrc-opinion-paper-how-term-armed-conflict-defined-international-humanitarian-law>

²⁶⁶ *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*, 16 Aralık 1966, yürürlük tarihi 23 Mart 1976. E.T.15.5.2025

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

temel hizmetlere erişimin engellenmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Bu durum, uluslararası toplumun yalnızca sembolik kınamalarla yetinmemesi, işgalin yol açtığı hukuki sorunları derinlemesine anlaması ve İsrail'in, doğrudan askeri varlığı olmasa dahi, etkili kontrolü sebebiyle işgal gücü olarak sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini göstermektedir.²⁶⁷

Diğer uluslararası çatışmalarda elde edilen deneyimler, Filistin-İsrail çatışmasına sürdürülebilir çözümler geliştirme açısından önemli dersler sunmaktadır. Balkanlar, Afrika ve Orta Amerika gibi bölgelerdeki krizler, barış anlaşmalarında uluslararası hukuki çerçevelerin dahil edilmesinin, anlaşmaların kalıcılığı açısından belirleyici olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda azınlık haklarının korunması, mültecilerin geri dönüşü, yetkililerin hesap verebilirliği, sivil ve siyasi hakların garanti altına alınması gibi unsurlar kritik rol oynamaktadır. Benzer şekilde, Filistin-İsrail çatışmasına adil ve kalıcı bir çözüm, Filistinlilerin tanınmış hakları üzerine inşa edilmeli; bu haklar arasında kendi kaderini tayin hakkı, bölgesel güvenlik, yasa dışı yerleşimlerin durdurulması ve mültecilerin haklarının güvence altına alınması yer almalıdır.²⁶⁸

Ayrıca, özellikle 2023 yılında gerçekleştirilen “Demir Kılıç” operasyonu gibi Gazze'deki askerî harekâtlar, uluslararası hukuk bağlamında ciddi karmaşıklıklar ortaya koymaktadır. Bu operasyonlar yalnızca roket atışlarıyla sınırlı kalmamış, geniş çaplı sivil hedeflere saldırılar, altyapının tahribi ve kitlesel yer değiştirmelerle sonuçlanmıştır; bu durum, askeri güç kullanımı, sivillerin korunması ve uluslararası mahkemelerde hesap verebilirlik konularında kritik sorular ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, çatışmanın hukuki değerlendirmesi, işgalin sivil yaşam üzerindeki etkilerini ve uluslararası hukukun getirdiği yükümlülükleri bütüncül bir şekilde ele almalıdır.²⁶⁹

Analitik açıdan, kalıcı çözümler için işgal ve devam eden çatışma bağlamında uluslararası hukuk ile insan hakları arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirmek gerekir. Bu, birey ve toplulukların haklarını, kendi kaderini tayin hakkını ve sivil halkın

²⁶⁷ *The Legality of the Israeli Occupation of the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem (Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People; Irish Centre for Human Rights, National University of Ireland Galway, 2023), 6.*

²⁶⁸ Susan M. Akram, Michael Dumper, Michael Lynk, and Iain Scobbie, *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A Rights-Based Approach to Middle East Peace*, (Routledge, USA & Canada, 2011), 2-3.

²⁶⁹ Raphaël van Steenberghe, “The Armed Conflict in Gaza, and Its Complexity under International Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello, and International Justice,” *Leiden Journal of International Law* (2024), 985–986.

korunmasını güvence altına alacak mekanizmaları içerir. Hak temelli bir yaklaşım, taraflar arasındaki güveni yeniden inşa etmek, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde sürdürülebilir barış sağlamak ve insan hakları ihlallerine son vermek için gerekli zeminleri sunar.

3.1.1. Filistin Nakbası

1948 Filistin Nakba'sı, yalnızca tarihî bir trajedi değil, aynı zamanda uluslararası hukuk açısından derin bir krizdir. Yüzbinlerce Filistinlinin zorla topraklarından göç ettirilmesi, mülkiyet haklarının ihlali ve köylerin sistematik olarak yok edilmesi, Roma Statüsü kapsamında tanımlanan zorla nüfus transferi ve mülkiyetin el konulması suçlarıyla benzerlik göstermektedir. İsrail devletinin, Filistin halkının tarihî ve hukuki hakları pahasına kurulmuş olması, kendi kaderini tayin hakkının açık bir ihlali niteliğindedir. Bu durum, yalnızca geçmişte yaşanmış bir insanlık dramı değil, günümüzde devam eden bir uluslararası hukuki sorumluluk meselesidir. Zira mültecilerin dönüş hakkının reddi, Cenevre Sözleşmeleri'nin 49. maddesi ile açık bir şekilde çelişmektedir.

3.1.1.1. Nakba ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı

1948 Filistin Nakba'sı, uluslararası hukukun etkinliği ve uygulanabilirliğini test eden kritik bir dönemeçtir; aynı zamanda Filistin meselesi, Avrupa'nın "Orient" kavramı ve uluslararası haklar bağlamında tarihî, politik ve kültürel olarak tartışmalı, uzun süredir devam eden ve karmaşık bir konudur. Bu durum, haklar, tanınma ve uluslararası hukuk konularını kapsayan bir sorunsal olarak Filistin'in tartışmalı statüsünü ortaya koymaktadır.

Bu çift perspektif, hem 1948'de yaşanan tarihî adaletsizlikleri hem de Filistin hakları üzerindeki devam eden hukuki ve siyasi mücadeleleri vurgular.²⁷⁰

Bu olay, yalnızca yüzbinlerce Filistinlinin zorla yerlerinden edilmesi ve mülksüzleştirilmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda onların temel insan haklarının sistematik olarak ihlal edilmesiyle uluslararası hukuk ve düzenin etkinliğine dair ciddi bir sınav teşkil etmiştir. Zorla göç ettirme, mülkiyetin gasp edilmesi ve temel haklardan

²⁷⁰ Edward W. Said, *The Question of Palestine* (Vintage Books, A Division of Random House, New York, 1979), 4–5.

mahrum bırakılma, sadece bireysel mağduriyetler yaratmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplumun insan haklarını koruma kapasitesinin ne denli sınırlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Özellikle, bu süreçte alınan Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanmaması veya geç uygulanması, hukukun devletler karşısında ne kadar güçsüz kaldığını ve normatif düzenin siyasi güç dengelerine bağlı olarak selektif bir şekilde işlediğini göstermektedir.

Dolayısıyla, 1948 Nakba'sı, sadece tarihsel bir trajedi değil; aynı zamanda uluslararası hukuk normlarının, özellikle de insanların temel haklarını koruma mekanizmalarının eksikliklerini ve sınırlılıklarını açığa çıkaran önemli bir olaydır. Bu durum, uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığında, devletlerin sorumluluğu, hakların uygulanabilirliği ve normatif ilkelerin pratikteki sınırları hakkında kapsamlı bir analiz yapılmasını zorunlu kılmaktadır.²⁷¹

Özellikle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı 194 sayılı karar, mültecilerin geri dönüş hakkını açıkça tanımasına rağmen, bu hakkın uygulanmaması uluslararası hukukta bağlayıcılık sorununun ne denli ciddi olduğunu ortaya koymaktadır.

Nakba, sadece bir insani trajedi olarak değil, aynı zamanda uluslararası hukukun normatif ilkelerinin ihlal edildiği bir vaka olarak incelenmelidir. Olay, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin açık ihlali anlamına gelmektedir; zira Filistin halkı, bağımsızlık ve kendi siyasi statüsünü belirleme hakkından yoksun bırakılmıştır.²⁷²

Bu bağlamda, Filistinlilerin yerlerinden edilmesi, 1907 Lahey Sözleşmesi ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin öngördüğü işgal hukuku ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Zira bu belgeler, sivillerin zorla yerinden edilmesini kesin olarak yasaklamaktadır.²⁷³

Bununla birlikte, uluslararası toplumun bu ihlaller karşısındaki sessizliği ve etkisizliği dikkat çekicidir. BM'nin aldığı kararların uygulanmaması, uluslararası hukukun devletler arası güç dengelerine bağlı olarak selektif bir şekilde işletildiğini göstermektedir.

²⁷¹ Ilan Pappé, *The Ethnic Cleansing of Palestine*, (Oneworld Publications, Oxford, 2006).4-6.

²⁷² Susan M. Akram, Michael Dumper, Michael Lynk, and Iain Scobbie, *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A Rights-Based Approach to Middle East Peace*, (Routledge, USA & Canada, 2011), 22-23.

²⁷³ Dördüncü Cenevre Sözleşmesi (1949), Madde 49.

Filistin meselesi, uluslararası hukuk çerçevesinde çözüm bekleyen uzun süredir devam eden bir sorundur ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı ciddi şekilde ihlal edilmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları, Filistin halkının bağımsız bir devlet kurma ve kendi topraklarında egemenlik hakkına sahip olduğunu açıkça tanımaktadır; ancak Güvenlik Konseyi'nde uygulanan veto mekanizması ve uluslararası siyasi blokajlar, Filistin'in bu haklarını fiilen kullanmasını engellemektedir. İsrail'in işgali ve yerleşim politikaları, 1948'den bu yana Filistin halkının dış müdahaleden bağımsız olarak kendi devletini kurma ve haklarını gerçekleştirme hakkını kısıtlamış, uluslararası toplumun kararları ise çoğunlukla uygulanamamıştır.

Bu durum hem hukuki hem de siyasi açıdan Filistin meselesinin çözümünü zorlaştırmakta ve uluslararası hukukun etkinliği ile uygulanabilirliği üzerinde ciddi bir sınav teşkil etmektedir.²⁷⁴

Dolayısıyla, Nakba'nın sonuçları sadece 1948 yılıyla sınırlı kalmamış; aksine, bugün hâlâ devam eden mültecilik sorunu, statü belirsizliği ve sistematik insan hakları ihlalleri biçiminde güncelliğini korumaktadır. Filistinli mültecilerin bir kısmı hâlâ geçici kamplarda yaşamakta, vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmakta ve uluslararası korumadan yeterince faydalanamamaktadır. Bu durum, uluslararası toplumun geçmişten bugüne kadar etkin bir çözüm üretmediğini ve uluslararası hukukun uygulanabilirliğinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle mültecilerin geri dönüş hakkının tanınmasına rağmen fiilen uygulanamaması, hukuki normlar ile uluslararası kararların siyasi irade eksikliği nedeniyle ne kadar zayıf kaldığını göstermektedir. Böylece, Nakba sadece tarihsel bir trajedi olarak değil; aynı zamanda günümüzdeki uluslararası hukuk, insan hakları ve devlet sorumluluğu tartışmaları için de kritik bir vaka teşkil etmektedir.²⁷⁵

Filistin meselesi, aynı zamanda devlet sorumluluğu doktrini açısından da önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. İsrail'in işgal politikaları, yerleşim faaliyetleri ve ilhak girişimleri, erga omnes yükümlülüklerin ihlali kapsamında değerlendirilmekte ve bu

²⁷⁴ *The Legality of the Israeli Occupation of the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, (Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People, Irish Centre for Human Rights, National University of Ireland Galway, 2023), 81-82.

²⁷⁵ *The Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, and Israel*, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi. E.T.31.8.2025. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-israel/index>

bağlamda uluslararası sorumluluk doğurmaktadır. Buna rağmen, pratikte herhangi bir yaptırım uygulanmaması, uluslararası hukukta zorlayıcı mekanizmaların yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Realist uluslararası ilişkiler teorilerinin öngördüğü gibi, hukukun devletler karşısında güçsüz kaldığını ve normatif düzenin ancak güç dengeleriyle sınırlı işlediğini teyit etmektedir.²⁷⁶

3.1.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı ile Toprak Bütünlüğü İlkesi Arasındaki Hukuki Gerilim

Uluslararası hukukta halkların kendi kaderini tayin hakkı, özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 1. maddesi ile 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin ortak 1. maddelerinde açık biçimde tanınmıştır. Bu hükümler uyarınca tüm halklar, doğal zenginliklerini serbestçe kullanma ve siyasi statülerini belirleme hakkına sahiptir. Ancak bu hakkın uygulanması, özellikle mevcut devletlerin toprak bütünlüğü ilkesiyle karşı karşıya geldiğinde, karmaşık hukuki tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Uluslararası hukuk, bir yandan halkların özgürce siyasi statülerini belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini sürdürme hakkını tanıırken, diğer yandan devletlerin egemen eşitliği ve sınırlarının dokunulmazlığı ilkelerine büyük önem atfetmektedir. Bu ikili yapı, özellikle etnik, dini veya kültürel farklılıklara sahip bölgelerdeki ayrılıkçı taleplerin ortaya çıkması durumunda, iki temel ilke arasında gerilim yaratmaktadır.²⁷⁷

Bu bağlamda, 1970 tarihli BM Genel Kurulu'nun 2625 (XXV) sayılı "Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İş birliği İlkeleri Bildirisi" önemli bir hukuki referans noktasıdır. Söz konusu kararda, halkların kendi kaderini tayin hakkının tanındığı, ancak bu hakkın kötüye kullanılarak mevcut devletlerin toprak bütünlüğünün tehdit edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, karar metni şu önemli istisnaya da yer verir: "Eğer bir devlet, etnik ya da dini bir grubu temsil etmeyen bir yönetim aracılığıyla halkın kendi kaderini tayin hakkını sistematik olarak ihlal ederse, bu durumda toprak bütünlüğü

²⁷⁶ Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. (New York: Alfred A. Knopf, 1948). 15.

²⁷⁷ Uluslararası Adalet Divanı, Kosova Bağımsızlık Bildirgesi Hakkında Danışma Görüşü, 2010, para. 11. 82-84. E.T.15.5.2025.

<https://digitallibrary.un.org/record/688916?ln=en&v=pdf>

ilkesinden yararlanamaz".²⁷⁸ Bu ifade, özellikle sömürge yönetimleri, yabancı askeri işgaller veya apartheid rejimleri altında yaşayan halkların bağımsızlık hakkını hukuken meşru kılmaktadır.

Bu çerçevede, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 2010 tarihli Kosova'nın Bağımsızlık Bildirisi hakkında verdiği danışma görüşü de dikkat çekicidir. Mahkeme, uluslararası hukukun, Kosova gibi bir halkın tek taraflı bağımsızlık ilanını açıkça yasaklayan bir hüküm içermediğini ve bu bildirinin uluslararası hukuku ihlal etmediğini belirtmiştir.²⁷⁹ Ayrıca UAD, 2004 yılında İsrail'in inşa ettiği Ayrım Duvarı hakkında verdiği danışma görüşünde, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını vurgulamış ve bu hakkın ihlal edildiğini açıkça ifade etmiştir.²⁸⁰

3.1.3. Nakba ve Zorla Göç Ettirme

1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, zorla yerinden etmeyi kişilerin yasal olarak ikamet ettikleri yerlerden, uluslararası hukukta tanınan geçerli bir hukuki gerekçe olmaksızın zorla uzaklaştırılması olarak tanımlamaktadır (Madde 7(1)(d)). Ayrıca, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesi, korunan kişilerin işgal altındaki topraklardan başka bölgelere ister bu topraklar içinde ister dışına, bireysel veya toplu olarak zorla nakledilmesini yasaklamaktadır. Ancak bu durum, yalnızca zorunlu askeri gerekçelerle istisna tutulabilir. Dolayısıyla, hukuki dayanağı olmayan her türlü zorla yerinden etme eylemi uluslararası bir suç olarak kabul edilmektedir.²⁸¹

Uluslararası insani hukuk, silahlı çatışmaları düzenleyen temel çerçevedir ve sivilleri ağır ihlallerden korumayı amaçlar. Zorla yerinden etme meselesini düzenleyen en önemli kurallar şunlardır:

²⁷⁸ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Devletler Arasında Dostluk İlişkileri ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi, A/RES/2625(XXV), 1970. E.T.15.5.2025.

https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

²⁷⁹ Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Kosova'ya İlişkin Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirgesi'nin Uluslararası Hukuka Uygunluğu, Danışma Görüşü, 2010, para. 84.

²⁸⁰ Uluslararası Adalet Divanı, İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları, Danışma Görüşü, 2004, para. 11. 115.

²⁸¹ Cenevre Sözleşmesi. (1949). Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Madde 49. 12 Ağustos 1949'da kabul edildi. Korunan kişilerin işgal altındaki topraklardan, işgal altındaki toprakların içinde veya dışında olsun, başka bölgelere zorla nakledilmesini, zorlayıcı askeri nedenler dışında yasaklar. Yasal bir gerekçe olmaksızın yapılan her türlü zorla nakil, uluslararası bir suç olarak kabul edilir. E.T.12-3-2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

1949 Cenevre Sözleşmelerinde, Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesi, sivillerin zorla yerinden edilmesini her durumda yasaklar; yalnızca geçici askeri zorunlulukların bulunduğu durumlarda istisna vardır. Aynı sözleşme'nin 147. maddesi, zorla yerinden etme eylemini ciddi bir ihlal olarak tanımlar ve faillerinin uluslararası mahkemelerde yargılanabileceği anlamına gelir.

1977 Ek Protokol, “Sivil nüfusun yerinden edilmesi savaş aracı olamaz” ifadesini içermektedir.²⁸²

Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nun (FMİB) 2023 yılı verilerine göre, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaklaşık 5,48 milyon Filistinli yaşamaktadır. Bu sayı, dünya genelinde sayıları 14,5 milyonu bulan Filistinlilerin yaklaşık %38'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Filistinlilerin %62'si kendi tarihi toprakları dışında yaşamaktadır. Bu durumun temelinde, 1948 yılında yaşanan Nakba (Büyük Felaket) ve 1967 Savaşı'na (Naksa) bağlı olarak gelişen kitlesel yerinden edilme süreçleri yatmaktadır.²⁸³

1948 yılında Siyonist silahlı gruplar tarafından Filistin köylerinde gerçekleştirilen sistematik katliamlar, yerel halkın korkutulması ve göçe zorlanması amacıyla kullanılmıştır. Deir Yasin Katliamı, bu bağlamda dönüm noktası teşkil etmekte olup, on binlerce Filistinlinin zorla topraklarını terk etmesine yol açmıştır.²⁸⁴ Bu süreç, 1950'li yılların ortalarına kadar devam etmiş ve İsrail'in genişleme politikalarının bir parçası hâline gelmiştir.

Yerinden edilen Filistinliler; Ürdün, Lübnan, Suriye, Mısır ve Irak başta olmak üzere birçok ülkeye dağılmış, ayrıca Avrupa, Kuzey Amerika ve Latin Amerika gibi bölgelerde de Filistinli diasporalar oluşmuştur. Bugün yalnızca Ürdün'de 4 milyondan fazla Filistinli yaşamaktadır.²⁸⁵

²⁸² İşgalci Gücün kendi sivil nüfusunun bir kısmını işgal ettiği topraklara nakletmesi veya işgal edilen topraklardaki nüfusun tamamının veya bir kısmının bu topraklar içinde veya dışında sürgün edilmesi veya nakledilmesi, Dördüncü Sözleşmenin 49. maddesinin ihlalidir. E.T.12.3.2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.34_AP-I-EN.pdf

²⁸³ Filistin Merkez İstatistik Bürosu, Filistin İstatistik Özeti 2023, Ramallah, 2023. E.T.15.5.2025.

<https://www.pcbs.gov.ps/default.aspx>

²⁸⁴ Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*, (Cambridge University Press, 2004), 207-223. E.T.15.5.2025.

<http://larryjhs.fastmail.fm.user.fm/The%20Birth%20of%20the%20Palestinian%20Refugee%20Problem%20Revisited.pdf>

²⁸⁵ BADIL Kaynak Merkezi, “Filistinli Mülteciler ve İç Göç Eden Kişiler Araştırması” 2016-2018, 45. E.T.15.5.2025. <https://badil.org/phocadownloadpap/badil-new/publications/survey/survey2016-2018->

Filistinli mülteci krizi esasen 1948 öncesinde, İngiliz manda yönetimi altında başladı; ancak, 1948’de yaklaşık 700.000 Filistinlinin zorla yerinden edilmesi, tarihsel olarak Nakba olarak adlandırılmıştır ve sömürgeci İsrail zihniyetinin sistematik bir yansıması olarak görülmüştür.²⁸⁶ 1967 Savaşı sonrasında da kitlesel göçler yaşanmış; bu dönemde göç edenlerin büyük kısmı Ürdün’e sığınmış ve sayılarının 250.000’i aştığı tahmin edilmektedir.²⁸⁷

Son yıllarda, İsrail’in Gazze Şeridi’ne yönelik saldırıları sonrasında zorla yerinden etme politikaları yeniden gündeme gelmiştir. 2024 yılında eski ABD Başkanı Donald Trump’ın bu yönde bazı açıklamalar yaptığı iddia edilmiştir. Trump’ın, Gazze’deki Filistinlilerin başka ülkelere kalıcı olarak yerleştirilmesini öngören bir planı desteklediği, hatta “Gazze’yi satın alma” fikrinden bahsettiği öne sürülmüştür.²⁸⁸ Ancak bu tür açıklamalar, uluslararası toplum ve Arap dünyası tarafından sert bir şekilde reddedilmiş ve Filistin topraklarının “satılık olmadığı” vurgulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hakan Fidan da yaptığı açıklamalarda, bu tür yerinden etme planlarının kabul edilemez olduğunu belirterek, Türkiye’nin Filistin halkının meşru haklarını desteklemeye devam edeceğini dile getirmiştir.²⁸⁹

Birleşmiş Milletler, sivillerin işgal altındaki topraklardan zorla yerinden edilmesini uluslararası hukuka aykırı bir uygulama olarak değerlendirmekte ve bunun “etnik temizlik” kapsamına girebileceği konusunda uyarmaktadır.²⁹⁰

Zorla yerinden edilme, Roma Statüsü’nün 7. maddesi uyarınca insanlığa karşı suç

[eng.pdf](#)

²⁸⁶ Ilan Pappé, *The Ethnic Cleansing of Palestine*, (Oneworld Publications, 2006), 91. E.T.15.5.2025. <https://yplus.ps/wp-content/uploads/2021/01/Pappe-Ilan-The-Ethnic-Cleansing-of-Palestine.pdf>

²⁸⁷ Julie Peteet, *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*, (University of Pennsylvania Press, 2005), 31. E.T.15.5.2025. <https://muse.jhu.edu/pub/56/monograph/chapter/76263/pdf>

²⁸⁸ Middle East Monitor, “Trump planı Gazze sakinlerinin yurtdışına nakledilmesini öneriyor”, 5 Şubat 2025. E.T.15.5.2025.

<https://www.middleeastmonitor.com/20250205-trump-us-will-take-over-the-gaza-strip/>

²⁸⁹ Dışişleri Bakanı Fidan: Gazze halkını denklem dışı bırakmaya çalışan bütün inisiyatiflere karşıyız

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, ABD Başkanı Donald Trump’ın Gazze planına ilişkin, “Ne bölgenin ne bizim kabul edebileceğimiz bir durum. Bunu düşünmek bile abesle iştigal. Gazze halkını denklem dışı bırakmaya çalışan inisiyatiflere karşıyız.” dedi. E.T.15-5-2025. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-gazze-halkini-denklemdisi-birakmaya-calisan-butun-inisiyatiflere-karsiyiz/3472156>

²⁹⁰ 1967’den bu yana işgal altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları durumuna ilişkin Özel Raportörün raporu. E.T.15.5.2025. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5573-report-special-rapporteur-situation-human-rights-palestinian>

olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), bu tür suçlara ilişkin yargı yetkisini, suçun 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenmiş olması ve suçun işlendiği devletin Roma Statüsü'ne taraf olması ya da dosyanın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Mahkemeye sevk edilmesi durumunda kullanabilmektedir.

Öte yandan, Uluslararası Adalet Divanı (UAD), devletlerin diğer devletlere karşı yükümlülüklerini ihlal ettiği durumlarda, zorla yerinden etme gibi konularda yargı yetkisine sahiptir. Bu çerçevede Gambiya'nın Myanmar'a karşı Rohingya halkına yönelik soykırım ve yerinden etme suçları nedeniyle UAD nezdinde açtığı dava, emsal teşkil etmektedir.²⁹¹

3.1.4. Filistinli Mültecilerin Durumu

BM Filistin Mültecileri Yüksek Komiserliği (BMFMYK) tarafından kabul edilen tanıma göre, Filistin mültecileri, Haziran 1946 ile Mayıs 1948 arasında Filistin'de yaşayan ve 1948 Savaşı sonucunda evlerini ve geçim kaynaklarını kaybeden kişilerdir.²⁹²

BM Filistin Mültecileri Yüksek Komiserliği, çalışma bölgelerinde yaşayan, tanıma uyan, kayıtlı olan ve yardıma ihtiyaç duyan tüm mültecilere hizmet vermektedir.²⁹³

Ayrıca, orijinal Filistin mültecilerinin çocuklarının da ajansın kayıtlarına kaydedilme hakkı vardır. BMFMYK, 1950 yılında faaliyete geçtiğinde yaklaşık 750.000 Filistin mültecisinin ihtiyaçlarına yanıt vermektedir; bugün ise hizmet alma hakkına sahip Filistin mültecilerinin sayısı yaklaşık 5,9 milyon olarak tahmin edilmektedir.²⁹⁴ Kayıtlı Filistin mültecilerinin üçte biri, yani 1,4 milyondan fazla mülteci, Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da, doğu Kudüs dahil olmak üzere, tanınmış 58 mülteci kampında yaşamaktadır.²⁹⁵

²⁹¹ *Uluslararası Adalet Divanı, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmenin Uygulanması (Gambiya v. Myanmar), Geçici Tedbir Kararı, 23 Ocak 2020*. E.T.15.5.2025 <https://www.icj-cij.org/node/105890>.

²⁹² Birleşmiş Milletler Yakın Doğu Filistin Mültecilerine Yardım ve Çalışma Ajansı (BMFMYK), "Filistin Mültecisi Kimdir?" E.T.16.5.2025. <https://www.unrwa.org/userfiles/201001194213.pdf>

²⁹³ BMFMYK, "Filistin Mültecilerinin Korunması" E.T.16.5.2025. <https://www.unrwa.org/what-we-do/protection>

²⁹⁴ BMFMYK, "Rakamlarla BMFMYK – Ocak 2024", E.T.16.5.2025 <https://www.unrwa.org/resources/reports/unrwa-situation-report-63-situation-gaza-strip-and-west-bank-including-east-0>.

²⁹⁵ BMFMYK, "Rakamlarla BMFMYK – Ocak 2024",

BMFMYK, mülteci kampını, Filistinli mültecilerin ikamet etmesi ve ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli tesislerin inşası amacıyla ev sahibi hükümet tarafından ajansa tahsis edilen bir arazi parçası olarak tanımlar. Bu amaçla ayrılmamış bölgeler kamp olarak kabul edilmez.²⁹⁶ Bununla birlikte, BMFMYK, mülteci nüfusunun yoğun olduğu alanlarda, örneğin Suriye'nin Şam yakınlarındaki Yarmuk bölgesi gibi, mülteci kamplarının dışında okullar, sağlık klinikleri ve dağıtım merkezleri sunmaktadır.²⁹⁷

Kamp alanları genellikle kamuya ait arazilerdir veya ev sahibi hükümet tarafından orijinal sahiplerinden kiralanmıştır, bu da mültecilerin kamplardaki arazileri “sahiplenmediği” ancak ikamet amacıyla “yararlanma” hakkına sahip oldukları anlamına gelir.²⁹⁸

Kamplardaki sosyal ve ekonomik koşullar genellikle yoksulluk, yüksek nüfus yoğunluğu, zor yaşam şartları ve yollar ile kanalizasyon sistemleri gibi altyapı eksiklikleriyle tanımlanmaktadır.

BMFMYK'nın kamplardaki sorumlulukları, hizmet sağlamak ve tesislerini yönetmekle sınırlıdır; güvenlik ve yönetimle ilgili konular ev sahibi otoritelerin sorumluluğundadır.

BMFMYK, her kamp için bir hizmet bürosu yönetmektedir; buraya mülteci sakinler, bilgilerini güncellemek veya ajansın hizmetleri ile ilgili konuları ofis müdürü ile görüşmek için başvururlar. Ofis müdürü, mültecilerin ilgilendiği konuları ve talepleri ilgili bölge ajansına iletir. 1967 Haziran Savaşı ve İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'yi işgalinin ardından yeni bir yerinden edilme dalgasını karşılamak amacıyla on yeni kamp kurulmuştur; bu mülteciler hem mülteci hem de mülteci olmayanlardır. Mültecilerin diğer üçte ikisi ise, resmi mülteci kamplarının bulunduğu bölgelerdeki şehirlerde ve köylerde yaşamaktadır, bu bölgeler arasında Batı Şeria ve Gazze de bulunmaktadır.

Ajansın okulları ve sağlık klinikleri mülteci kampları içinde bulunmasına rağmen, kampların dışında da çeşitli tesisler bulunmaktadır ve ajansın sunduğu tüm hizmetler,

²⁹⁶ BMFMYK, “Mülteci Kampı Nedir? ” E.T.16.5.2025, <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>

²⁹⁷ BMFMYK, “Suriye Bölgesel Kriz Müdahalesi” 14-16. E.T.16.5.2025
https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/2018_syria_crisis_progress_report_final_clean.pdf

²⁹⁸ Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistin Mültecileri Yardım ve Çalışma Ajansı E.T.12.3.2025
<https://www.unrwa.org/palestine-refugees>

mülteci kamplarının sakinleri ya da dışında yaşayan mülteciler için mevcuttur.²⁹⁹

Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı, bir dizi uluslararası hukuk ve anlaşmaya dayanmaktadır:

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, mültecilerin haklarını ve korunmalarını güvence altına almaktadır. Bu alandaki temel belgeler arasında, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Mültecilerin Haklarına İlişkin Temel İlkeler bulunmaktadır. Her iki belge de mültecilerin geri dönüş hakkını açıkça vurgulamaktadır.³⁰⁰

1951 Mültecilerin Durumu Hakkında Sözleşme Filistin, bu sözleşmeyi imzalayan bir devlet olmamasına rağmen, belirlenen ilkelerin Filistinli mültecilere uygulanabileceği anlamına gelir. Sözleşme, mültecilerin kendi topraklarına geri dönme hakkını belirtmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 194 sayılı Kararı: Bu karar, Filistinlilerin evlerine geri dönme ve barış içinde yaşama hakkını vurgulamaktadır ve Filistinli mültecilerin haklarının yasal temelini oluşturur.

Filistinli mültecilerin karşılaştığı en temel sorunlardan biri, uluslararası hukukta tanınan dönüş hakkının uygulanmasındaki zorluklardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1948 tarihli 194 sayılı kararı, mültecilerin kendi topraklarına geri dönme hakkını tanımakta ve bu hakkın sağlanmasını talep etmektedir. Ancak, İsrail hükümeti, bu hakkın uygulanmasına karşı çıkarak, ülkenin demografik yapısının korunması gerekçesiyle mültecilerin dönüşünü engellemektedir.³⁰¹ Bu durum, Filistin-İsrail çatışmasının temel hukuki ve insani boyutlarından biridir.

Diğer yandan, Filistinli mültecilere yönelik insani yardım sağlanması ciddi zorluklarla karşılaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı, mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet göstermekte olup, finansmanını büyük

²⁹⁹ Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistin Mültecileri Yardım ve Çalışma Ajansı E.T.12.3.2025
<https://www.unrwa.org/palestine-refugees>

³⁰⁰ Uluslararası İnsan Hakları Hukuku E.T.12.3.2025
<https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>

³⁰¹ Uluslararası Kızılhaç Komitesi “İşgal Altındaki Filistin Toprakları: Uluslararası İnsani Hukuk Altında Sivillerin Korunması” E.T.16.5.2025. <https://www.icrc.org/en/statement/israel-and-occupied-palestinian-territory-law-occupation-must-be-respected>

ölçüde gönüllü bağışlara dayandırmaktadır.³⁰²

Ancak, siyasi nedenlerle bazı devletler tarafından finansal desteklerin kesilmesi, ajansın hizmet sunma kapasitesini sınırlamakta ve mültecilerin temel haklarına erişimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, uluslararası insani hukuk ve insan hakları ilkeleri açısından ciddi endişeler doğurmaktadır.³⁰³

Son olarak, Filistin topraklarındaki işgal ve yerinden etmeler, uluslararası insancıl hukuk kapsamında yasaklanmış olup, zorla yerinden etme uygulamaları uluslararası ceza hukuku açısından suç teşkil etmektedir.³⁰⁴ Bu bağlamda, zorla yerinden etme ve mülteci hakları, Roma Statüsü ve diğer uluslararası belgelerle korunmaktadır.³⁰⁵

3.1.5. Uluslararası Toplumun Sorumluluğu ve Hukuki Hesap Vermenin Mekanizmaları

Filistin halkının hakları ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu tarafından çeşitli kararlar alınmış olmakla birlikte, bu kararların uygulanabilirliği ve etkinliği farklı hukuki ve siyasi faktörlere bağlıdır.³⁰⁶ Genel Kurul kararları çoğunlukla tavsiye niteliğinde olup bağlayıcı değildir, ancak uluslararası toplumun genel görüşünü yansıtmaktadır. Öte yandan, Güvenlik Konseyi kararları daha bağlayıcıdır, ancak veto hakkı gibi siyasi engeller nedeniyle tüm kararların uygulanması mümkün olmamaktadır.³⁰⁷

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Roma Statüsü kapsamında, üye devletlerde veya BM Güvenlik Konseyi tarafından sevk edilen durumlarda, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi ciddi uluslararası suçlarda yargı yetkisine sahiptir.³⁰⁸ Filistin

³⁰² BMFMYK, “*BMFMYK Hakkında*” E.T.16.5.2025.

https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/dip_factsheet_en.pdf

³⁰³ 28 STK’dan Ortak Açıklama: BMFMYK Kesintileri Gazze ve Bölgedeki Filistinlilerin Hayatlarını Tehdit Ediyor. E.T.16.5.2025.

<https://actionaid.org/news/2024/unrwa-funding-cuts-death-sentence-palestinians-gaza-and-region>

³⁰⁴ Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi IV, 1949, Madde 49.

³⁰⁵ Roma Statüsü Madde 7(1)(d).

³⁰⁶ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Uluslararası Barış ve Güvenlik Konseyi*, Kararlar ve Tavsiyeler, E.T.16.5.2025. <https://www.un.org/en/ga/>

³⁰⁷ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, *Kararlar ve Uygulama Mekanizmaları*. E.T.16.5.2025. <https://main.un.org/securitycouncil/en>

³⁰⁸ Rome Statüsü, Madde 5.

davasına ilişkin olarak, 2015 yılında Filistin Devleti'nin UCM'ye taraf olması, Mahkemenin yetki alanının genişlemesine zemin hazırlamıştır.³⁰⁹ Ancak, UCM'nin etkinliği, siyasi destek ve iş birliği eksikliği gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Buna ek olarak, ulusal mahkemelerde evrensel yargı yetkisi ilkesi uyarınca savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar konusunda dava açılması mümkün olmakla beraber, bu süreçler de karmaşık siyasi ve hukuki engellerle karşılaşabilmektedir.³¹⁰

Gazze'ye yönelik 7 Ekim 2023'te başlayan saldırı bağlamında, Birleşmiş Milletler (BM) gerek Güvenlik Konseyi gerekse Genel Kurul düzeyinde bir dizi karar almıştır. Bu kararlar, savaşın yarattığı sonuçlarla başa çıkmak amacıyla hukuki ve siyasi bir çerçeve oluşturmuş olup şu şekilde özetlenebilir:

Saldırının ilk haftalarından itibaren BM Güvenlik Konseyi 15 Kasım 2023 tarihli 2712 sayılı Kararı kabul etmiştir. Bu kararda, temel insani yardımların –gıda, ilaç ve yakıt dâhil– Gazze Şeridi'ne ulaştırılabilmesi için insani ateşkes aralıkları ve güvenli koridorların oluşturulması öngörülmüş, ayrıca hasta ve yaralıların tedavi amacıyla tahliyesine imkân tanınması çağrısında bulunulmuştur. Karar, aynı zamanda tüm sivil rehinelere derhal serbest bırakılmasının zorunlu olduğunu da vurgulamıştır.

Bunu takiben, 22 Aralık 2023'te 2720 sayılı Karar kabul edilmiş ve insani yardımların girişinin daha düzenli ve kapsamlı şekilde sağlanmasına odaklanılmıştır. Bu çerçevede tüm geçiş noktalarının yardımların ulaştırılmasına açılması talep edilmiş; ayrıca BM Genel Sekreteri'ne, yardımların dağıtımını denetlemek ve toparlanma ile yeniden imar sürecine ilişkin planlama yapmak üzere özel bir insani koordinatör atama görevi verilmiştir.

25 Mart 2024 tarihli 2728 sayılı Karar ise taleplerinde daha açık olmuştur. Karar, Ramazan ayı boyunca derhal yürürlüğe girecek bir ateşkes çağrısında bulunmuş, bunun kalıcı bir ateşkese zemin hazırlaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tüm rehinelere koşulsuz serbest bırakılmasını talep etmiş ve sivillerin korunmasının altını çizmiştir.

İnsani krizin devam etmesi üzerine 10 Haziran 2024'te kabul edilen 2735 sayılı

³⁰⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi, Filistin'deki durum, resmi belgeler, E.T.16.5.2025. <https://www.icc-cpi.int/palestine>

³¹⁰ Charles Chernor Jalloh, 'Uluslararası Hukuk Komisyonu, evrensel yargı yetkisi, E.T.16.5.2025. https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/annex_A.pdf

Karar, kapsamlı bir ateşkes anlaşmasına ulaşılması gereğini bir kez daha teyit etmiş; bu anlaşmayı, Gazze için çok yıllık bir yeniden inşa planı ile ilişkilendirmiştir. Karar ayrıca kalan rehinelere serbest bırakılmasını talep etmiş ve bölgede herhangi bir demografik veya coğrafi değişikliğin reddedildiğini açıkça belirtmiştir.

Buna rağmen, Haziran 2025'te yapılan bir oturumda Güvenlik Konseyi'nde yeni bir karar taslağı tartışılmıştır. Taslak, derhal yürürlüğe girecek, kapsamlı ve kalıcı bir ateşkesi; insani yardımların girişine yönelik tüm kısıtlamaların kaldırılmasını ve rehinelere serbest bırakılmasını öngörmekteydi. 15 üyeden 14'ünün desteğini almasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin veto yetkisini kullanması sebebiyle karar kabul edilememiştir.³¹¹

Öte yandan BM Genel Kurulu da sürece aktif biçimde dahil olmuştur. 12 Eylül 2025'te kabul edilen ve "New York Bildirisi" olarak anılan belge, Fransa ve Suudi Arabistan'ın ortak girişimiyle hazırlanmış; 142 ülkenin desteğini almış, 10 ülke karşı çıkmış, 12 ülke ise çekimser kalmıştır. Bildiri, 7 Ekim saldırılarını açıkça kınamış, rehinelere serbest bırakılmasını talep etmiş, Hamas'ın askeri kapasitesinin tasfiyesi gerektiğini vurgulamış ve Gazze'nin yönetiminin, uluslararası destek ile Filistin Yönetimi'ne devredilmesi çağrısında bulunmuştur. Ayrıca güvenliği sağlamak ve yeniden imarı kolaylaştırmak amacıyla geçici bir uluslararası misyon konuşlandırılması önerilmiştir.³¹²

Tüm bu gelişmeler, BM'nin Güvenlik Konseyi içindeki bölünmelere rağmen, saldırıların durdurulması, insani felaketin hafifletilmesi ve yeniden imar sürecine ilişkin planlamayı dengeleme arayışında olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, uluslararası mutabakatın tam anlamıyla sağlanamaması, sahada uygulanabilir çözümlerin hayata geçirilmesinin önünde engel teşkil etmiştir.

3.2. Uygur Müslümanları

Sincan Bölgesi, sadece Çin'in coğrafi bir parçası olmanın ötesinde, tarih boyunca Orta Asya'nın stratejik ve kültürel bir kavşağı olarak işlev görmüş, bu konumunun hem

³¹¹ BM Güvenlik Konseyi toplantı tutanağı, Haziran 2025 – ABD tarafından veto edilen taslak karar , E.T.17.9.2025 <https://press.un.org/en/2025/sc16078.doc.htm>

³¹² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "New York Bildirgesi", 12 Eylül 2025. ,(Erişim Tarihi 17.9.2025) <https://press.un.org/en/2025/ga12707.doc.htm>

tarihsel hem de güncel jeopolitik önemini artırmıştır.³¹³ Bölgenin İpek Yolu üzerindeki yeri, ekonomik ve kültürel etkileşimleri teşvik etmiş, aynı zamanda farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşamasını zorunlu kılmıştır. Bu durum, Sincan'ın yalnızca bir eyalet değil, aynı zamanda tarihsel ve politik bir laboratuvar niteliği taşıdığını göstermektedir.³¹⁴

Uygurların bölgedeki çoğunluğunu oluşturması ve Müslüman kimliklerini korumaları, Çin devletinin ulus-inşası sürecinde etnik ve dini kimlikler üzerinden kontrol mekanizmaları geliştirmesine yol açmıştır.³¹⁵

Bu bağlamda, Sincan'daki nüfus yapısının analiz edilmesi yalnızca demografik bir tespit değil; aynı zamanda Çin'in etnik azınlık politikaları, sosyal entegrasyon stratejileri ve güvenlik yaklaşımı açısından kritik bir gösterge sunmaktadır. Bölgedeki Han Çinlisi nüfusunun artışı, devletin demografik mühendislik ve kültürel asimilasyon stratejilerini destekleyen bir politika olarak okunabilir.³¹⁶

Modern dönemde ise Sincan, insan hakları ihlalleri bağlamında uluslararası hukuk ve etik tartışmaların odağı haline gelmiştir. Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü raporları, Çin'in bölgedeki Uygurlara yönelik sistematik baskı ve gözetim politikalarını belgelerken, bu durumun yalnızca etnik farklılık temelli değil, aynı zamanda stratejik ve politik amaçlarla şekillendiğini ortaya koymaktadır.³¹⁷ Bu bağlamda Sincan, tarihsel stratejik önemi ile güncel insan hakları krizlerini bir araya getiren çok boyutlu bir analiz alanı sunmaktadır.³¹⁸

3.2.1. Uluslararası Hukuki Çerçeve

Uluslararası hukuk bağlamında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik evrensel ilkeler ortaya koymaktadır. Bildirgenin

³¹³ James A. Millward, *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, (Columbia University Press, 2007), 12. ,(Erişim Tarihi 31.8.2025) <https://archive.org/details/eurasian-crossroads-a-history-of-xinjiang-2021-1/page/388/mode/2up>

³¹⁴ Millward, *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, 89.

³¹⁵ Dru C Gladney, *Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People's Republic*, (Harvard University Press, 1996), 34. (Erişim Tarihi 31.8.2025). <https://archive.org/details/muslimchineseeth0000glad>

³¹⁶ Gardner Bovington, , *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land* ,(Columbia University Press, 2010), 56–58

³¹⁷ Uluslararası Af Örgütü, “Sessizliği Bozmak: Çin'in Sincan'daki İnsan Hakları İhlalleri”, 2019. (Erişim Tarihi 31.8.2025). <https://www.amnesty.org/en/documents/asa17/1079/2019/en/>

³¹⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü, Çin: *Sincan'da Baskı, 2021*. (Erişim Tarihi 16.5.2025) <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>

9. maddesi, keyfi tutuklama ve alıkonulma yasağına vurgu yaparak devletlerin keyfi uygulamalarını sınırlamayı hedeflemektedir. Bu hüküm, hukuk devleti ilkesinin somut bir yansıması olarak, kişisel özgürlüğün yalnızca hukuki gerekçelere dayanarak sınırlandırılabileceği anlayışını pekiştirir.

Benzer şekilde, 18. madde, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü güvence altına alarak bireyin manevi alanına devlet müdahalesini yasaklamaktadır. Bu düzenleme, demokratik toplumların temelini oluşturan inanç ve ifade özgürlüğünün korunmasını sağlamaya yönelik normatif bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu maddeler, hem bireysel hakların mutlaklığı hem de devletin bu haklara müdahale sınırlarının belirlenmesi bakımından uluslararası insan hakları hukukunun çekirdek unsurları arasında yer almaktadır.

1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan en kapsamlı uluslararası belgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Sözleşmenin 7. maddesi, işkence yasağını mutlak bir norm olarak tanımlamakta ve hiçbir koşulda istisnaya izin vermemektedir. Bu durum, bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünün korunmasının uluslararası hukukun çekirdek ilkelerinden biri olduğunu göstermektedir. 9. madde ise kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenleyerek, keyfi tutuklama ve alıkoyma gibi uygulamaları yasaklamakta; böylece devletin ceza adalet sistemi üzerindeki keyfi gücünü sınırlandırmayı hedeflemektedir. 26. madde, hukukun önünde eşitlik ve ayrımcılık yasağını güvence altına alarak, devletlerin farklı kimliklere sahip bireylere eşit muamele yükümlülüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu maddeler birlikte değerlendirildiğinde, sözleşmenin hem negatif yükümlülükler (hak ihlallerinden kaçınma) hem de pozitif yükümlülükler (eşitlik ve koruma sağlama) getirdiği anlaşılmaktadır.³¹⁹

Bu normatif çerçeve ışığında, Çin'in Sincan bölgesinde Uygur Müslümanlarına yönelik iddia edilen kitlesel tutuklamalar, keyfi gözaltılar, dini pratiklerin yasaklanması ve dijital gözetim uygulamaları, sözleşmede güvence altına alınan haklarla açık bir gerilim içindedir. Özellikle kişi özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ile ayrımcılık yasağı bakımından ortaya çıkan bu çelişki, uluslararası toplumda ciddi bir hukuki tartışma alanı

³¹⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), *Bilgi Notu No. 2: Uluslararası İnsan Hakları Yasası*, 2020. (Erişim Tarihi 16.5.2025). <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet2Rev.1en.pdf>

yaratmaktadır. Bununla birlikte, bu eylemlerin uluslararası hukuka aykırılığının tespiti, yalnızca siyasi söylemlerle değil, bağımsız ve tarafsız mekanizmalarca yürütülecek delil temelli incelemelerle mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, iddiaların doğrulanması süreci, hem normatif düzenin etkinliğini hem de uluslararası denetim mekanizmalarının işlevselliğini test eden bir sınav niteliği taşımaktadır.³²⁰

1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, uluslararası ceza hukukunun temel taşlarından biri olarak, belirli grupların varlığını korumaya yönelik en katı normatif düzenlemelerden birini ortaya koymaktadır. Sözleşme, bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubun tamamen ya da kısmen yok edilmesini amaçlayan fiilleri “soykırım” olarak tanımlayarak, bu fiillere karşı uluslararası toplumun ortak bir suç kategorisi geliştirmesini sağlamıştır.³²¹

Özellikle 2. madde, soykırımın maddi unsurlarını somutlaştırmakta ve yalnızca doğrudan öldürme eylemleriyle sınırlı kalmayıp, grubu fiziksel ya da zihinsel olarak zayıflatmaya veya yok olmaya sürükleyen davranışları da kapsama dahil etmektedir. Grup üyelerine ağır zarar verme, yaşam koşullarını sürdürülemez hale getirme, doğumların engellenmesi ya da çocukların zorla başka bir gruba transfer edilmesi gibi fiillerin açıkça belirtilmesi, sözleşmenin yalnızca kitlesel öldürmeleri değil, kültürel ve biyolojik sürekliliği tehdit eden yöntemleri de soykırım kapsamına aldığını göstermektedir.

Bu yaklaşım, soykırımın yalnızca bir askeri şiddet eylemi değil, bir “grubu kimliğinden arındırmaya” yönelik sistematik bir strateji olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sözleşmenin kapsamı, uluslararası toplumun bu suçu mutlak bir yasak olarak tanımlama iradesini ve devletlerin bu tür eylemleri önleme ve cezalandırma konusundaki pozitif yükümlülüklerini vurgulamaktadır.³²²

Bu çerçevede, Uygur halkına yönelik olarak rapor edilen zorla sterilizasyon, aile

³²⁰ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), *Bilgi Notu No. 2: Uluslararası İnsan Hakları Yasası*, 2020.

³²¹ Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, BM Genel Kurulu Kararı 260 A (III), 9 Aralık 1948, Madde 2. (Erişim Tarihi 31.8.2025)
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

³²² Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, BM Genel Kurulu Kararı 260 A (III), 9 Aralık 1948, Madde 2.

birliğinin parçalanması, dini ve kültürel kimliğin bastırılması gibi uygulamalar, uluslararası hukuk açısından yalnızca insan hakları ihlali değil, soykırım suçunun unsurlarıyla da potansiyel bir kesişim göstermektedir. Ancak bu değerlendirme, sözleşmede öngörülen en kritik unsur olan “özel kast” ile doğrudan ilişkilidir. Zira 1948 Sözleşmesi uyarınca bir eylemin soykırım olarak nitelendirilebilmesi için, yalnızca tipik fiillerin varlığı yeterli olmayıp, bu fiillerin belirli bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubu kısmen veya tamamen yok etme amacıyla işlendiğinin ispatı zorunludur.³²³

Bu bağlamda, zorla sterilizasyon veya çocukların ailelerinden alınması gibi eylemler, teknik olarak soykırımın maddi unsurları arasında yer alabilse de kast unsurunun tespiti yargısal süreçlerde en tartışmalı ve karmaşık boyutu oluşturmaktadır. “Soykırım kastı”nın varlığını ortaya koymak, yalnızca fiillerin yoğunluğu ve sistematikliği ile değil, failin niyetini yansıtan doğrudan veya dolaylı delillerle mümkündür. Dolayısıyla, uluslararası ceza hukukunun temel ilkeleri gereği, bu tür ağır suçlamalar, siyasi söylemlerden ziyade bağımsız yargısal mekanizmalarca yürütülen titiz ve delil temelli değerlendirmelerle doğrulanmak durumundadır.³²⁴

1984 tarihli İşkenceye Karşı Sözleşme, işkencenin mutlak ve istisnasız bir biçimde yasaklanmasını öngörerek uluslararası hukukun en katı normlarından birini ortaya koymaktadır. Sözleşme, taraf devletlere yalnızca işkenceyi önleme değil, aynı zamanda iç hukukta suç olarak tanımlama yükümlülüğü getirerek hem negatif hem de pozitif nitelikte sorumluluklar yüklemektedir. 1. madde, işkenceyi yalnızca fiziki değil, aynı zamanda zihinsel boyutuyla tanımlamakta; eylemin kasıt unsuru ve resmi bir görevlinin doğrudan veya dolaylı katılımını şart koşarak, işkenceyi sıradan bir şiddet eyleminden ayıran yapısal unsurları ortaya koymaktadır. Ayrıca sözleşme, savaş, olağanüstü hal veya kamu güvenliği gerekçelerinin işkenceyi haklı gösteremeyeceğini açıkça belirterek bu yasağın jus cogens niteliğini teyit etmekte ve devletlerin hiçbir koşulda bu yükümlülükten sapamayacağını vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma, işkence yasağını yalnızca bireysel hakların korunması açısından değil, aynı zamanda uluslararası hukukun emredici normlar hiyerarşisi bağlamında da merkezi bir konuma yerleştirmektedir.

³²³ Birleşmiş Milletler, *Vahşet Suçları Analiz Çerçevesi: Önleme Aracı*, 2014, 14–15. (Erişim Tarihi 31.8.2025) https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/about-us/Doc.3_Framework%20of%20Analysis%20for%20Atrocity%20Crimes_EN.pdf

³²⁴ Birleşmiş Milletler, *Vahşet Suçları Analiz Çerçevesi: Önleme Aracı*, 2014, 14–15.

Bu bağlamda, Uygur halkına yönelik olarak rapor edilen uzun süreli alıkoymalar, zorla “yeniden eğitim” kampları, sistematik psikolojik baskılar ve fiziksel zor kullanımı gibi uygulamalar, İşkenceye Karşı Sözleşme’nin mutlak yasağı ile açık bir çelişki içindedir. Ancak bu tür eylemlerin hukuken “işkence” olarak nitelendirilebilmesi, yalnızca fiillerin vahametine değil, aynı zamanda sözleşmenin 1. maddesinde tanımlanan unsurların –resmi görevlilerin doğrudan veya dolaylı katılımı, kasıt ve amaç unsuru gibi– varlığının tespitine bağlıdır. Bu nedenle, iddiaların doğruluğu ve hukuki niteliği, bağımsız uluslararası soruşturma mekanizmalarının yürüttüğü kapsamlı ve delil temelli incelemelerle ortaya konulmadıkça kesin bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bu durum, uluslararası hukukun temel bir ilkesini yansıtmaktadır: ağır insan hakları ihlalleri iddiaları, siyasi söylemlerle değil, objektif ve yargısal süreçlerle teyit edilmelidir.³²⁵

3.2.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Raporuna Göre Sincan’daki İhlallerin Hukuki Niteliği

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 31 Ağustos 2022 tarihinde yayımladığı kapsamlı değerlendirme raporunda, Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki insan hakları uygulamalarına ilişkin ciddi endişelere yer vermiştir.³²⁶

Raporda, zorla tıbbi müdahale, insanlık dışı gözaltı koşulları ve sistematik işkence iddialarının “güvenilir” olduğu belirtilmiş; ayrıca bazı cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarının da geçerli şikâyetler olarak değerlendirildiği vurgulanmıştır.³²⁷

Komiserlik, raporun ilerleyen bölümlerinde, din özgürlüğü, özel hayatın gizliliği ve seyahat özgürlüğü gibi temel haklara yönelik ciddi sınırlamalarla birlikte, Uygurların keyfi olarak uzun süreli alıkonulmalarının yaygın hale geldiğini tespit etmiş ve bu

³²⁵ Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi, *Madde 2’nin Taraf Devletlerce Uygulanmasına İlişkin Genel Yorum No. 2.* (Erişim Tarihi 16.5.2025).

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/catcgc2-general-comment-no-2-2007-implementation>

³²⁶ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Çin Halk Cumhuriyeti, Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki İnsan Hakları Endişelerinin Değerlendirilmesi, 31 Ağustos 2022, 1.* (Erişim Tarihi 16.5.2025).<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/2022-08-31/22-08-31-final-assesment.pdf>

³²⁷ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki İnsan Hakları Endişelerinin Değerlendirilmesi, 7-8.*

uygulamaların, uluslararası hukuk bakımından “insanlığa karşı suç” teşkil edebileceğini ifade etmiştir.³²⁸

Bu değerlendirme, özellikle Roma Statüsü’nün 7. maddesi uyarınca, sistematik ve yaygın şekilde işlenen, sivil halka yönelik ağır hak ihlallerinin uluslararası ceza hukuku kapsamında yargı konusu olabileceğine işaret etmektedir.

Raporda ayrıca, aile üyelerinin birbirinden zorla ayrılması, haberleşme olanaklarının kesilmesi ve bölgedeki Uygurlar arasında korku kültürünün yaygınlaştırılmasına ilişkin bulgular yer almakta olup, bunların sistematik bir baskı ve sindirme politikasının parçası olduğu değerlendirilmiştir.³²⁹

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Çin hükümetine, insan haklarıyla ilgili tüm yasaların ve uygulamaların uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi çağrısında bulunmuş; özellikle hak ihlalleriyle ilgili tüm iddiaların tarafsız ve etkili bir şekilde soruşturulması, sorumluların hesap vermesi ve mağdurların adalete erişiminin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.³³⁰

3.2.3. Hukuki Hesap Verebilirlik Mekanizmaları

Uygur halkına yönelik ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin hukuki hesap verebilirlik bağlamında, uluslararası hukukta çeşitli mekanizmalar mevcuttur. Bunlardan biri, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’dir. Roma Statüsü uyarınca, UCM savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi uluslararası suçları yargılamakla görevlidir.³³¹

Ancak Çin, Roma Statüsü’ne taraf olmadığı için Mahkemenin genel yargı yetkisi dışında kalmaktadır. Bununla birlikte, Roma Statüsü’nün 13(b) maddesi gereğince, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ilgili durumu UCM’ye sevk ederse, Mahkeme soruşturma başlatabilir. Örneğin, Libya ve Sudan gibi devletler UCM’ye bu şekilde sevk

³²⁸ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki İnsan Hakları Endişelerinin Değerlendirilmesi*, 10-11.

³²⁹ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki İnsan Hakları Endişelerinin Değerlendirilmesi*, 14-15.

³³⁰ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki İnsan Hakları Endişelerinin Değerlendirilmesi*, 17.

³³¹ Roma Statüsü, Madde 5-8.

edilmiştir. Ne var ki, Çin'in Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisine sahip daimi bir üye olması, bu yolun önünde ciddi bir siyasi engel oluşturmaktadır.

Bir diğer mekanizma ise, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'dır. UAD, devletler arasında doğrudan hukuki ihtilafları çözmekle yetkili bir organdır. Eğer Çin'in taraf olduğu bir uluslararası sözleşmenin ihlali söz konusuysa örneğin Soykırım Sözleşmesi gibi bir başka taraf devlet tarafından Çin aleyhine dava açılabilir.³³²

Bu, Gambiya'nın Myanmar'a karşı açtığı soykırım davasında olduğu gibi, yalnızca belirli sözleşmeler kapsamında mümkündür. Bununla birlikte, UAD'nin yargı yetkisi, Çin'in o davada yargılanmayı kabul etmesine veya ilgili sözleşmenin açık yetki vermesine bağlıdır.³³³

Bunlara ek olarak, bazı devletler, insan hakları ihlallerinden sorumlu olduğu iddia edilen Çinli yetkililere yönelik tek taraflı veya çok taraflı yaptırımlar uygulamaktadır. Bu yaptırımlar; seyahat yasakları, malvarlıklarının dondurulması ve ticaret kısıtlamaları gibi tedbirleri içerebilir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Magnitsky Yasası çerçevesinde bireysel yaptırımlar uygulama yetkisine sahiptir.³³⁴

Benzer düzenlemeler Birleşik Krallık ve Kanada gibi ülkelerde de bulunmaktadır. Ancak, bu yaptırımlar uluslararası yargı kurumları tarafından değil, ilgili devletlerin iç hukuk sistemleri uyarınca siyasi kararlarla yürürlüğe konulmaktadır ve hukuki değil, siyasi niteliktedir.³³⁵

³³² Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, 9 Aralık 1948, Madde 9.

³³³ ICJ, 22.07.2022, No. 178.

³³⁴ “Küresel Magnitsky İnsan Hakları Sorumluluk Yasası, 2016 (Amerika Birleşik Devletleri)”, (Erişim Tarihi 16.5.2025), <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/284/text>

³³⁵ “Birleşik Krallık Küresel İnsan Hakları Yaptırımları Yönetmeliği 2020, SI 2020 No. 680”, (Erişim Tarihi 16.5.2025), https://assets.publishing.service.gov.uk/media/67dab0d4b1857deda3da0217/Notice_Global_Human_Rights_190325.pdf

SONUÇ

Uluslararası ceza hukuku, silahlı çatışmaların doğasında yer alan ağır insan hakları ihlalleri ve savaş suçları ile mücadelede, insanlığın ortak vicdanını temsil eden en önemli hukuki araçlardan biridir. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan toplu kıyımlar, etnik temizlikler ve sistematik işkenceler, uluslararası toplumu kalıcı ve etkili bir ceza adaleti mekanizması geliştirmeye yöneltmiştir. Bu çabanın ürünü olarak, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Cenevre Sözleşmeleri ve ilgili uluslararası belgeler, günümüzde savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla mücadelede temel başvuru kaynakları hâline gelmiştir.

Bu çalışmada, savaş suçlarının tanımı, unsurları ve uygulanabilirliği ayrıntılı bir biçimde incelenmiş; özellikle Filistin meselesi ve Çin'in Sincan bölgesindeki Uygur halkına yönelik ağır insan hakları ihlalleri özelinde, mevcut uluslararası hukuk mekanizmalarının etkinliği değerlendirilmiştir. Filistin örneği, onlarca yıldır süregelen işgal, yasa dışı yerleşim politikaları, sivillere yönelik ayırım gözetmeyen saldırılar ve zorla yerinden edilmeler nedeniyle uluslararası ceza hukuku kapsamında ciddi ihlallerin işlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak, siyasi dengeler, Güvenlik Konseyinin yapısı ve devletler arası çıkar çatışmaları, adaletin gerçekleştirilmesini çoğu zaman engellemekte; mahkemelerin bağımsızlığına rağmen, kararların uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır.

Benzer şekilde, Çin'in Uygurlara yönelik uygulamaları, keyfi tutuklamalar, sistematik asimilasyon politikaları, zorla çalıştırma ve dini/kültürel baskılar gibi eylemlerle gündeme gelmektedir. Bu eylemlerin bir kısmı, işkence yasağı, ayrımcılık yasağı ve bireysel özgürlükleri koruyan uluslararası insan hakları belgeleriyle açıkça çelişmektedir. Buna rağmen, Çin'in uluslararası yargı kurumlarına taraf olmaması, soruşturma ve yargılama süreçlerini sınırlamakta ve hesap verebilirliği güçleştirmektedir.

Bu durum, uluslararası hukukta yalnızca normatif düzenlemelerin değil, aynı zamanda siyasi iradenin ve iş birliğinin de belirleyici olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu çerçevede, uluslararası toplumun savaş suçlarıyla mücadelede daha etkili ve kararlı adımlar atması bir zorunluluk hâlini almıştır.

Uluslararası mahkemeler ile ulusal mahkemeler arasında daha güçlü iş birliği mekanizmaları geliştirilmeli, özellikle UCM'nin tamamlayıcılık ilkesine uygun olarak,

taraf devletlerin kendi iç hukuklarında savaş suçlarını yargılayabilecek yasal altyapıları güçlendirilmelidir. Evrensel yargı yetkisi ilkesinin daha yaygın biçimde kabulü ve uygulanması, yalnızca coğrafi sınırlara bağlı kalmadan adaletin tesis edilmesine katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte, savaş suçlarıyla mücadele yalnızca yargılama boyutuyla sınırlı olmamalı; aynı zamanda önleyici stratejileri de içermelidir. Bu bağlamda, askeri personel, kolluk kuvvetleri, hâkimler ve savcılar başta olmak üzere, tüm ilgili aktörlere yönelik uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku konusunda kapsamlı eğitim programları düzenlenmeli, silahlı çatışma sırasında uyulması gereken kurallar konusunda farkındalık artırılmalıdır. Ayrıca, çatışma bölgelerinde delil toplama süreçleri için uzmanlaşmış uluslararası araştırma ekiplerinin oluşturulması, delillerin kaybolmasını ve cezai süreçlerin gecikmesini önleyecektir.

Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokollerinin küresel düzeyde daha etkili biçimde uygulanması, sivillerin korunması açısından temel bir güvence teşkil etmektedir. Bu belgelerde yer alan hükümlerin ulusal yasalara tam olarak yansıtılması ve bunların uygulanmasının bağımsız uluslararası mekanizmalarca izlenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, BM bünyesindeki bağımsız soruşturma komitelerinin yetki alanı genişletilmeli, çatışma bölgelerine engelsiz erişimleri garanti altına alınmalıdır.

Sonuç olarak, savaş suçlarına karşı verilen mücadele, yalnızca mağdurlar için adaletin tesisi değil, aynı zamanda gelecekteki çatışmaların önlenmesi açısından da hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, uluslararası hukuk sistemi; siyasi baskılardan arındırılmış, hızlı ve etkin çalışan, mağdurları koruyan, failin kimliğine bakmaksızın adaleti sağlayan bir yapıya kavuşmalıdır. Bu hedefe ulaşmak için hem mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi hem de yeni iş birliği modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Uluslararası toplumun kararlılığı, devletlerin sorumluluk bilinci ve hukuk kurumlarının bağımsızlığı ile birleştiğinde, savaş suçlarına karşı daha adil ve etkili bir küresel düzen mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akayesu, J.-P. *The Prosecutor v. Jean - Paul Akayesu* , ICTR - 96 - 4 - A, Judgment, International Criminal Tribunal for Rwanda (Appeals Chamber) , 1 June 2001.
- Akram, Susan M., Michael Dumper, Michael Lynk, and Iain Scobbie. *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A Rights-Based Approach to Middle East Peace*, (Routledge, USA & Canada, 2011).
- Ambos, Kai. *Rome Statute of the International Criminal Court : Article-by-Article Commentary*, 4th ed., (Beck/Hart/Nomos, 2022).
- Alp, İlker. *Srebrenitsa Soykırımı(Temmuz 1995)* (T.C. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Ankara, 2017).
- Aslan, Yasin. *Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları*. 2. baskı, (Ankara : Bilge Yayınevi, 2014).
- Aydın, Hüseyin. *Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Türk Mahkemelerinin Yetkisi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2019).
- Baraa, İsam. *The Obligation of States to Cooperate with the International Criminal Court in the Execution of Arrest and Surrender Warrants*. (Annaba: Faculty of Law, Bağy Mektar University, May 2019).
- Başak, Cengiz. *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*. (Ankara: Turhan 2003).
- Başbüyük, İsa. *Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu*. (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İzmir, 2012).
- Başol, Erol. *Uluslararası Hukukta Savaş Suçları ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği*. (İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2024).
- Batur Yamaner, Melike, Akif Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2009).
- Bayıllıoğlu , Uğur. *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56, sy. 1, Mart 2007).
- Bovingdon, Gardner. *The Uyghurs : Strangers in Their Own Land*, (Columbia University Press, 2010).
- Bozkurt, M. Uğur. *Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi*. (Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, 5/19, 2009).
- Cassese, Antonio. *International Criminal Law*. Third Edition, Oxford University Press 2013.
- Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People . The Legality of the Israeli Occupation of the Occupied Palestinian Territory*, Including East Jerusalem, Irish Centre for Human Rights, National University of Ireland Galway, 2023.
- Crawford, James R. *"Brownlie's Principles of Public International Law"*, 8th ed., Oxford University Press, 2012.
- Chimchiuri, Lika. *Political Challenges and Legal Complexities in Evidence Collection at the International Criminal Court*. RAIS Journal for Social Sciences, Vol. 8, No. 2,

2024.

- Cryer, Robert, Håkan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmshurst. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Second Edition, Cambridge University Press, 2010.
- Çiftçi, Barış *Bozkurt-Lotus Davası'nın Hukuki Değerlendirmesi ve Türkiye İçin Önemi* Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL), 2023.
- Denk, Erdem . *Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı. " Uluslararası İlişkiler"*, 1/3, (Ankara, 2004).
- Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. (Cambridge University Press, 2016).
- Dörmann, Knut. *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court*. (Cambridge University Press, 2003).
- Erkiner , Hakkı Hakan. *Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla Uygulanması*. (Marmara Üniversitesi, Marmara, Aralık 2017).
- Erten, Makbule Ezgi. *Bireysel Cezaî Sorumluluğun Gelişimi: Ad Hoc Mahkemelerden Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Geçiş*. (Kırıkkale Hukuk Mecmuası, Kırıkkale, 2024).
- Fox, Alex. *China's Crimes Against Humanity Upon the Uyghur People Under the Rome Statute of the International Criminal Court*. (Loyola University Chicago International Law Review, 2021).
- Gladney, Dru C. *Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People's Republic* , (Harvard University Press, 1996).
- Hacıoğlu, Burhan Caner ve Çiçek, Mustafa. *Ceza Hukukunda Alternatif Kast (Dolus Alternativus)*. (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara, 2023).
- Hencaerts, Jean-Marie ve Doswald-Beck. *Customary International Humanitarian Law* Cilt 1: Kurallar. (Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2005).
- Kaul, Hans-Peter. *The International Criminal Court – Current Challenges and Future Perspectives*. (International Criminal Court, Salzburg School of International Criminal Law, Salzburg, 2007).
- Kaya, Burak “Uluslararası Sözleşmelerde Mülkîlik İlkesi.” (*İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 2/1, 2020).
- Koç, Cansu. “*Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası*” İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Kurşun, Günal. *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*. (Ankara , 2011).
- La Rosa , Anne - Marie . *Sanctions as a Means of Obtaining Greater Respect for Humanitarian Law: A Review of Their Effectiveness*. (International Review of the Red Cross, No. 878, 2008).
- Matas, David. *The Case of Imre Finta*. (UNB Law Journal , 1994).
- McKernan, Bethan & Julian Borger. *Spying, hacking and intimidation : Israel's nine-year 'war' on the ICC exposed*, (The Guardian, 28 May 2024).
- Mecek, Hüseyin. *İnsan Haklarında Semantik Bozum: 'İşkence 'den 'Kötü Muamele'ye*.

- (Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Ankara, 2021).
- Millward, James A. *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, (Columbia University Press, 2007).
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: Alfred A. Knopf, 1948).
- Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*, (Cambridge University Press, 2004).
- Nal, Sabahattin ve Furkan Çirkin. *Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık*. (İstanbul Hukuk Mecmuası, İstanbul, 2021).
- Oyelade, O. S. & A. Abuloye. *Criminal Responsibility for War Crimes: An Explanation from Geneva Conventions, Rome Statute and Judicial Pronouncements of the International Criminal Court*. (African Journal of Law and Justice System, Vol. 3, No. 1, June 2024).
- Önok, R. Murat. *Uluslararası Ceza Divanı'nı Kuran Roma Statüsü ile Türk Ulusal Mevzuatının Maddi Ceza Hukuku Kuralları Yönünden Uyumuna Dair Rapor*. (Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu Yayını, 2010).
- Özdemir, İlker, ve Tarık Özbek. *Aşağılama, Haysiyet ve Saygı*. (Kültür ve İletişim, 2023).
- Özgenç İzzet, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022).
- Özkan, Arda. *21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar*, (Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 12, Nisan 2016).
- Özkol, Hivren, Gülay Arslan, ve Devrim Aydın. *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi: Roma Statüsü, Suç Unsurları, Usul ve Delil Kuralları*. (Ankara, 2006).
- Pappé, Ilan. *The Ethnic Cleansing of Palestine*, (Oneworld Publications, Oxford, 2006).
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 1*. 8. baskı, gözden geçirilmiş (Ankara: Türkmen Kitapevi, 1999).
- Peter, Chris Maina. *The International Criminal Tribunal for Rwanda: bringing the killers to book*, (International Review of the Red Cross, 1995).
- Peteet, Julie. *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*, (University of Pennsylvania Press, 2005).
- Pocar, Fausto. *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. (United Nations, 2010).
- Riordan, Kevin. " *International Criminal Law* ". (United Nations, 1/3, 2017).
- Schabas, William A. *An Introduction to the International Criminal Court*, 2. Baskı, (Cambridge University Press, 2001).
- Schmitt, Carl. *The Concept of the Political*. (University of Chicago Press, 2007).
- Sehrawala, Fatima Batul. *IV No'lu Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Sivillerin Korunması* (Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi 2023).
- Shaw, Malcolm N. *International Law*. (Cambridge University Press, Cambridge, 2008).
- Şen, Ersan. *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009).
- Şimşek, Elif (Çev.). *Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü, İşkenceyi*

- Önleme Kılavuzu , (Türkiye İnsan Hakları Vakfı , 2007).
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok. *Uluslararası Ceza Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009).
- Tutar, Ahmet. *Ne Bis In Idem İlkesinin Yargı Kararları Işığında Türk Vergi Hukukuna Uyumu*. (Danıştay Dergisi, Yıl: 2021).
- Uçar, Mustafa. *1998 Tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün Konu Bakımından Yargı Yetkisine İlişkin Hükümlerinin Kimyasal Silahlar Açısından Yorumlanması*, (Türk-Alman Hukuk Fakültesi Dergisi, 05.2022).
- Van Steenberghe, Raphaël. *The Armed Conflict in Gaza, and Its Complexity under International Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello, and International Justice*, (Leiden Journal of International Law, 2024).
- Yaşar, Ercan. *Ceza Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması Bağlamında Ülke Kavramının Doğurduğu Tartışma ve Mülklik, Koruma, Şahsilik ve Evrensellik İlkelerine Yeni Bir Bakış*. (Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, Erzincan, 2022).
- Zanders, Jean Pascal. *Biological and Chemical Weapons and the Prospective Disarmament Process in the Middle East*, (Background paper, Second EU Non-Proliferation Consortium Seminar, Brussels, 5-6 Kasım 2012).

İNTERNET KAYNAKLARI

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "New York Bildirgesi", 12 Eylül 2025. ,E.T.17-9-2025 <https://press.un.org/en/2025/ga12707.doc.htm>
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantı tutanağı, Haziran 2025 – ABD tarafından veto edilen taslak karar ,E.T.17-9-2025 <https://press.un.org/en/2025/sc16078.doc.htm>
- Boqahous Maryam Khaled “Advisory jurisdiction of the International Court of Justice” E.T.4-3-2025. <https://www.legalaffairs.gov.bh/Lectures/060.pdf>
- Charles Chernor Jalloh, Uluslararası Hukuk Komisyonu, evrensel yargı yetkisi E.T.15-5-2025 https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/annex_A.pdf
- Convention on the Prohibition of the Development Production and Stockpiling of. Bacteriological Biological and Toxin Weapons and on their Destruction signed in London Moscow and Washington April 10 1972. E.T.1-3-2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.37_conv%20biological%20weapons.pdf
- Convention on the Prohibition of the Development Production and Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction Paris January 13 1993.E.T.1-3-2025 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.42_Conv%20Chemical%20weapons.pdf
- Convention (IV) for Respect for the Laws and Customs Relating to Land Warfare and its Annex the Regulations Concerning the Laws and Customs Relating to Land Warfare signed in The Hague October 18 1907. E.T.1-3-2025. <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-IHL-19-EN.pdf>
- Convention Against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment adopted by the United Nations General Assembly December 10 1984. E.T.1-3-2025. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201465/volume->

[1465-i-24841-english.pdf](#)

Convention on the Rights of the Child adopted and opened for signature ratification and accession by General Assembly Resolution 44/25 November 20 1989 entered into force September 2 1990. E.T.1-3-2025.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>

Declaration Renouncing the Use in Time of War of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight signed in Saint Petersburg November 29 / December 11 1868 .

E.T.1-3-2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl1868>

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın açıklaması. E.T.15-5-2025

<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-gazze-halkini-denkleml-disi-birakmaya-calisan-butun-inisiyatiflere-karsiyiz/3472156> .

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field Parties State signatories of the Geneva Conventions signed in Geneva August 12 1949 E.T.1-3-2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.30_GC-I-EN.pdf

Hamat Al Haq Jordanian Lawyers “ Scope of the jurisdiction of the International Criminal Court ” E.T. 4-3-2025

<https://jordan-lawyer.com/2021/12/01/jurisdiction-of-the-international-criminal-court/#Toc63071744>

Holokost Ansiklopedisi *Suçlar Nasıl Tanımlanmıştır?* ET.26-5-2025.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/how-were-the-crimes-defined>

Human Rights First “ *US Global Magnitsky Sanctions* ” E.T.12-3-2025

<https://humanrightsfirst.org/library/u-s-global-magnitsky-sanctions/>

Middle East Monitor, “ Trump planı Gazze sakinlerinin yurtdışına nakledilmesini öneriyor, ” 5 Şubat 2025. E.T.15-5-2025

<https://www.middleeastmonitor.com/20250205-trump-us-will-take-over-the-gaza-strip/>.

International Criminal Court, Situation in Afghanistan, ICC. E.T.28-8-2025.

<https://www.icc-cpi.int/afghanistan>

International Criminal Court, Situation in the Republic of Kenya, ICC. E.T.28-8-2025.

<https://www.icc-cpi.int/kenya>.

International Court of Justice “ Statute of the International Court of Justice signed in San Francisco June 26 1945 ” E.T.1-3-2025.

https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf

International Court of Justice “ Corfu Strait Case ” Decision of April 9 1949.

E.T.1-3-2025. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>

International Court of Justice Fisheries Case United Kingdom v. Norway December 18 1951. E.T.1-3-2025. <https://ilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Fisheries-Case-UK-v.-Norway.pdf>

International Criminal Tribunal for Rwanda “ Statute of the International Tribunal for Rwanda ”. E.T.1-3-2025. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_ef.pdf

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia " Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia 2009 ". E.T.1-3-2025. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

International Covenant on Civil and Political Rights adopted by the UN General Assembly December 16 1966.E.T.1-3-2025.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

İnsamer “Savaşın Değişen Doğası ve Cenevre Sözleşmeler” E.T.26-5-2025. <https://www.insamer.com/tr/?output=pdf&type=post&id=4505>

Le Monde, “In 75 years, the Geneva Conventions have proved the difference they make to the victims of armed conflict”, 13 Ağustos 2024. E.T.29-8-2025. https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2024/08/13/in-75-years-the-geneva-conventions-have-proved-the-difference-they-make-to-the-victims-of-armed-conflict_6714637_23.html?

Le Monde , “In seventy - five years, the Geneva Conventions have demonstrated the difference they make for the victims of armed conflict”, 11 Ağustos 2024. ET.29-8- 2025. https://www.lemonde.fr/idees/article/2024/08/11/en-soixante-quinze-ans-les-conventions-de-geneve-ont-demonstre-la-difference-qu-elles-produisent-pour-les-victimes-des-conflits-armes_6276002_3232.html

Opinio Juris, “Enforcement of International Humanitarian Law in the Occupied Palestinian Territory Where Do We Go from Here? ” 8 April 2025. E.T.29-8-2025. <https://opiniojuris.org/2025/04/08/enforcement-of-international-humanitarian-law-in-the-occupied-palestinian-territory-where-do-we-go-from-here/>

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict signed in Volume 2173 A-27531.E.T.1-3-2025. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.22_crc-conflict.pdf

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) signed June 8 1977. E.T.1-3-2025. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.34_AP-I-EN.pdf

Rome Statute of the International Criminal Court. Adopted on 17 July 1998 by the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, held in Rome, Italy. Entered into force on 1 July 2002. Signed by 139 states and ratified by 124 as of 2023.E.T.1-3-2025. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/rome-statute-international-criminal-court>

Status of Palestine in the UN – Non - member observer State status – SecGen report E.T.11-3-2025. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-182149/>

“The Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, ” (*UN Human Rights Council*) E.T.31-8-2025. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-israel/inde>

The Second Geneva Convention of 1949 for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea was adopted on 12 August 1949 and entered into force on 21 October 1950. This Convention is one of the four Geneva Conventions signed in Geneva, Switzerland, and aims to protect wounded and shipwrecked military personnel in maritime armed conflicts. E.T.1-3-2025 .

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.31_GC-II-EN.pdf

The Third Geneva Convention of 1949 relative to the Treatment of Prisoners of War, adopted on 12 August 1949 in Geneva, Switzerland, and signed by the States Parties to the Geneva Conventions. It entered into force on 21 October 1950. This Convention aims to protect prisoners of war from torture and ill-treatment and guarantees their human rights while in detention. E.T.1-3-2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf

The Fourth Geneva Convention of 1949 relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, adopted on 12 August 1949 in Geneva, Switzerland, and signed by the States Parties to the Geneva Conventions, entered into force on 21 October 1950. This Convention aims to protect civilians in times of armed conflict, guarantee their fundamental rights, and prohibit forced displacement and inhuman treatment. E.T.1-3-2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

The 1977 Additional Protocol II to the 1949 Geneva Conventions on the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts was adopted on June 8, 1977, in Geneva, Switzerland, by the States Parties to the Geneva Conventions. It entered into force on December 7, 1978. This protocol aims to enhance the protection of civilians and combatants who are no longer taking part in hostilities during non-international armed conflicts. It prohibits attacks on civilian populations and emphasizes the humane treatment of all detained persons. E.T.1-3-2025

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.35_AP-II-EN.pdf

United Nations Charter E.T.4-3-2025<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
UN OHCHR, “Assessment of Human Rights Concerns in Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People’s Republic of China, ” 31 August 2022. E.T.31-8-2025.

<https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-assessment-human-rights-concerns-xinjiang-uyghur-autonomous-region>

UNRWA, “ Syria Regional Crisis Response, ” E.T.31-8-2025.

https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/2018_syria_crisis_progress_report_final_clean.pdf

UNHRC, “Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading

Treatment or Punishment, ” A/RES/39/46, 1984. E.T.31-8-2025.
<https://legal.un.org/avl/ha/catcidtp/catcidtp.html>

UK Global Human Rights Sanctions Regulations 2020 , SI 2020 No. 680. E.T.31-8-2025.
<https://faolex.fao.org/docs/pdf/uk201261.pdf>

United Nations “ International Day of Solidarity with the Palestinian People, 29 November” E.T.11-3-2025.
<https://www.un.org/en/observances/international-day-of-solidarity-with-the-palestinian-people/background>

United Nations “ International Court Of Justice Advisory Opinion Finds Israel’s Construction Of Wall ‘Contrary To International Law’ ” E.T.12-3-2025
<https://press.un.org/en/2004/icj616.doc.htm>

United Nations “Right of peoples to self-determination – GA resolution” E.T.12-3-2025
<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-184195/>

United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East “Palestine refugees”E.T.12-3-2025. <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>

United Nations “ Convention relating to the Status of Refugees ” E.T.12-3-2025.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees>

United Nations “ China responsible for ‘ serious human rights violations’ in Xinjiang province: UN human rights report” E.T.12-3-2025.
<https://news.un.org/en/story/2022/08/1125932>

World Juris Prudence, “Key Principles Established by the Additional Protocols, ” 5 Mayıs 2024.E.T.29-8-2025 <https://worldjurisprudence.com/additional-protocols-to-geneva-conventions/> .

KARARLAR

Anayasa Mahkemesi. “ Anayasa Mahkemesi Kararı , Esas No : 2024/163, Karar No: 2025/41. ” Ankara, 2025.

Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. Resolution ICC-ASP/14/Res.4: Strengthening the International Criminal Court and the Assembly of States Parties. Adopted at the 12th plenary meeting on 26 November 2015 by consensus.E.T.12-3-2025.
https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Resolutions/ASP14/ICC-ASP-14-Res4-ENG.pdf

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. (2017). IT-09-92-T. “PILICA FARM ”, (IT-96-22) DRAŽEN ERDEMOVIĆ . E.T.1-3-2025
<https://www.icty.org/en/case/erdemovic>

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. (2014). IT-95-5/18. E.T.1-3-2025. https://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/en/cis_karadzic_en.pdf

International Criminal Tribunal for Rwanda. (1998). ICTR-96-4-T. E.T.1-3-2025
<https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20JUDGEMENT.pdf>

International Criminal Tribunal for Rwanda . (1999). ICTR-95-1-T. E.T.1-3-2025.
<https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Transcript/NotIndexable/ICTR-95-01/TRS19636R0000614123.PDF>

United Nations Security Council . (2007) . Resolution 1757 (2007), adopted by the Security Council at its 5685th meeting, on 30 May 2007.E.T.1-3-2025 Retrieved from
S_RES_1757(2007)-EN - PDF.

United Nations Security Council. (1993). Resolution 827 (1993): Establishing an International Tribunal for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the former Yugoslavia. E.T.1-3-2025

https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

UN Security Council Resolutions:

S/RES/780 (1992) <https://digitallibrary.un.org/record/151310?ln=en&v=pdf>

S/RES/764 (1992) <https://digitallibrary.un.org/record/145727?ln=en&v=pdf>

S/RES/771 (1992) <https://digitallibrary.un.org/record/148182?ln=en&v=pdf>

S/25274 (1993) <https://digitallibrary.un.org/record/197158?ln=en&v=pdf>

S/25704 (1993) <https://digitallibrary.un.org/record/166299?v=pdf&ln=en>

UNGA Resolution 3070 (1973)

<https://digitallibrary.un.org/record/191219?ln=en&v=pdf>

United Nations General Assembly. (1960). Resolution 1514 (XV) : Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. E.11-3-2025

<https://www.un.org/dppa/decolonization/ar/about>

United Nations General Assembly. (1970). Resolution 2625 (XXV) : Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States. Adopted on October 24, 1970.E.T.12-3-2025

https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

United Nations General Assembly. (1974). Resolution 3236 (XXIX): The Right of the Palestinian People to Self-Determination. Adopted on November 22, 1974.E.T.12-3-2025.

https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2016/04/InfoNote_Cttee-DPR-March2012_E.pdf

NAZAAL

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Abdulmalık ABUWATFA	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Gazze Üniversitesi
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	